

Jedna mala priča

EVA ADOLFSON

PROFIL

Naslov originala:

Eva Adolfsson
„En liten historia“

Eva Adolfson
JEDNA MALA PRIČA

Sa švedskog prevela
Nataša Jovanović

Usamljenost zaljubljenog

*„Svi su vlasnici sopstvenog carstva,
samo sam ja, čini se, izgubljen.
Moj um je nepoznajući,
budući da je tako usporen.
Svi gledaju jasno u daljinu,
samo ja lebdim u mutnom.
Svi deluju vrlo oštroumno,
samo sam ja zbunjen,
moj razum je kao more nemirno, kao vetar vrtložni.
Svi imaju jasan cilj,
samo je moj um kao u seljaka trom.
Samo sam ja drukčiji,
jer se čvrsto držim Majčinih nedara.“*

Tao Te Ćing, *Ljubavni razgovori*: fragmenti, Rolan Bart
(Citat Tao Te Ćinga, preuzet iz navedene knjige Rolana Barta)

„Letela bih kroz zidove“, razmišljala sam.

Iz te misli rođena je jedna druga, podzemna ljubav. Šta je, u stvari, eskapizam?

Bila je to stvarnost – jedna mala priča.

Priča počinje u vreme kad su moja deca još uvek bila mala i vrlo nežna. Čovek se razneži držeći dečje telo blizu svog. Kao mačići koji spavaju sklupčani s nosevima ušuškanim u krzno. Ne postoje jasne granice od jednog ka drugom – neprimetan, klizeći prelazak, svojevoljno, zadovoljno. Kao i ka muškarcu, mom dragom, ocu moje dece – tako blizu jedno drugom, kao nerazdvojan, sveže zaljubljen par.

Ipak, kad razmišljam o početku cele priče, sećam se da sam se u to vreme borila s brojnim noćnim morama: sav moj svet bio je poljuljan, i to na neki drukčiji, prisilan način. Na primer, potpuno neplanirano, na mom zemljištu nikla je neka kuća. I pacijentkinje psihijatrijske bolnice visile su oko ograde, preteći da, u svakom trenutku, provale u moje dvorište, u moj život.

U stvarnosti je neka druga žena ušla u vezu s mojim mužem. I on je ušao u vezu s njom. Želeo je da bude s obema. Ne, samo sa mnom. Ne, samo s njom. On je plakao i ja sam plakala. Dugi, iscrpljujući razgovori, pomirenja, svađe.

Ponekad su mi se, tokom tog turbulentnog perioda, mogle ukazati i neke vrlo lepe vizije. Zamišljam, na primer, kako pored mene prolazi voz pun Indijanaca, oštih, ponosnih profila, nakindurenih peruškama jarkih boja – činilo se kao da se moj svet tada otvorio ne samo prema neprijatnim upadima već i prema nekim veličanstvenim prizorima.

Da, bilo je to vreme boja, plača i strašnih snova. Dane provodim sedeći za pisaćim stolom, s bolovima u vilici, dovršavajući disertaciju o strukturalističkoj književnoj teoriji. Ali tu su i sve te boje i žene sa psihijatrije, i tu je jedan san, najčudniji od svih snova, koji titra pred mojim očima i kad sam budna: ubistvo mačeta. Sanjam da udaram to mače po njegovoj nežnoj, žilavoj glavi, a ono nikako ne umire, ogromna patnja i za mače i za mene, kojoj je dodeljen ovaj odvratni zadatak – od koga, zašto?

Istovremeno nastavljam pisanje: „Moja namera je prvenstveno...“

Ide teško. I ponovo sanjam, drugu noć, kako branim disertaciju. Odsečene ruke i noge, krv koja curi niz stepenište, budim se prestravljena, pokušavam da nastavim pisanje: „Na drugom mestu...“, teško ide.

„Letela bih kroz zidove“, razmišljala sam tada.

I život je takav, nikad se ne zna šta nas čeka iza sledeće krivine. Stvari i događaje planiramo raspoređujući ih u pravolinijske brazde, beležimo sve interesantne destinacije ka cilju, a sam put je, najblaže rečeno, neprijatan. A onda – nešto se desi.

Izlazak do poštanskog sandučeta. U njemu pismo.

Da li biste želeli da na seminaru koji se održava u srednjoj Evropi, održite predavanje na temu „Žene – književnici“? („Ženska literatura“ bila je moja omiljena oblast.)

Kao smišljeno za mene.

Odmah sklanjam disertaciju u stranu, „nakratko“. Moram se pripremati. Čitam, ali ne bilo šta. Čitam o ljubavi, skoro samo o ljubavi. Poput lovačkog psa njuškam po svemu napisanom u potrazi za zaljublivanjem, udvaranjem, požudom, čežnjom, prevarom, ljubomorom, nežnim pomirenjima, muško-ženskim konfliktima, ponižavanjem, oslobađanjem.

Radne dane provodim sedeći u fotelji, puštajući da me nosi struja erotike i čežnje. Prepisujem ona mesta koja ću kasnije analizirati. I s kojima ću otići na put.

Dozvoljavam da me štivo zavede, nosi kao erozija. Da nestanem u ljubavnim snovima... Moj život bi mogao postati predmet neke parodije, ne marim.

Tako bi moglo biti. Ja sam ipak nesrećna, uplakana, budim se anksiozna u pet ujutro: da li je ovo kraj života?

Nekoliko sati kasnije, u fotelji, ista bujica ushićenja ponovo nadolazi.

Sada, nakon nekog vremena, ovaj bi se period u mom životu mogao nazvati srećnim. Sve te jarke boje, svi oslikani snovi, svi ti niski udarci.

A bilo je užasno dok je trajalo. Nešto lepo i novo se, možda, može izgraditi na tim ruinama, ali kako bi čovek znao? Ja ne znam.

Ubrzo ću početi sa svojom pričom, ali najpre nekoliko drugih stvari.

Mnogo godina kasnije – ležim u bolnici, operisana. Tada, dok ležim u bolničkom krevetu, budeći se iz narkoze, čujem ubrzane korake medicinskih sestara, čujem tiho jecanje i mukotrpno koračanje, čujem kako neko povraća, neko se smeje, neko dugo, žaleći se, razgovara telefonom na nekom jeziku koji bi mogao biti kineski, čujem kako se neko tušira iza zatvorenih vrata i sve vreme stenje – postajem svesna ljudi na zemlji.

Da, upravo je to bio prizor koji mi se ukazao: okrugla zemaljska kugla i ljudi koji hodaju po njenoj površini. Svi hodaju blago nagnuti napred, blede, kao senke obojene razvodnjenim bojama kasne jeseni. Kreću se mlitavo i brzo, povijeno kao da se odupiru jakom vetru. Ali vetra nema. I zemlja je bleđa kao i oni sami – sve odaje utisak potpune konfuzije – kuda su se uputili? Kreću se ubrzano unapred, bez ikakvog cilja. Samo to odupiranje, pojedinačno, svako u svojoj putanji – to sam videla ležeći u magli, iznemogla. Sve sam nas sažaljevala!

Iznenada, pred mojim očima, pojavljuje se druga slika. Slika mog sopstvenog lika daleko od mene koja posmatram... nju. Onu Mari. Gledam kako stoji uz neki put, i kao da okleva da krene njime.

To me tu, u bolničkom krevetu, navodi na novu pomisao: to je žena sa sudbinom.

Vrlo neobična stvar za razmišljanje: „sudbina“. Mogla bi se poricati time što se čovek sve vreme razvija, plete svoju sopstvenu mrežu, deo po deo, ili se, u svakom slučaju, kreće napred, sve vreme ka nečem novom... Da li se onda može govoriti o sudbini?

Videvši nju kako stoji, zaustavljena u koraku, shvatam da je istina: ona jeste žena sa sudbinom. A njena sudbina je da bude ostavljena. Prvo od jednog muškarca s kojim je imala decu, kasnije i od drugog, s kojim je takođe imala dete.

Teško je i pretpostaviti da bi sve moglo krenuti naopako.

Nekada vesela devojčica sa šnalicama u kosi koja voli svoje roditelje i oni nju – da li bi iko želeo znati da će se ovako završiti? Da će ona odrasti u ženu koja će biti ostavljena ne samo jednom nego dva puta, od onih za koje je ona mislila da ih je volela?

Sada, dok pišem, razmišljam: možda to uopšte nije bila „sudbina“, već jednostavno raspodela po jačini i po rodovima. Pokušala je da protivureči – nije uspjelo.

Ili – zaista ne mogu da se odlučim – i ako je bila „sudbina“, da li se podrazumevalo da bude nesrećna? Možda, prilično srećna. Ili ni jedno ni drugo – samo jedan mali deo odupiranja, pored svih ostalih, ka nečem dalekom i nepoznatom.

Sećam se jedne rečenice koju sam pročitala u jednoj knjizi: „Pokazatelj čovekove slobode jeste njegov uspešan skok uprkos težini bremena koje nosi“.

Baš tako. Čovek skače uprkos teretu.

I možda i liči na žabu.

Odmah ću izmeniti svoju sliku o ljudima na planeti: naokolo skaču, žaboliki.

Jedna od njih: „ja“.

Sećam se i danas scene jednog filma koji je govorio o rastancima, a koji sam gledala ubrzo posle prvog razvoda: muškarac menja partnerku – više mu se sviđa nova žena! Potpuno normalno, zar ne? – tvrdi on. Čovek mora da se kreće napred u životu. Zamišljam: sveća koja se polako gasi. U istom trenu, nova sveća dobija svoje mesto u tom, od plamena smekšalom vosku. Eto, novi gorući plamen! U jednom potezu, potpuno normalno.

Na kraju ta zamenjena žena dobija rak i umire – tužan film.

Moja majka i ja veoma volimo da uživamo.

Imam jednu fotografiju na kojoj ona leži na prostirci na pesku. Na sebi ima letnju haljinu; bio je svež letnji dan, verovatno početkom juna. Sunčano je, i ona leži ispružena pod toplim sunčevim zracima. Sunce obasjava kožu njenih nogu i ruku, čela i obraza. Lako je diviti se njenoj nežnoj, cvetnoj haljini i svetlucavoj koži koja je krasí spolja, ali i njenom skoro opipljivom, unutrašnjem uživanju: dodir sunčevih zraka i letnjeg povetarca – „opuštena u toplini peska“. Baš takva je moja majka.

„Ajde da se učaurimo“, govorili bismo kad sam bila dete; kasnije sam shvatila da je ta reč dolazila s njenog ostrva. Učauriti se za nas je značilo umotavanje u ćebad i opuštanje u toplom zaklonu. Napolju

pada sumrak, ona govori tihim glasom. Lelujam nad obodom sna, mada još uvek potpuno budna, učaurena.

Ili sedim u njenom krilu, a ona mazi moje stopalo: tako je nežno! Da, nežno i toplo, i ta nežnost širi se celim telom, glatko kao njena ruka koja ga miluje. Povremeno razmenimo poneku reč, ležerno i neprimetno, i ja se ponekad zagledam u njene poluzatvorene oči, u blistavost tih očiju u koje bi se moglo zaroniti kao u more, kao u san.

Moja majka voli da se ljulja. Pod krošnjom javora u zalazak sunca. Jedan kratki izlet, a zatim povratak. Sunce nestaje iza krošnji drveća, ona se vraća u kuću. Rasejana, čini se.

To je osnova. Sledi sama priča.

„Letela bih kroz zidove“, razmišljala sam.

I onda stiže pozivnica i sve to krajnje zavodljivo štivo.

Da li bih se usudila?

Usudila šta?

Putovati. Nego, kroz zidove?

Šetam trotoarom i vidim kako se ispred mene u asfaltu otvaraju veliki otvori kroz koje bih u svakom trenutku mogla propasti u mračni ponor. „Devojčica koja je gazila po hlebu.“ Ne postoje lake prečice! Uobražavanje istih navodi čoveka da arogantno gazi preko nečega što se kasnije pokaže kao vrlo nejakko i krhko, kao hleb, kao dečje telo.

Jednog lepog radnog dana polećem. Kao što je planirano. Razdragana, srećna. I zabrinuta: deca, kako će ona bez mene? A ja: predavanje u stranoj zemlji?

Kasnije, u tom nepoznatom gradu, ulazim u salu.

Ispred podijuma stoji jedna manja grupa ljudi i razgovara.

Usred sale stoji jedan stasit čovek. Oko njega svetlost. Plava, mislim. Možda kovrdžav, nisam sigurna. Ježim se kad pomislim da ću govoriti pred svim tim neznancima.

Ježim? Dobijam želju da odmah sve prekinem. Da se probudim nedelju dana kasnije. Ona, moja ličnost, piše dnevnik. Piše da zaustavi taj trenutak, da ne nestane. Piše:

Vidim ga. Stoji, viši od svih drugih, gejt 23, departure Berlin. Red se kreće polako ka izlazu, uskoro ga više neću videti. Trčim ka njemu lupkajući štiklama. On se okreće i zagleda se u mene svojim lepim očima, očima živog bića. I dalje ushićeno trčim ka njemu, i ponovo trčim ka njemu, ponovo posmatram njegov divni lik, ponovo ceo aerodrom odiše s olakšanjem jer on još uvek nije izbrisan iz istorije, skresan, oboren, sentimentalizovan. Stoji tamo potpuno stvaran, i ja bi trebalo da doznam još više u ovom poslednjem zagrljaju, dovoljno visoko da vidim njegovo lice – sve je u redu, popravljeno, pomireno. „Nećeš zaboraviti da pošalješ knjige“, kaže, a ja shvatim

da je on razmišljao o tome dok sam ja sedela na svom gejtju i mislila o tim istim knjigama, o tome da ni on mene ne želi da izgubi.

Sada, nakon svega, sedim na svom krevetu, pišem i prisećam se one fine linije u uglovima njegovih usana. Prisećam se i pokušavam da je, u svoje pamćenje, isklešem – moram je sačuvati.

Pre samo nekoliko trenutaka mogla sam videti sliku celog njegovog lica, odmah pored mog, tek dovoljno da ga mogu dodirnuti, to prelepo lice, lepše od svega lepog – sreća sam božansko biće.

Želim da zadržim tu sliku, ali ona se već lagano raspada, kao istruleo leš! Prestravljeno zamišljam bele, sjajne zube koji se keze u prazno ispod iščezle gornje usne – moram skrenuti misli – sad ponovo odlazim od njega, nazad u čekaonicu, u svojoj plavoj suknji, ispeglanoj i lepršavoj, već smo se pozdravili, ne okrećem se – još nekoliko trenutaka i on će postati čovek mog života, moja mala romansa – i dok hodam kroz aerodromsku zgradu, na mom telu su tragovi njegovih dodira, u ušima njegov glas, osetim njegovo dražesno prisustvo.

Ogledam se u svom ogledalcetu. Sa sedamdeset kilometara udaljenosti se vidi da sam srećna i ljubljena, crvenih usana, rumenih obraza, s očima punih poverenja, kao u deteta. Opet vidim njegove usne, crvene i sjajne.

Vraćam se unazad, ponovo na početak.

Stigla sam na seminar.

U tom nepoznatom gradu, ulazim u salu za predavanja.

Ispred podijuma stoji manja grupa ljudi i razgovara.

Usred sale stoji jedan stasit čovek.

Baš to kod njega primećujem: stas. Ili možda kovrdže? Ili da stoji u centru. I da su svi drugi okrenuti prema njemu. Da zrači nečim što privlači ljude.

To je prva slika.

Slika s plavim odsjajem i zlatnožutim ramom. Kao oblačak letnjeg neba, koji, za trenutak, možemo dodirnuti.

Seminar samo što nije počeo.

Klupe u nizu. Sedamo.

Mesto pored mene je prazno. Razmišljam: onaj čovek bi mogao da

sedne ovde.

I stvarno. On dolazi i seda na to prazno mesto.

Seminar počinje.

Neki stariji, snužden gospodin stoji na podijumu i čita svoje suvo-parno predavanje.

Vrlo zamorno, povremeno zadremam. I čovek pored mene takođe, mislim.

Doza pospanosti lebdi nad nama. Pospanost nas obuzima.

„Zaspali su jedno pored drugog, tako je sve počelo.“

Ma ne, ja ne spavam, samo dremam. Čovek pored je potpuno miran, usporeno diše, kao da spava. Njegova ruka zrači topline. Razdvaja nas samo nekoliko milimetara vazdušnog prostora, malo tkanine – samo to.

Dakle, prelećeš nekoliko zemalja putujući ka nekom nepoznatom mestu da bi sam sebe iznenada zatekao u intimnom dremanju. Moje misli usredsređene su na toplotu njegove ruke, pitam se da li spava.

Nešto kasnije, budan je i sprema se da počne svoje izlaganje. Izgleda vrlo privlačno na podijumu. Stasit, lakih pokreta. Interesantno predavanje? Ne slušam pažljivo – uskoro je moj red i postajem nervozna, anksiozna.

Najzad počinjem: stojim visoko na podijumu i vrlo mi je stalo do toga da me ljudi u publici slušaju. Imam jedan citat o nekoj nagoj ženi koji želim da navedem, a koji uvek mami na smeh, što je vrlo nezgodna stvar: nasmeješ se usred citata i sve upropastiš. Kako se približavam tom mestu, sve sam nervoznija, glas mi malo podrhtava, ali ipak uspevam da se ne smejem i ostatak predavanja prolazi odlično – publika aplaudira, moj posao je završen, slobodna sam.

Kasnije, na trotoaru ispred ulaza, stojimo taj čovek i ja, i naši domaćini nas zvanično predstavljaju. Oči su mu jarkoplave, svetlucave. Kao da me pozivaju u snu: „Da li želiš da zajedno tražimo sreću?“ Primećujem intonaciju u njegovom govoru... zvuči vrlo poznato. Odakle on dolazi? O, sa istog ostrva odakle i moja majka. Stvarno! Odmah mu to saopštavam: moja majka je sa istog ostrva. Obuzima me čudesno uzbuđenje – sa istog ostrva! Nas dvoje bismo mogli biti čuvari istih tajni, ili delova zajedničke baštine. Međusobna pripadnost – zapanjujući talas romantike zapljuskuje moj um. Obuzdajem ga: moja majka se još kao devojčica odselila sa ostrva.

Kasnije, sedeći pored njega, na zadnjem sedištu automobila, ponovo razmišljam o ostrvu. Suludo! Srećemo se u belom svetu, žena iz Stokholma i muškarac iz Berlina, a oboje poreklom s tog čudesnog ostrva; majka mi je puno pričala o tom mestu i ono je za mene predstavljalo neku još neotkrivenu, očaravajuću, divljinu – i on je deo toga. Možda smo i neki dalji rođaci?

Ostrvo je davna priča. Sada smo u velikom gradu. Razgovaramo o seminaru. Na zadnjem sedištu automobila, njegovo telo ponovo je vrlo blizu.

Možda je ta bliskost upravo i bila početak svega. Prvo u klupi, kasnije u automobilu. Ili je sve počelo pričom o ostrvu? Ili zajedničkom pospanošću? Dok pišem ove redove, pred očima mi se pojavljuje lik jedne moje vrlo lepe prijateljice, njeno nasmevano lice; razmišljanje o ljubavi u moje misli, na trenutak, dovodi i neke druge požudne prilike, ne samo jednu, mnoštvo takvih.

Istovremeno, u pozadini, prinuđena sam da dodam, nagoveštaj nekih drukčijih slika: slika mačke koja će biti ubijena, slika gnusne majke koja od te iste mačke kuva supu i jednog neobrijanog čoveka koji iznenada govori: „Gotovo je, umrećeš.“ Zaljublivanje je opasno!

A ja sam to potpuno zaboravila!

U stvari, ja nisam razmišljala ni o jednim ni o drugim slikama, a najmanje o ljubavi. Najviše se plašim nepoznatog. Moj posao je, doduše, završen, ali je ostalo još predavanja koja bi trebalo odslušati, hrane koju bi trebalo pojesti i izleta u kojima bi trebalo učestvovati – vrtim se ukруг kao zrno peska u rečnom vrtlogu.

Bio nam je, izgleda, potreban provodadžija.

I pojavio se. Bila je to jedna gospođa iz organizacije. Pomalo je ličila na vešticu, sa svojom ogromnom smeđom kosom. Posle predavanja, nas dve izlazimo u šetnju šumom. Hodamo uskim, utabanim stazama između visokog drveća, dnevna svetlost prigušena je mnoštvom biljaka puzavica povijenih oko nižih stabala. Taj sumrak i način na koji moja pratilja govori snažno deluju na mene, možda čak presudno. Njeno laskavo ophođenje navodi me da joj ispričam i ono što inače nikada ne bih, o problemima u kući, o tome kako ja gledam na ljubav, o ljudima koje sam upoznala, o pravu na sreću... Složićete se s tim da čovek ima pravo da pokuša da bude srećan? Između ostalog, ona se dotakla i čoveka pored kojeg sam ja

već dva puta sedela, naravno da jeste, usput ga je pomenula, svog dobrog prijatelja, na neki način ga preporučila, servirala ga meni, ili možda preterujem. Kako bilo, iz te šume sam izašla osećajući se nekako raskravljeno. U ogledalcetu vidim svoje rumene obraze i pomislim na ljubav. Možda ne baš na ljubav, već na nešto o čemu još uvek ništa nisam znala. Kao što mi, hodajući okolo po zemaljskoj kugli, nikada ne znamo šta će nam sledeći korak doneti. Najčešće ne razmišljamo o tome, ali sad kad sam videla svoje rumene obraze, mogla sam naslutiti neku iznenadnu promenu, i znala sam da ta promena ima veze s govorom te gospođe, sa sumrakom i šumskim puzavicama.

Od kad sam izašla iz šume, stvari su se promenile. Odlučnost je postala moja nova osobina, neprimetno, spontano.

Predavanja su ispredavana, vreme je za izlet.

Napolju je sunčano, svetlost je bezmalo zaslepljujuća – prolećna toplina i blizina mora.

Krećemo se polako, u grupi, u gradu Amsterdamu. Mnoštvo stepenica, kanali, tulipani.

Novi gradovi nam se prvo predstavljaju u sitnim fragmentima: poneki izlog, neobičan krov, čovek na biciklu, žena sa psom, saobraćajni znak nepoznatog značenja.

Za mene je Amsterdam i dalje samo skupina vrlo sitnih, sasvim običnih fragmenata. Poneki kamen trotoara, deo kanala, par fasada, i ne više od toga, budući da sam bila okupirana drugim stvarima. Sve više sam bila usredsređena na tog čoveka. Prolećnu svetlost kroz koju smo koračali, ponovo zajedno, taj čovek i ja, nisam mogla da ne primetim; da je neko gledao iz daljine, video bi vrlo sjajnu sliku, gotovo apstraktnu.

U samoj toj slici, tik uz nas, svetlost se odbija od vodene površine, osvetljava kamenje trotoara i dugačku leju s tulipanima. Čekamo da pređemo na drugu stranu jedne prometne ulice, ispred nas prolazi tramvaj, škripeći kočnicama.

U trenutku donosim odluku: uhvatiću ga ispod ruke.

Uspevam. Držim ga ispod ruke i tako prelazimo ulicu.

Smejem se u sebi, oduševljena sopstvenom smelošću.

Na drugoj strani ulice, pustim njegovu ruku, ponovo smo razdvojeni – kako on reaguje na moj gest?

Baš želim da znam: ruka, dodir – šta on misli?

Približavamo se poznatom muzeju umetnosti, penjući se širokim, prilično strmim stepenicama – da li su to i dalje stepenice koje vode ka ulazu? Ponekad se ulazi sličnih, vrlo posećenih zdanja premeštaju; penjemo se, jedno pored drugog, uz te široke stepenice.

U tom trenutku on podigne svoju ruku i pomiluje me po leđima.

Taj dodir njegove ruke prolazi kroz moje telo kao snežna lavina.

„Ma to je završena stvar“, prokomentarisala je moja prijateljica kada sam joj, po dolasku kući, sve ispričala. Možda je i bilo tako, ali ja sam se tada, iznenada, našla u glavnoj ulozi jednog vrlo napetog

trilera: da li se može ostvariti bar deo svega što se naslućuje, zar nikakve prepreke neće iskrsnuti? Gde bi se to desilo? I kad?

Pre svega me je mučilo pitanje vremena: zbog čega odugovlačenje? Zašto se sve ne bi rešilo odmah? U ovom trenu.

Znala sam da to nije bilo moguće, i naredna su se popodneva i večeri nastavljali u nedogled: švrljanje okolo, ručkovi uz dugačke diskusije i ispijanje piva u baru, uvek sa istom grupom najupornijih učesnika seminara (posmatram njegove izazovne crvene usne osenčene pivskom penom uz odsjaj belih zuba – prelepa, bajkovita ljubičasta nijansa), duge šetnje kroz mračne četvrti, i ti isti ljudi uporno kaskaju svuda oko nas poput pojasa nevinosti.

Konačno, odlazimo kod jednog para koji želi da nas ugosti, baš nas dvoje i nikog drugog, igrom sudbine ili igrom nekog drugog, ljubaznog bića.

Dok ulazimo u tu malu kuću – kod njegovih prijatelja, što će se kasnije ispostaviti – nastaje jedna vrlo prijatna situacija: on i ja prvi put dobijamo priliku da kažemo „mi“. Mi – može biti vrlo fascinantna reč. „Kako ste se proveli?“ pitaju domaćini, i nas dvoje se tada potpuno prepoznavamo u toj reči „mi“ i mogli bismo pevati duete (tako sam ja osećala) koristeći tu dražesnu zamenicu: „mi smo išli“, „mi smo sedeli“, „mi smo bili“...

Prvi put sam, posle dugotrajne strepnje i sve te prolećne svetlosti, kao posle plovidbe burnim morima, našla svoj mir u toj lepoj, kratkoj reči „mi“. Mi, novonastali par i nekoliko interesantnih, zajedničkih doživljaja iza nas.

Nešto kasnije, te iste večeri, naše „mi“ se rasplinjava. Njih troje razgovaraju. Čini se da se vreme zaustavilo, tu na sofi na kojoj sedimo – moje telo, doduše, vrlo je blizu njegovog, što mi daje mogućnost da uživam gledajući njegove ruke kako profinjeno gestikuliraju, i deo njegovih butina koje se oslikavaju u somotu pantalona. Povremeno me zainteresuje njihova priča o ljudima koje ne poznajem i literaturi koju nisam čitala, ali kada se razgovor povede o jednoj knjizi koju ne samo što sam pročitala nego i lično prevela jedan njen deo, tada koristim priliku da kažem neku reč više, da ovo troje sagovornika, tri prijatelja, može da obrati pažnju i na mene. U suštini sam samo neizdrživo nestrpljiva. Zar već nije vreme za spavanje? Zar njemu više nije stalo?

Na domalom prstu, sad vidim, ima zlatan prsten. Ili sam ga, možda, videla i ranije.

Zašto bi to bio problem? I ja sam deo nekog drugog para.

Onda uzlećem, izdižem se iznad svega – iz daljine posmatram „sebe“, osobu koja sedi na sofi pored tog prelepog čoveka, i postajem svesna nestabilnosti identiteta. Identiteta žene koja je, više puta, „menjala luke“. Ne smatram da je kompletna ličnost, koja je odrasla pod sigurnim okriljem majke i oca, igrala se, pohađala školu, družila se s dečacima i mozgala o politici i poeziji, mogla biti preinačena. Pre bih se zaustavila na objašnjenju da je njena poslednja luka, gde je ona depresivna i prevarena supruga i majka dvoje dece, ne uništena, ali kako da kažem? Odgurnuta u stranu. Izvan vidokruga.

Iz prethodnog bi se moglo zaključiti da sam ja imala detaljnu predstavu o tome šta se u ljudima dešava, ali ipak nisam.

Pretpostavljam da mi sve vreme oblikujemo svoje ja, menjamo ga u zavisnosti od trenutnih okolnosti i raspoloženja, pokušavamo da mu damo neki permanentniji oblik, ali priča o tome ko smo mi u stvari, uvek ostaje nedovršena – ovde, u Amsterdamu, ja sam imala zamisao o nekoj dodatnoj priči. Možda bi to mogla biti anegdota o jednoj nebitnoj epizodi u mom životu, ali sada, sedeći na sofi, ne želim o tome da razmišljam, već se samo pitam: zar nećemo uskoro na spavanje? Ja i ovaj prelepi muškarac u pantalonama od somota – ta želja potpuno je preplavila moju ličnost, od svega ostalog ostali su samo tragovi, „prevela sam članak“, „poznavala sam urednika“, beznačajni ostaci koji su štrčali iz vodenih nanosa.

„Kao da smo mi sami nečije odredište“, pročitala sam u jednoj pesmi – to je bio moj slučaj. Mada ni najmanje statično kao što bi se reč odredište mogla tumačiti, već kao nešto vrlo aktivno, kao pohlepa ili divlja požuda, kao strela.

Sedim u finoj plavoj suknji i ne usuđujem se otvoreno da mislim o ovoj požudi, već razmišljam kao dete: zar nije uskoro vreme za spavanje?

Konačno, ležim ispod pokrivača u krevetu male gostinjske sobe i strepim. Osluškujem oko sebe dok srce ubrzano kuca: da li ću čuti korake? (Činjenica je da smo razmenili nekoliko pogleda, ali kako to tumačiti? Možda se nismo razumeli.)

Da li iko može zamisliti taj trenutak kada su se lagani koraci zaista čuli?

Poput mnogočlanog hora koji vrišti od sreće u jedan glas – tako bih ja vrištala.

Zaista spektakularan osećaj kad vam se relativno nepoznat predavač, čija spoljašnost izaziva divljenje – da, kompletna njegova ličnost budi čežnju! – uvuče u krevet. Barijera je srušena! Zaštitni omotač je popustio.

To je, dakle, njegov način. Vrlo dobro osmišljeno.

Ipak ne, pogrešan izbor reči: moje misli nisu ni najmanje staložene. Naprotiv, u glavi mi je neprekidan kovitlac, spoj nesigurnosti i stida s dubokim poverenjem i čistom srećom.

Prelazak granice. Ka nepoznatom? Ka kući? Možemo li znati? U svakom slučaju, čudnovato.

Neobično lepi utisci s puta u Holandiju.

Ako se stvari posmatraju s druge strane, vrlo je banalno. Milijarditi susret, vrlo česta pojava.

Mada, ne i za mene.

Čak i da je bio deseti ili stoti.

Za mene, potpuno jedinstveno.

Ali priče se nastavljaju ne samo u vremenu već i u mestu, gde se u svakom trenutku mogu završiti srećno ili stravično nesrećno.

Kao ova naša.

Vraćam se u ne tako daleku prošlost.

Još uvek smo u Amsterdamu, u toku je zajednički obilazak grada. Nailazimo na „red-lajt“ distrikt – svi koji su prvi put u Amsterdamu moraju da posete to čuveno mesto i da se, za trenutak, prepuste grešnim mislima.

Tako i mi, on i ja, idemo tamo, sa svima ostalima.

Pešačeći jedno do drugoga, ugledamo jedan mali izlog u kojem sedi jedna obnažena žena, pokrivena samo providnom ešarpom ble-

doroze boje. Ta žena u izlogu sedi potpuno nepomično, iza stakla pod ešarpom, i ja blenem u nju naprasno, cicijaški, senzacionalno – ma, ne! Večeras mi sve to deluje neobično gadno i odbojno! Zašto bih se ja, uopšte, nalazila u blizini nečega poput ovoga, i trošila svoje oči na nešto uznemirujuće, neumesno?

To pitanje počinje da kuva u meni dok nesigurno i čežnjivo hodam pored ovog čoveka – i kao da nam se sveti zbog naše radoznalosti: da li mi gajimo potpuno pogrešno mišljenje o ljubavi? Da li je smisao u tome da se učestvuje u igri i proda roba (nekima od toga ostanu rane za ceo život)?

Zamišljali smo nešto lepo i stvarno, ali u današnjem svetu ljubavni odnosi možda i nisu ništa drugo nego jedna vrsta poslovanja gde uspeva onaj ko za sebe ugrabi nešto, novac, telesno uživanje, afirmaciju. Ako je ljubav zaista takva, onda je ovo priča s mnogo nesrećnih završetaka! Priča koja svojom odvratnošću zasenjuje ne samo mizeriju žene iz izloga već i moju malu romansu.

Možda čak i naše učešće na seminaru.

Stojiš gore, na sceni, želiš nešto da poručiš, da probudiš interesovanje i entuzijazam kod publike – zar to nije neka vrsta ljubavi? A ako se tu umeša jedan iznijansirani vid prostitucije i sve uništi? Ekspoziraš se kao u izlogu, prethodno se doteravši da izgledaš požudno, baš kao što sam ja upravo stajala na podijumu u svojoj lepoj suknji i zvonkim glasom citirala ljubavne stihove, trudeći se da ih ne upropastim cerekajući se kroz te divne reči. Dok on, na svoj način, stojeći na tom istom podijumu, odaje utisak „veličine“, „sigurnosti“, „razboritosti“, „razumevanja“, i takođe se nada lepim priznanjima.

Prodajemo se i mi, takođe, ali naravno, ne pod istim uslovima kao žena iz izloga. Mi dobijamo skromne honorare, nešto slave i eventualno pozive za nove seminare. Ona dobija novac i prezir, maltretiranje i bolest. Ogromna razlika, zaista.

Međutim, ni najmanje nije ugodno prepoznati i malo sličnosti, ona u svom izlogu i taj čovek i ja koji s ulice posmatramo njenu patnju.

U toj gostinjskoj sobi, negde u predgrađu Amsterdama, kao da su učenjivanje i iskorišćavanje iznenada zbrisani s lica zemlje. Oduvani, beznačajni. Sva briga oko prevara, pogrešnih računica, gubitaka... potpuno bespotrebno. „U tvom zagrljaju ljubav je spokojna“, kratki

osmeh u mraku.

Danas je nedelja, čujem zvona.

Zvonjava zvona u gradu je nešto što, poput tornada, sakuplja ljude i odnosi ih naviše, visoko u nebesko carstvo, gde ništa sveto ne postoji, ali je ipak impozantno – lako je primetiti da ulična buka ni-pošto ne bi mogla imati sličan odjek, ne u poređenju sa zvonjavom.

Ja se lično nadam da to impozantno stvarno postoji. I da bi ova moja priča koju ja pokušavam da ispričam, mogla biti deo toga.

Kada bi svaki zaljubljeni pogled, svaki osmeh i svaki ljubavni čin mogao biti deo mnogo većeg univerzuma, kao što je jedna mala zvezda deo vasiona, zatekli bismo se jedne hladne zimske noći pod zvezdanim nebom i osećali da smo deo nečega što je nepojmljivo veliko, ali ipak stvarno.

Taj osećaj veličine lako se može raspršiti. Prostitutka koja sedi u izlogu ponižavajući se. Svi koji to vide budu poniženi. Ili iskrsne neki mnogo manji problem i smeta. Kao kad prolazimo kroz prazan hodnik i oko nas je samo polutama i sivilo, i ceo se život, u tom opustošenom hodniku, čini kao potpuna suprotnost „zvonjavi zvona“ i „zvezdanom nebu“: iznenada osećamo da je sve u fragmentima i nepovezano, da smo i sami besmisleni.

Nazad na priču.

Sutradan. Obamrlo, skoro ukočeno telo. Istovremeno, ekstremna osetljivost na toplinu kojom zrači taj čovek – kao da se moja koža ispunila novim sensorima; o, kako snažno osećam njegovo prisustvo.

Napolju – svetlo. U tom predgrađu raja. Mislim da čujem vrisku galebova i znam da je more blizu, odmah iza granica vidokruga, sjajno i silno.

Slobodan dan samo za nas dvoje.

Ceo dan je tako lep, i zamoran, zbog svih nejasnoća koje se, uprkos svemu lepom, kriju ispod površine – blaga i prijatna ukočenost tela je, bar u mom slučaju, presudna.

Novi grad – hodajući okolo posmatramo ljude i građevine... To što je karakteristično baš za ovaj obilazak, baš ovog grada, jeste činjenica

da ja sada hodam, korak u korak, sa svojim ljubavnikom. Povremeno razmenimo poglede. Komentarišemo stvari oko sebe. Ili samo koračamo jedno pored drugoga ne govoreći ništa, i dišemo.

Kao pijanice. Nestabilni. U jednom trenutku srećni, u sledećem beznadežni.

On je tih, gleda u daljinu. Obuzima me intenzivno osećanje: napustio me je.

A onda mi on uputi svoj najlepši biserno sjajan osmeh. Trenutak sreće: mene je izabrao, blaženu u carstvu sreće.

„Da li ti se sviđa moja suknja?“ pitam ga. Odgovara da mu se sviđa, ali deluje šaljivo, šta li stvarno misli: „ne, tako je detinjasta“, ili „kakva zamorna žena“?

U daljini se čuju galebovi. On kaže: „Volim da pecam, često sam na moru leti.“

To kaže jer želi da ja saznam nešto o njemu. Zato što mu se veoma sviđam, u takvom divnom danu kao što je današnji. „Moja mama je takođe pecala. U istim vodama...“ Vidim kako sedi u malom čamcu, svuda oko njega svetluca morska pučina: divota!

Izlazimo iz lučkog kvarta. Sada sam vidljivo smirenija: dugotrajno hodanje uvek opušta. Ušavši u jedan kafić, sedamo za sto. Na prozorčiću ulaznih vrata visi čipkasta zavesa.

On najpre razmeni nekoliko reči s konobaricom. Ona deluje vrlo ljubazno, a on vrlo prijatno – najprijatniji čovek, danas u mom društvu.

Poznati šlageri smenjuju se jedan za drugim i on, s vremena na vreme, pevuši uz njih.

Prilično dugo tako sedimo, pijući pivo i slušajući muziku. Kratke, isprekidane misli povremeno me trgnu: možda bi trebalo da započnem razgovor o nečem... interesantnom?

Ubrzo te misli postaju potpuno beznačajne. Nestaju. Ovde je lepo, mirno.

Kroz prozor se, u daljini, vidi most i ljudi koji prelaze preko njega. Galebovi lete ukруг. On i ja sedimo u kafiću za istim stolom. Ljupka bliskost. Današnji i jučerašnji dan trepere u meni: sve što je bilo, dodiri, poljupci, vođenje ljubavi... još uvek traje.

Pred očima mi je neka vrsta zlatnog odsjaja. Verovatno su to zraci

popodnevnog sunca koji se odbijaju od vodene površine.

„Venecija“, kažem ja, i započinjemo razgovor o gradovima koje smo posetili, a koji se sada, na trenutak, pojavljuju i nestaju u tom zlatom ispunjenom vazduhu.

Sledeće večer ponovo smo kod njegovih prijatelja. Na večeru je pozvan i jedan par iz komšiluka.

I još jednom mogu da uživam u toj predivnoj reči „mi“: mi govorimo o današnjem izletu, „mi smo išli“, „mi smo videli“. Taj beznačajni govor vodi me kroz carstvo sreće na drvenom dečjem voziću.

Celovečernje otmeno veselje u otmenom društvu. Svi prisutni razgovaraju na tečnom engleskom jeziku, u trpezariji te male kuće, o tome kuda je najbolje putovati, na kojim je stazama najbolje skijati, na kojim se plažama izležavati – ona vrsta neobavezne konverzacije koju svestrani Evropljani međusobno vode, a koja se svodi na to da je ceo svet jedan veliki zabavni park u kome se baš niko nikada nije mučio ni umirao od gladi. Sve je tako svilenkasto; ja se krajnje nenametljivo smeškam i pridružujem razgovoru („najradije skijam u Norveškoj“).

Kasnije iste večeri – razočaranje? Samo jedan zagrljaj pred vratima moje sobe! Da, mnogo je kasno, a moramo ustati rano da stignemo na aerodrom.

Obraćam se sama sebi: ne ponašaj se kao dete. Nemoj biti tužna. To je bio baš mio zagrljaj, stvarno jeste.

Zar ja već nisam bila spremna na to razočaranje?

Kasno popodne, istoga dana, sedimo u vozu na putu ka kući naših domaćina. Na stanici je kupio novine, *Mond*. I sada, u kupeu, sedi preko puta mene krijući se iza tih novina. Samo sjaj zlatnog prstena. Novine, prsten – granica. I mene obuzima užasna ljubomora, ili je to možda osećanje napuštenosti? Nije li to isto kao da je moj otac sedeo tu, nasuprot meni, preokupiran svojim stvarima, dok sam se ja, njegova devojčica, željna ljubavi, osećala odbačena, odgurnuta u stranu? Nežno, malo biće koje traži konstantnu pažnju tog velikog čoveka! Ili da barem ponekad, između članaka, spusti novine i uputi mi nekoliko zaljubljenih pogleda! Kao kada bismo zaista bili par. Na medenom mesecu možda? Ali mi nismo nikakav par. Mi smo samo dvoje ljudi, svako u svom braku, koji su spavali zajedno. Privremeno.

Ja bih, ipak, tako želela da smo jedno! U ovom trenutku!

Okreće list, s velikim interesovanjem nastavlja čitanje. S tim naočarima, bez okvira, odaje vrlo dirljiv utisak načitanog seoskog vaspitača.

„Moram da pitam šta čitaš. O, članak o Poljskoj.“

Razmišljam, pa to jesu važne stvari: vlada uvodi vanredne mere, guši radničke proteste – kako bi bilo kakva promena u Istočnoj Evropi bila moguća u vreme ove paralizujuće sovjetske prevlasti? Obično mi je stalo do tih problema. Ali ne sad! Trenutno mi je sve to potpuno nevažno! I on bi trebalo da se brine o meni, ne o Poljskoj!

„Hoćeš li ti da čitaš jedan deo novina?“ pita on odvajajući jedan deo novina. Čitam članak u kulturnom delu o jednom profesoru književnosti čijih sam nekoliko knjiga prilično pomno analizirala; ipak, ništa novo ne nalazim u tom članku.

Gledam kroz prozor. Crnilo svuda okolo, u daljini autoput: farovi automobila naslagani kao biserna ogrlica na crnom horizontu.

„Vidi, kao biserna ogrlica“, izgovaram, on gleda napolje.

„Poklanjam ti ovu ogrlicu“, mislim u sebi – vrhunski osećaj. Doživljaj napuštenosti se, na trenutak, gubi. Ali nastavlja da vreba iza čoška: u svakom trenutku me može odbaciti?

Da, samo zagrljaj pred vratima nije bio dovoljan!

Moram se pribrati. Neumerenost sve uništava.

Dan polaska. Putovanju je uskoro kraj – šta posle? To pitanje navlači se kao magla.

Jedan drugi problem se, trenutno, nameće: nesporazum oko vremena poletanja – kasnimo u polasku, naročito on – sad su sve misli usredsređene na taksi, koliko vremena treba da stigne po nas i posle do aerodroma. Vozimo se neverovatno brzo kroz ravnice, vrlo je napeto, ali ja stižem. Na brzinu razmenjujemo adrese i telefone, on traži da mu pošaljem neke knjige. Poslaću knjige. Naravno da ću poslati.

Poslednji poziv za Berlin. Zagrljaj, suze u mojim očima, on odlazi.

A ja, teturam se kroz aerodromsku zgradu, kroz bujicu nepoznatih lica. „Stockholm, gate seventeen.“

Krećem se kao pod narkozom.

To je bio kraj.

A onda, dok sedim i posmatram avionske piste, iznenada ugledam,

u jednom staklenom prolazu, red i ljude u njemu koji se lagano kreću napred, i u tom redu – on. Visok, lako uočljiv.

Nije kraj, nikako – tamo je!

Ponesena nekim silovitim instinktom snažno pojurim prema tom redu, i sada zamišljam samu sebe kako trčim kroz taj stakleni, prozračni prolaz, u plavoj suknji i svetlocrvenom sakou, s tašnom preko ramena koja se neprestano odbija od mojih leđa i bučnim cipelama, koje dobro pamtim: crne, s pertlama i tankom poluvisokom štiklom – takve narcisoidne slike ostale su urezane u sećanje, a zapravo sam samo želela da dođem do njega, mog ljubavnika koji više nije bio zauvek izgubljen, već je stajao tu, prisutan i vidljiv. Fine, tanke vlasi njegove kose lepršale su u jednom oblačku. U jednom vedrom oblačku, rekla bih.

„Video sam te!“

Okreće se i oboje prasnemo u smeh.

Još jednom iste reči: pišemo. Ili zovemo.

On dodaje: „Ne zaboravi da pošalješ knjige.“

Novi zagrljaj, kao otet od Vremena.

Da nisam otrčala ka njemu.

Jedna norveška narodna bajka govori o ženi koja je izgubila svog dragog i koja je, tražeći ga preko planina i mora, doživljavala bezbrojne avanture. Bajka ima srećan završetak, ali u stvarnom životu – ne mogu ni naslutiti. Drukčiji su ishodi takvih pohoda.

Snaga koja krasi tu potragu, to je suština, i najverovatnije poruka ove bajke.

Odmah po njegovom odlasku, incident. Moj let kasni, sedim i čitam. Manje muško društvo, obučeno u skupa odela i s akten-tašnama, zaustavlja se pored mene u razgovoru. Ja nastavljam da čitam svoju debelu knjigu, *Littérature et structure*. Bliži se vreme mog leta, ustajem. A onda me jedan od gospode s akten-tašnama udari po zadnjici.

Potpuna zblanutost. Nekoliko prvih trenutaka više sam zaprepašćena nego ljuta, vrteći se ukруг i izgovarajući nešto što je zvučalo pomalo ljutito – ali nikako dovoljno! – odlazim, ubrzanim korakom, što dalje od njih.

Takva bagatela u odnosu na sve, na zemaljskoj kugli zadate ubode i udarce! Ipak, ogromno poniženje! Moje telo poput javne svojine, može ga iskorišćavati ko god poželi. Žena u izlogu, na prodaju.

Šta se dešava u mozgu te budale?

Zar nije mogao da podnese da gleda ženu u svilenoj suknji koja ležerno čita debelu knjigu a da ne uputi ni jedan jedini pogled toj grupi doterane gospode?

Ovo tumačenje delovalo je ispravno, ali ne i smirujuće; potpuno sam pobesnula na muški šovinizam na međunarodnom aerodromu u Amsterdamu, ali i na samu sebe što odmah nisam patosirala tu budalu i gazila ga dok od njega samo fleke ne ostanu.

I stvarno, kad već razmišljam o tim stvarima, o onoj večeri kada sam sedela na sofi i čeznula za spavaćom sobom, kada sam prokomentarisala da sam prevela članak, i još nekolicinu drugih o teoriji književnosti, i da sam saradivala s tim čuvenim urednikom – zašto su baš tada, neposredno posle mog izlaganja, započeli da dugo i naveliko razgovaraju o toj ženi koja se takođe bavila književnošću, a koja je sebi oduzela život? Da li je ta promena teme bila slučajnost ili odraz skrivene agresije? Prema meni, meni sličnima? Možda se ni njima nije svidela moja svilena suknja u kombinaciji s pozamašnom naučnom knjigom? (Njihove mame, možda, nisu bila takve.)

Sada se sećam da sam ja, odmah potom, podsetila okupljene da je pomenuti urednik umro od raka izazvanog pušenjem – možda i preterano agresivno, budući da sam sedela u društvu pušača.

A naša smrt je, činilo se, tako daleko, prosto nezamisliva. S muškarcem punim života, na sofi pored mene, jedino o čemu sam razmišljala bilo je da završimo u istom krevetu, što se, kasnije, uz pregršt zadovoljstva, obistinilo.

Čovek pun života – kako da ga opišem?

Gledam kroz prozor. „Kao kada, s visine, posmatrate brod, belih jedara, kako iščezava za krošnjama drveća jesenjih boja, nad maglovito plavim morem, jednog sunčanog oktobarskog dana“ – o takvom muškarcu pišem!

Avion me podiže sve dalje od moje avanture, visoko nad parcelisanim zemljom i svetlucavim morima. Podešavam samu sebe, kao

kad neko menja stanicu na radiju: sada sam supruga i majka koja misli na svoju porodicu kojoj se vraća, decu i muža. Mislim na njih vrlo intenzivno u trenutku dok avion poleće, to je moj uobičajeni ritual: ako bi se avion srušio, baš u toku ove kritične faze, oni bi, bar se ja nadam, mogli, u sebi, osetiti moje intenzivne misli, kao kad telom prođu žmarci – „mislila je na nas, mi smo bili u njenim mislima na samom kraju“.

U ručnom prtljagu, tulipani i alkohol, automobilčići *Toys* i reprodukcija iz muzeja, *Van Gog*, *Drvo kruške u cvatu*. Konačno opuštanje, miran let, zamišljam kako bi taj cvetni prizor lepo izgledao na kuhinjskom zidu, i ja bih se, kad god ga pogledam, mogla prisećati nežne ruke na mojim leđima dok se penjemo muzejskim stepenicama, i to bi me sećanje osvežilo i oraspoložilo dok radim u kući, u krugu svojih najbližih. Bez ikakvog ironičnog podrugivanja, samo jedna otvorena i iskrena zamisao. Zamišljam, isto tako, i tulipane u celofanu kako se šarene na kuhinjskom stolu i podsećaju da će uskoro proleće, da će uskoro sve biti svetlije i lepše.

Sedim i sanjarim u vazdušnom prostoru severozapadne Evrope, vraćam se jednom događaju u Amsterdamu: on i ja u robnoj kući; hteo bi da kupi poklon svojoj ženi. Zamoli mene da ja probam jednu haljinu koju je izabrao. „Mislim da nosite istu veličinu.“ Navlačim je i kao da ulazim u lik njegove žene (mada haljina uopšte nije po mom ukusu). „Biće dobra“, reče, plaćajući. Igra koju igramo. „Pristaje ti.“ Upravo to, igra, skeč, sve je sada jasno.

Nedavno sam pročitala knjigu o tome kako se jedan mladić otisnuo u hodočašće, kako je on to nazvao, u dugo i naporno pešačenje, po oštroj zimi, da bi njegova prijateljica ozdravila od smrtonosne bolesti. To me je navelo da pomislim na svoj skrhani brak i probudilo želju da se i ja sama otisnem na put, da odradim neki žrtveni ritual, i tako, možda, učinim da se sve vrati na staro, pređašnje, neuprljano i srećno. Nova misao nadolazi: zašto pešačiti po hladnoći? Zašto ne u toplini i u sreći? Obasuta zlatom i uživanjem?

Ponovo razmišljam o tulipanima, o pupoljcima koji cvetaju tu, na kuhinjskom stolu, raskošni.

U avionu sedi i čovek koji me je udario.

Video je ženu u plavoj suknji. „Jebena veštica“, pomislio je, i skrenuo misli. Bavi se isključivo narkoticima. Uskoro će se vratiti u

Amsterdam, posetiti jednu od koleginica one žene s roze ešarpom, i loše će se završiti. Jer je vrlo loše raspoložen – bio je ponižen i prevaren. On je hteo da pička bude obrijana. Ona ne, jer većina mušterija želi da vidi njen trougao. On razjaren, izvadi nož i zapreti joj njime. Dobro, dobro, ima ona neki brijaći aparat, uzima ga i brije se. On zagleda: evo, ovde ima par dlaka, udara je, nastavlja sam da brije, pažljivo, temeljno, zatim spava s njom, vrlo kratak čin. Hteo bi još jednom, u čmar. Ona odmahuje glavom. Shvata li ona šta joj se govori? Neće se dići još jednom, kaže ona. Te reči krvare u njegovim očima. Tvoj je posao da ga podigneš, kurvo, kaže. Ona se smeje, glasno, cepa se od smeha, ali on je taj koji cepa, cepa i ubada i ponovo ubada, mnogo puta, i izvlači se, sav zakrvavljen, ali se izvlači. Ipak, ni cela dva dana kasnije, on leži u provaliji, razbijen, u neizdrživim mukama umirući, a čovek koji ga je tukao poželi da je mučenje bilo još duže i bolnije, ne usudi se svako da izbode ženu koja je njegova svojina i izvor prihoda – ogroman gnev, ali i neko drugo bolno osećanje koje nema ime. I pre nego što je perverznejak izdahnuo, dok je još ležao krkljajući otvorenih očiju, čovek koji ga je mučio, palcem mu je zgnječio jedno, a zatim i drugo oko, pritiskajući ih unutra u lobanju, dok iz njih nije procurila tečnost kao iz razbijenog jajeta, a zatim i krv.

To sve mnogo kasnije – čovek koji me je udario po zadnjici trenutno cevči svoj viski i lista reklamni časopis.

Pored njega sedi jedan švedski političar koji je i sam upravo posetio jedan od izloga, i u njemu ženu, bez marama. Pomalo se kaje, muči ga neka teskoba, ispija još jedan gutljaj viskija. Dva gospodina se kucaju čašama. Čemu to vodi? Ali svi to rade – svi znaju kako je. Odabrano društvo, u provodu. Kao da su išli u potragu za skrivenim blagom. Pokušavaju sebi da olakšaju, ali teskoba je i dalje prisutna.

A ja, sedim, dremljiva na svom sedištu, i smejem se u sebi, smejem se sopstvenoj nevinosti. Povređena supruga, u želji da se okrepi, na prijatnom putovanju. Kašičica sreće nedužnoj žrtvi, kakva slatka pravda!

Ne, ne razmišljam o tome sada, to dolazi kasnije. Sada se prisećam svega proživljenog. Naših šetnji... Njegovog lica. Da, njegovo lice... Obuzima me neki čudan osećaj, kao kada dete... dete ili...? Ne

znam, verovatno se nešto slično dešava i odraslina, kad nešto u nama, u utrobi počne da se topi, i pomalo boli... Gledam kroz prozor.

Posmatrana iz vazduha, zemljina kora se čini tako topla i ugodna. Silno se radujem toj slici – podešavam samu sebe na „radosnu“ stanicu, sebično posmatrajući šume, more, polja i sva plava i zelena ostrva na obroncima grada u kome živim. Prepoznajem se u nekom euforičnom stanju u kome je sve predivno, od sada će samo prava ljubav vladati. Od koga i za koga? Nebitno – ljubav je ta koja je esencijalna.

Divno je pomalo podmukla reč! /.../ prazna reč, jer Sve se ne može zabeležiti a da se ne umanji: *Divno* nema odličje, samo osećanje...

Bila sam zaljubljena.

Verujem da je tako. Pokušavam da se saberem. Pišem neku priču koja se nastavlja u nedogled: „ja“. Šta bih „ja“ bila bez „ljubavi“?

Kad bih joj oduzela ljubav, osoba o kojoj govorim postala bi setna i sumorna, propala. Kao da je „ljubav“ istovremeno bila moja membrana i moje jezgro. Preterujem? Možda, ali to je ono što vidim pred očima: malo, čvrsto jezgro oraha, okruženo amorfnim, mlitavim pokušajima, događajima, mišljenjima, replikama, a oko svega, membrana „ljubav“.

„Ljubav“ se omotava oko tela – ne želi da nestane.

Mislím da je ljubav proizvod ljudske mašte. Ali na osnovama nečeg stvarnog. Nečeg što se može osetiti!

Tako ljubav postaje slična književnom stvaralaštvu. Pisac izmišlja. Ali uvek na osnovu onoga što oseća.

Dok pišem knjigu, kao sada, povremeno mi dosađuju ozbiljne skeptične zamisli: sve te reči... da li je ikome stalo?

Spas dolazi po objavljivanju napisanog: maštarije su odobrene – gledaj samo, prava knjiga!

A ljubav? Kratkotrajni dodiri, reči koje zauvek odlepršaju pošto budu izgovorene.

Može se o tome pisati. Možda bi pomoglo.

Radilo se, znači, o ljubavi? Stvarno verujem u to: bila sam zaljubljena.

Vraćam se kući neizmerno srećna.

Tu su i prelepi tulipani, tu je i sećanje na jednu ruku koja miluje leđa. Dečaci se igraju svojim novim automobilčićima. Naslikano drvo u cvatu nalazi svoje mesto na kuhinjskom zidu, otac dečaka se smeje, a ja, u fotelji, sedim i mazim mačku. Mazim i milujem, milujem i mazim.

I zaista je istina da sam srećna. Takođe je istina i da sam u isto

vreme, u nekim trenucima, potpuno rastrgnuta, nesrećna, očajna.

Živeti jedno duže vreme vrlo blisko s nekom drugom osobom, kao isprepletani, kao u istom telu i duši, i obožavati to stanje, a onda kada ta osoba želi da se odvoji, da ide na drugu stranu, želi jedan dan, ali ne i sledeći – tada kompletna naša podvojena ličnost iznenada dospe u stravičan rascep.

Postala sam čudna od svega. Daskoro sam ličila na jednu prilično lepu i održavanu kuću, a onda se neko tenkom zabio u nju: jedan zid je potpuno uništen, ogromna rupčaga zvrji prazna s pokidanim cevima i kablovima koji vise svuda okolo. I preko tog jedva prepoznatljivog kućnog praga prelaze, u oba smera, najčudniji likovi... uglavnom lude žene.

Reč je o stvarnim osobama, ženama koje obično prolaze pored moje ograde, samo sada one, poput snova, naviru prelazeći granicu, i zašto ja ne bih mogla biti jedna od svih izgubljenih, sada kada je ogroman tenk udario u mene i srušio ceo jedan zid? Hodam, idem u nespokojne šetnje. U istom kvartu nalazi se ludnica i ja stalno, poput molitve, ponavljam u sebi: „Ja neću tamo. Ne tamo, samo ne tamo.“ Dok se približavam kući, obično se, visoko gore, u jednom oblačku, pojavi moj otac govoreći: „Ne, ona neće tamo, moja ćerka zaslužuje bolje, zaslužuje fantastičan život.“ Shvatam to vrlo ozbiljno, možda ne fantastičan, pošto moj otac obično preteruje kad sam ja u pitanju, ali sve ostalo, i to me umiri. Pri tom, ni u jednom trenutku ne pomišljam na to da je čovek sa seminara u Holandiji, na neki način, čak vrlo sličan mom ocu: obojica visoki i lepi, jarkoplavih očiju.

Rastrgnuta, zabrinuta, surovo porušenih granica, ali istovremeno zaljubljena, srećna. Tako bih volela kada bih mogla zadržati sreću.

Činjenica je da ja, u prvo vreme, nikada nisam duboko razmišljala o svojoj vezi s tim čovekom, niti sam sebi postavljala zabrinjavajuća pitanja o tome da li ćemo se ponovo sresti, da li se ja njemu sviđam isto koliko i on meni, ništa slično – nikakva zanesenost.

Splet srećnih okolnosti i ubrzo nakon posete Holandiji planiram još jedan put. Nekoliko dana u hotelu u kome odsedaju svi učesnici. Kurs iz „ženske literature“, naknadno ubačen, još jedna pauza, beg iz svakodnevice.

Hotel pun žena.

Verovatno će to biti jedan miran skup – sestrinstvo, solidarnost.

Istovremeno osećam neku nelagodu i čudan strah – uvučena u kolektiv žena, zatim razrešena: ko je ona? „Žena.“ „Jedna od svih ovih žena. Tako znači, OK.“

Stižem u hotel ispunjena nadom i strahom. Nalazi se u arhipelagu, na obali. Voda je na nekim mestima još uvek zaleđena, sneg se uglavnom otopio.

Kolektiv? Tu su, pre svega, moje tri prijateljice.

Sigurna sam da su sve tri neviđeno zainteresovane za priču o mom zaljubljanju.

Morate mi oprostiti! Čovek, jednostavno, postaje takav: svuda oko mene su sećanja, rasuti tragovi dragog, „u cveću, suncu“...

Odmah započinjem priču. Tako je lep, kako da počnem?

Njegovo lice – nekoliko bora oko očiju u obliku lepeze, u uglovima usana bore od smejanja koje se primećuju čak i kad je ozbiljan.

Reči nisu dovoljne, previše su kratke, siromašne. Ali prijateljice pomažu.

Prva prijateljica sugerije. „Kao zagrada, to je slatko.“ I ona sama nastavlja da prepričava svoju avanturističku priču vezanu za Amsterdam. Ja se nadovezujem sopstvenom pričom iz Osla, takođe avanturističkom, smejemo se.

Druga prijateljica ima baš istu boju očiju kao čovek u koga sam se zaljubila, kažem joj to – kako li će podneti to što je koristim za poređenje? Nema ništa protiv i ja nastavljam dalje priču o vrlinama omiljenog čoveka.

Mada, o čemu ja zapravo bulaznim? Ponavljam reči „lep“, „divan“ – stidim se sopstvenog vokabulara. „Jak“, „lagan“, pokušavam da ubacim neku novu reč. Šta još? „Imao je kariranu košulju.“ Fijasko – ponestaje mi reči. Pokušavam da rezimiram njegove. „Čovek mora imati poverenje u sopstvenu volju i snagu.“ Da li je on to rekao? To liči na njega. „Presudno je koncentrisati se na prioritete“, takođe bi se njemu moglo pripisati. A važno je, šta? „Ljubav.“ Ljubav prema njemu? Ne, ljubav sama po sebi, i u svemu! Moja prijateljica se slaže s tim, krajnje ljubazno.

Treća prijateljica sluša, nestrpljivo, vrlo zainteresovano, moje izlaganje o proteklim događajima. Gomila epizoda koje se polako nižu u logičan redosled, i to s kakvom lakoćom! Prvo pogledi, zatim blizina, a onda i dodiri – oduševljava me ta logika stvari. Ona i ja se

penjemo ka jednom uzvišenju, posmatrajući zaliv i u njemu veličanstvenu gromadu leda koja usporeno putuje ka okeanu. Ona se osmehuje: „Znači, pomilovao te po leđima. To je onda završena stvar.“

Nešto kasnije, u društvu prijateljica, sve postaje vrlo očigledno. Neosporno, lepo zaljubljanje.

U stvari, zar se ne bi moglo reći da je ispovedanje prijateljici jedan od bitnijih delova tog umetničkog dela zvanog ljubav? Ispovest ispunjena oslikanim detaljima, sem onih najintimnijih, jer postoji nepisano pravilo po kome se oni izostavljaju. Ali sve ostalo. Primamljujuća pitanja i poneki usklik i priča se nastavlja: I kako je on reagovao? Šta si ti tad osećala? Srećnice! Jadna!

Sve ukupno, takav anganžman da se zapitam koji je najznačajniji predmet ljubavi, muškarac ili prijateljica koja pažljivo sluša? Kako god, oboje su deo tog umetničkog dela, bar je tako u mojoj priči.

Nijedna od moje tri prijateljice ne poznaje ga odranije. Čak nisu ni čule za njega.

To je dobro.

On se nalazi izvan poznatog sveta. Moj je, ničiji više. Niko drugi ne može ući u naše malo carstvo.

Da li sam ja tako tumačila sopstvenu priču? Ne, uopšte je nisam tumačila. Ležim u svom krevetu, noć je, slike s putovanja ređaju se ispred mojih očiju kao filmske sekvence. Ponovo kafić: vrata sa izvrljanim, izvrnutim natpisom, pivske čaše žute boje; galebovi posmatrani kroz prozor, i ljudi koji prelaze most; osećanja nadolaze kao voda; šlageri u pozadini, on prepoznaje neke pesme, pominje neka imena; ja umorna, spokojna, mislim da je i on umoran i spokojan, i zabrinut, kao i ja, oboje pušimo, jednu cigaretu za drugom, šta da kažem tom neznancu na suprotnoj strani stola? Mada, ne moram ništa reći; i svetlost kao da dolazi sa uzburkanog mora.

Ležim i prisećam se, fokusirana.

Kasnije, ponovo predavanja, o „ženskoj literaturi“; zanimljivo je što sve o čemu se govori neprekidno podseća na moju ljubav!

Viktorija Benedikson i Džordž Brandes. On, veliki kritičar i još veći ženskaroš. Ona, beznačajan pisac, žena seoskog poštara. Da li se

može govoriti o mazohističkom nastupu s njene strane kad je u pitanju veza ove dve osobe? Mišljenja su podeljena među učesnicima seminara. Činjenica skraja priče: ona sebi preseca grkljan.

Ipak, sada su vremena drugačija! Razmišljam o tome, ushićena, u talasima diskusije. Kako sam stajala na sceni, tamo u Holandiji, i čitala sopstvenu analizu o načinu na koji su žene opisane u poeziji muških autora. I ja sam imala potpunu vlast nad rečima. A on, dole u prvom redu, me je, verovatno, posmatrao obnaženu, poput žena u pesmama o kojima sam govorila – ali ja sam vladala rečima. Video je obnažene grudi, ali istovremeno i moju moć. Mislim da se u to i zaljubio, u tu kombinaciju! Jer sada su vremena drukčija, to ne smemo zaboraviti!

Misli me iznenada vode ka jednoj pređašnjoj avanturi u Oslu.

Bilo je to nekoliko godina pre nego što je ova priča počela.

U Oslu je bila priređena debata o „ženskom pitanju“. Između ostalih, pozvana je bila i moja dobra prijateljica, vrlo iskusan predavač. Sama je bila sprečena, pa je preporučila mene kao zamenu. Mene! Bila sam potpuno zatečena, i prestrašena. Ali sam pristala. Nikada ranije nisam učestvovala u debatama, mada sam održala nekoliko predavanja, doduše na malo skućenijim skupovima. I sada sam sastavila kraće predavanje: četiri nivoa potlačenosti žena.

Strah i čir na želucu, posledica nerviranja.

Na putu sam, bleđa i ispijena od čira.

Doček na aerodromu, a zatim vožnja do sale. Sve je crno od ljudi.

Iščitavam pripremljeni tekst kupajući se u beličastoj svetlosti ispred te crne mase ljudi, kao u sopstvenom snu.

Jedna od učesnica, na protivničkoj strani, nešto kasnije, apostrofira moje reči. „Naravno da je predivno biti domaćica“, kaže, što je trebalo da bude replika na moje izlaganje.

„Miiilina“, kaže, skoro flertujući.

Sada je moj red da odgovorim. Ali ja nemam šta da kažem. Nisam zainteresovana za njeno koketiranje, niti za to što govori. Stojim bez reči, prelazeći pogledom preko publike, i sve traje nekoliko zatrašujućih sekundi, a onda kažem: „Ja nemam šta da kažem“, i osetim kako se telo opušta od grča. Neka uvežbana Dankinja preuzima moju repliku, publika aplaudira, balans je ponovo uspostavljen.

Iste večeri organizuje se žurka, u stanu. Puno ljudi, stiska. Uvode

me u taj mravinjak, gurnu mi čašu u ruku. Slaba i istumbana stojim među svetom. Stojim ukočeno nekoliko trenutaka, a onda okrećem pogled ka suprotnoj strani sobe, preko mnoštva ljudi, i srećem par očiju. Oči koje gledaju u mene i ja u njih. Dug pogled. „Video sam te!“ Stvari se nastavljaju svojim tokom, ćaskam pomalo uz priličnu količinu vina. Čovek čiji sam pogled ranije srela, prilazi mi. „Zdravo“, kaže. „Zdravo“, kažem ja. I oboma postaje jasno da ćemo zajedno napustiti taj stan, da smo to znali još pri prvom pogledu.

Da tako može biti, zaista me čudi, ali ne i zabrinjava. Pre raduje.

Kod njega sam ostala nekoliko dana, možda tri – teško je setiti se pošto su se dani pretakali jedan u drugi u magli koja je nastala od nespavanja i neke vrste konfuzije, dobrim delom zbog toga što sam prihvatila posao koji nisam mogla obaviti, ne na zadovoljavajući način.

„Mnogo si bila slatka dok si stajala na sceni“, rekao je, a meni je to zaista teško palo. Nije za debatu, ali je slatka. Okačila se muškarcu o vrat. Izneverila celu stvar.

Ma koju stvar? Ti pogledi, zar oni nisu velika stvar? I zar nije to što sam bila dovoljno hrabra da prihvatim poziv za tako veliki nastup, zar me nije to učinilo dovoljno hrabrom da se prepustim tim pogledima? Razmišljala sam o tome na sve moguće načine i zbunjivala samu sebe.

Otputovala sam kući i ostavila avanturu u Oslu u nekoj vrsti dvobojne predstave, slično upadljivim kontrastima u toj ogromnoj sali: crna ljudska masa i bela scena. I ja negde u sredini. Da li sam privržena Erotici ili sam privržena Poslu? Da li se mogu nazvati smelim avanturistom ili sam samo nejaka i zbunjena?

Ovu sam priču ispričala i u Holandiji. Inače smo bili vrlo škrti s pričama iz prošlosti, i on i ja, ali ova se nekako prepoznavala i u našoj priči, kao nagoveštaj – najpre scena, a onda susret.

Svidela mu se ta priča.

Ali ja sam, u sebi, zadržala i njenu neprijatnu stranu. Pokazalo se da nisam bila vešt govornik. Doduše, bila sam vrlo vešta kad sam svoju slabost i te zastrašujuće, neme sekunde pretočila u divnu, erotičnu avanturu – ipak, neprijatnost je ostala.

Sada, nekoliko godina kasnije, stvari su se promenile. Moje krajnje interesantno predavanje zasnovano je na mom sopstvenom is-

traživačkom radu, obraćam se vrlo kompetentnom auditorijumu. Ovaj put imam potpunu kontrolu. S ove visine čini se da sam uletela u sferu tog lepog čoveka. „Ne iz slabosti, ne ovaj put“, govorim u sebi. Osećam da sam, u trenutku dok stojim na sceni, ostvarila svoje pravo na romansu. Ne „okačila se o njegov vrat“, već „zagrlila“. I iznenađavajuća, avantura u Oslu ostane zapamćena u svom najlepšem svetlu: u sećanju na taj jedinstveni pogled u kome je sve bilo rečeno. I bila je neka vrsta pripreme, shvatila sam kasnije.

Večeras nema predavanja. Sedim na krevetu i pišem. Na sebi imam čuvenu plavu suknju. Platno je klizavo, prinuđena sam da čvrsto držim svesku na kolenima. Zagledam se u suknju i pomislim na njegove oči.

„Njegove oči su tako plave“, pišem. „Možemo ploviti morima, ti i ja.“ Njegove bore. Pišem „lepeza“. I sećam se one jedne linije, u uglu usana – potresno je, skoro zaplačem, ali brzo nastavljam pisanje. „Sa ostrva moje majke.“ Nadolaze mi fragmenti cele priče, rečenice kuljaju iz mene kao iz kakvog podzemnog izvora koji je, dugo se probijajući kroz tvrdu i kamenitu podlogu, najzad izbio na površinu.

Bujica reči, pišem sve dok ručni zglobovi ne zaboli.

Ugasim lampu i ostajem da sedim u mraku sa sveskom na kolenima.

Tiho je.

Prisustvo nečega... Ili pre, prisustvo jednog odsustva.

„On nije ovde.“

Pažljivo hodam razgaženim puteljkom noseći šolju čaja.

Prolećno nebo još uvek svetli iza drveća. Jedan crni kos peva, prelepo, pritajeno. „Kao što se moje misli razlivaju...“

„Reči, šta znače reči? Jedna suza govori više“, negde sam to pročitala i zapamtila.

Eto, ponovo sam kod kuće. Po ko zna koji put udaljavam se od disertacije i završavam „zabeleške iz Amsterdama“.

Prijateljica dolazi u posetu. Skupljam hrabrost.

„Vidi“, kažem. „Ovo je moj mali doprinos lepoj književnosti. Pročitaj, pa mi reci šta misliš.“

Nije joj se svidelo. Preterano slatkasto, tvrdi ona. Nema konflikta.

„Jedino što sam želela jeste da ispričam kako je sve bilo predivno“, kažem, ali više nemam hrabrosti: sigurno je u pravu.

Smatram da je jedini konflikt koji postoji borba između moje zaljubljenosti i moje nesavršenosti. Da mi je strašno teško da svemu što mi se desilo nađem sigurno utočište u samoj sebi. Da povremeno procuri iz mene, iz rupa nastalih mojom nepažnjom – da ja moram biti bolje utočište, i da moram, oko sebe, izgraditi oklop. Ne sme iscuriti!

Možda sam to mogla napisati i poslati njemu. O, rekao bi, baš lepo što si to napisala.

Kakva ideja.

Srce lupa prestravljeno. Nastaviću.

Kasnije, napisane reči leže u koverti, u fioci stola, skrivene.

Jednog dana, probudivši se, ugledam njegovu siluetu kako stoji ispred mene i smeje se – tog dana lepim poštansku markicu na kovertu i šaljem je.

Brige u porodičnom životu se nastavljaju. Naš najmlađi sin sanja: njegov otac vozi kabriolet, brzo i nesmotreno. Sudar, mama izleće iz auta.

Ja sanjam njegovog plišanog medu. Otac dotrčava sa sekirom, odseca medi glavu.

U toku dana, nekih dana, sve je lako i lepo. Muž i žena grabuljaju lišće zajedno, prijatelji su, baš kao i ranije. Nebo je plavo, prošarano belim oblačićima – ja sam melanholična; obuzima me tuga, čeznem za odgovorom. Nijedan poziv, ni pismo, ništa: jezivo prazno.

Nas dvoje grabuljamo, povremeno se približimo jedno drugom i gurkamo pomalo.

On ima svoje probleme, ja imam svoje. Mogla bih mu ispričati.

Da li bih zaista to uradila?

Nebo je tako lepo i plavo i svi ti mirisi koji se šire iz tek izgrabuljane zemlje. Ohrabrim se: sad pričam!

Da, počinjem. Jedna mala priča, ne bih preuveličavala. Samo činjenice: jedan muškarac, jedna avantura.

Nije tako prazna kad se ispriča. Postoji.

On i dalje grabulja. Šta i da kaže?

Pita ponešto: „Neko koga poznajem?“

Ne, ne, ne živi u Švedskoj. Daleko odavde. Predaje, švedski jezik, skandinavsku književnost. Oženjen.

(Nije valjda tako strašno? Čak prilično zanimljivo?)

Punimo kantu lišćem ne govoreći ništa. Sada je jedan-jedan, tako se može tumačiti. Sve je sada rečeno i zbog toga se sve za nijansu promenilo.

Ali to nije dovoljno, ne više.

Zašto ne piše ili se ne javi?

Takvo je mučenje biti u iščekivanju! Kao da nas neko cedi dok potpuno ne iscurimo. Samo čekanje ostane kao neka maska preko praznine. (Ako bi trebalo da kritikujem samu sebe zbog nečega, onda je to moje nestrpljenje. Nisam znala da čekam. Mislila sam da ljudi odmah nestaju. Ako se samo okrenem – nema ih! A ja, ja ostajem potpuno sama, jer taj pored mene, on je nestao, i ko sam ja onda bez njega? Niko i ništa, tako se osećam u tim trenucima.)

Koliko ću se dugo zadržati u tom ceđenju?

I dalje sam melanholična, i tužna. Potom: razjarena.

Zašto ne zove, kako se to ponaša?

Oštrim se, kao kakav vojnik koji kreće u svoju prvu bitku, ni najmanje uplašen, samo razjaren.

Zovem broj na njegovom poslu, on se javlja. Sva ljutnja nestaje. To je on – njegov glas, čujem ga ponovo!

Da, naravno da je primio moje pismo, pročitao ga je mnogo puta.

I sam je osećao nešto slično.

To kaže, „osećao je nešto slično“! On koji toliko dugo ne odgovara, čekanje koje me je skoro ubilo. Najradije bih vrištala radujući se sopstvenoj pobedi ili odupirući se konfuziji: kako je to moguće? I da se ne javi uopšte? Ja ga ne pitam, on sam kaže: bio je depresivan. Ležao na sofi i bio depresivan.

Stvari mogu biti zaista bizarne. Neko je pun zanosnih priča, piše zanosna pisma, dok onaj drugi leži na sofi, depresivan. Kao neka vrsta manodepresije koju dele dve osobe.

Moramo se ponovo videti.

On to kaže.

On je taj koji to kaže!

Veliko slavlje u meni – ne znam kada sam poslednji put bila tako srećna.

Pravim vrlo ukusnu večeru deci, i dok čitam priče za laku noć, osetim toplinu u sopstvenom glasu.

Da, „obavezno se moramo videti ponovo.“

I kao kad se pokrene najsnažniji od svih vetrova... tako ja krčim svoj put ka Berlinu.

Berlin nije na kraju sveta. Ako gledamo na karti: zeleno parče zemlje, zatim mali deo plavog mora, opet malo zelenog, i tu je, vrlo blizu! Popusti za vikende, razne mogućnosti. Novi datum, novi plan – zovem ga.

On zvuči... Ne zvuči li pomalo uplašeno u početku? Možda misli: „O, već, nisam mislio...!“ Možda, najpre sumnjiva nijansa u glasu, a onda oduševljenje. Zaista želi. (On želi! Kaže da!) Da malo razmislimo... njegov prijatelj ima stan, koji bi eventualno mogao biti prazan... tu bi ti, tu bismo mi mogli... raspitaće se.

Dogovoreno je.

Poput igračice pokera koja posle kratkotrajnog oklevanja odlučuje da uzme četiri nove karte, šta će dobiti? Savršena ruka. Sedi, kličući u sebi, s tim dobrim kartama u ruci i jednoličnim izrazom na licu i saopštava mužu: „Potrebna mi je promena. Agneta, znaš, moja školska drugarica, kod nje bih odsela. Popusti su vikendom.“ On, bez oklevanja, odlazi ka svojoj novoj ženi. Ne mogu mu zameriti, naravno da ne.

Bliži se proleće, u dvorištu sam, posmatram kako se sićušne, zelene stabljike protežu uvis – nosioci nade.

Da li je sve stvarno konačno dogovoreno? Da li će se sreća dati uhvatiti?

On će prethodno na neko putovanje, obećao je da će se javiti pre nego što otputuje, ali kada? Možda se predomisli i sve samo... nestane.

Ljubav – isključivo za ljude s jakim živcima. Ja, ja to ne podnosim. Zatvorena i sama na vrhu tornja, vitez ne zove, tu će ona uvenuti i umreti.

Zovem ga na posao. Nije tamo, bolestan.

Sve je propalo?

On zove sledeći dan.

Zove me, nije me zaboravio!

Sve je sređeno, po drugi put dogovoreno i potvrđeno.

Prolećno sunce, prži, uskoro dolazi leto.

Na televiziji repriza filma *Afrička kraljica*. Hemfri Bogart i Ketrin Hepbern na plovidbi rekom. Prijatelji spočetka. Stvari se dešavaju, vrlo dramatične, oni se povremeno zagrlje, čak i poljube, buđenje bliskosti! Trn u njegovoj nozi, ona mu pomaže. Sede spokojni jedno pored drugog. Ona kaže: „Da li si nekada video ovakvo cveće? Verovatno ga niko pre nas nije video. Možda nema ni ime.“ On stavi svoju ruku na njeno rame. Ona pogleda u tu ruku, pa u njega... onda stavi svoju ruku na njegovu... Sledeće jutro ona ga pita za ime. Zove se Čarli. Tako divno ime! Nasmije se od srca sopstvenoj sreći.

Moj novopronađeni dragi zove se Gudmund, ime koje zaista mami osmeh. Ili poljupce: izgovarajući ga, usne se napuće kao pred poljubac.

Napolju sam, lako obučena, osećam kako me blagi povetarac miluje. Istovremeno je moj muž preokupiran beskonačnim razgovorima sa svojom novom prijateljicom. Ja želim na sunce, u igru s decom – to me zabavlja, sve me zabavlja.

Kasnije, opet postajem nervozna.

Sedim u avionu, ispred mene sendvič i kafa, posmatram more i u njemu zaustavljene vodene obruče – sve je postalo užasno nejasno. Neprekidno zurim u to pusto more, pokušavam da se setim njegovog lica.

Ne sećam ga se.

Šta ja to radim? Trošim zajednički novac. Zbog muškarca... kad bih se bar mogla setiti kako izgleda. Visok, to znam, ali njegovo lice... moram nekako prizvati njegov lik, učiniti da mi se nasmije! Ali ne, praznina, ništavilo, samo stiska na sedištu aviona pored starca koji neprestano hrče... Čak se ni njegovog lica ne mogu setiti, sve je besmisleno.

„Približavamo se aerodromu...“ Pod nama panorama velikog grada, Berlin dakle... Moram se setiti njegovog lica, u suprotnom se može završiti katastrofalno...

Aerodromski koridori, carina – ranac se mora isprazniti, šta oni misle da sam ja, trgovac drogom?

Neko lice mi se konačno ukazuje – nakaza! Zar tako izgleda? Poput čudovišta, grbav i rugoban kao zvonar u Notr Damu? Tako ga ja vidim u ovom trenutku i trebalo bi možda da mislim da je komično,

trebalo bi da se sama sebi smejem, ali ne mogu, ne znam za humor, samo sam prestravljena – zašto sam ja ovde dolazila?

A onda, staklena vrata, vidim ga, stvarnog.

Strah nestaje.

Naravno, to je on. Nikakvo čudovište. Naprotiv, lepotan. Naprotiv, stasit. Stoji tu i čeka mene, fantastično.

Neka napetost u njegovom izrazu. Možda se pita da li ću zaista doći? Ili mu se dešava isto što i meni: da me se iznenada ne može setiti. Zar ona nije, u stvari, prilično nakazna? – možda se baš ta misao vrzma po njegovoj glavi.

Prolazim kroz staklena vrata: susret.

Davno sam, negde u inostranstvu, gledala postavku Čehovljevog *Višnjika*, na jeziku koji nisam razumela. Pažljivo sam, zato, posmatrala pokrete glumaca. Mislim da sam uspela da shvatim režiserovu osnovnu zamisao. Ono što je najznačajnije kako u toj predstavi tako i u životu uopšte, samo je približavanje, svi gestovi i sve reči u susretu dvoje ljudi. A onda i razdvajanje, i svi gestovi razdvajanja. To je osnovna životna koreografija. Veliki Sadržaj. Tog sam ubeđenja.

Ugledao me je! Napetost se pretvorila u osmeh.

I u zagrljaj. Nežan.

Ipak, neka nesigurnost nastavlja da lebdi oko nas. Mora da je i on imao slične more: čudovište, u suštini?

U taksiju smo, ulazimo u Zapadni Berlin. Njegovo telo ponovo je uz mene, ponovo na zadnjem sedištu, neverovatno. Ipak, i dalje podmuklo vlada ta obostrana nesigurnost: mi smo, dakle, imali tu malu avanturu, i nadamo se da se ona može nastaviti, može li?

Tu je i treća osoba, taksista, koji razgovorom o gužvi i saobraćaju oduva napetost... Moj ljubavnik govori tako prijatno i slobodno, i podseća me na to kakvog sam neobično ljubaznog i simpatičnog čoveka imala priliku da upoznam – sada je opušten, okreće se prema meni s osmehom: stvarno si došla! To plavetnilo u njegovim očima je kao... kako da opišem? Morski talas kroz koji se prelamaju sunčevi zraci? Prsten s akvamarinom koji sam nosila kao devojčica? (I u čije bih se providno plavetnilo povremeno zagledala razmišljajući o ljubavi i vernosti, i svim lepim stvarima.)

I ja sam opuštenija. Kroz prozore automobila vidi se ozelenelo drveće, lepršavo obučeni prolaznici šetaju trotoarima, ovde je već

leto... ljujlam se kroz život u sunčevom odsjaju, okružena zelenim drvećem, na mekanom sedištu, sedeći pored dragog – nestvarno, zaista.

Lebdeći i dalje kao kroz san, penjem se za tim lepim muškarcem uz starinske stepenice. Visoko do gnezda, do vrha te visoke kamene zgrade u srcu grada. To će biti moje berlinsko utočište.

Stan njegovog prijatelja, privremeno moj.

I taj lepi muškarac, i on je samo pozajmljen. Na nekom drugom mestu u gradu – ne želim da znam – neko čeka da on dođe kući. Večeras možda? Sutra? Ni to ne želim da znam.

Sada je samo moj. A on, on je stvarno želeo da dođem – sreća je tu, pred nosom.

Odmah po dolasku vodimo ljubav.

U stanu koji je samo za nas. Ceo svet samo za nas. Mogla bih se smeјati, ili plakati.

Od pređašnjih nakaradnih vizija ostala je samo trunčica straha. Trunčica, a onda ništa.

Čini se da se oduvek poznajemo, od samog početka.

Večeraмо u restoranu, odmah iza ćoška, već je prilično kasno. Razgovaramo o poslu. On priča o studentima. Pismenim radovima. Člancima koje bi trebalo da dovrši. A ja o disertaciji koja prilično slabo napreduje. On priča i o ljudima koje smo upoznali u Holandiji, o njihovim životima, prošlosti. „On je pravi prijatelj“, razmišljam.

Da, može ostati celu noć.

Ponovo jedno. Čeznula sam za njim, ne da, kako ja to zovem, „letim kroz zidove“. Ne, ne ništa uopšteno: samo za njim čeznem. I on nije nikakvo čudovište. Naprotiv.

Loše spavam tu noć, možda sam zbunjena – sva ta sreća, tako iznenađena.

Ležeći budna u rano jutro, posmatram ga kako spava u svetlosti dana. Leži poput statue, zlatne, masivne, visoke, nepristupačne statue. Ponovo briga: otkud ja s ovim božanskim bićem?

Probudivši se postaje običniji. Pušački kašalj, poseta toaletu, jutarnja kafa, baš kao ja – potpuno običan čovek, samo neverovatno lep. To me razvedri, polako se privikavam na te nepoznate prostorije, kao da sam i sama pozajmljena iz stvarnosti. Opet sam u njegovom

naručju, bezmalo nepojmljivo priča se nastavlja.

Kasnije u toku dana rastajemo se na nekoliko sati.

On ima i neki drugi život, izvan tog stana.

Zar nemam i ja drugi život? Tako je, čeka me još jedno predavanje po povratku kući. On odlazi, ja sedam za pisači sto, zamišljena i zaustavljena... Reči kao kapljice raštrkane. Sedim sklopčana, konstantno gledajući na sat – na kraju ustajem i opružim se na krevet.

Ispravan potez. Blaženi umor. Da li to med teče mojim žilama?

Prozor je odškrinut. Napolju prigušena gradska buka. Znatno bliže, zvonka melodija uvežbanog kosa.

Za kosa kažu da se nastanjuje po gradovima zbog hrane. Ili možda zbog brojnije publike? Njegova pesma podseća na lugove, žitna polja, prostrane livade, šarolike bašte... „Pod asfaltom je plaža“, poručivali smo i mi, takođe brojnoj publici. Razmišljam o tim rečima, a zatim i o svom mužu i deci tamo kod kuće, daleko... Rastužim se. Zašto je tako teško živeti lepo, onako kako smo se nadali? Čak i nama koji nikada nismo trpeli glad, nikada osetili rat ili smrtonosne epidemije, bar ne lično. Kad bolje razmislim, ni mi nismo pošteđeni nasilja, nepravde... Mada, sada sam ja na drugoj strani! Ovde postoji samo malaksalost i pesma jednog kosa...

Iznenada se prenem: sat. Vreme je da krenem!

Dogovorili smo se da se nađemo, moj ljubavnik i ja. U bašti nekog restorana, detaljno mi je opisao put.

Izlazim napolje na topli letnji vazduh, u nepoznatom gradu. Sve se čini vrlo živo i rastrojeno posle moje tihe sobe. Hodam s kartom u rukama – put je obeležen strelicama.

Nadam se da neću skrenuti s puta i zauvek izgubiti svog dragog. Zabrinuto nastavljam prstom prateći linije po karti. Ulični znaci, ljudi, saobraćajna gužva, koncentrišem se na imena, pravac, levo, pa posle desno, pa onda? U daljini vidim krošnje drveća, tamo je taj veliki park, sve je u redu; pored mene prolaze tri devojke držeći se za ruke, i jedan čovek koji u rukama nosi malo procvetalo drvo. Da, pronašla sam park, kakav uspeh! Svetiljke su već upaljene, lišće svetluca, čujem žagor: restoran.

Ulazim u taj žagor. Šljunak pod mojim stopalima. Ljudi sede zbijeno, u nepreglednoj masi. Svetlost dolazi sa svetiljki, ali nešto

niže je, čini se, potpuna magla, i svi ti ljudi zatvoreni u obručima kolektivnog obedovanja i komuniciranja. Samo ja zujim okolo tragajući, kao za iglom u plastu sena... Još jedanput obeshrabrena: nije želeo da dođe, predomislio se, naravno da se predomislio! Šta mi je trebalo da se šetam ovuda bez razloga?

Tada, kao kad s jedrilice nišanite kopno... trenutak oklevanja: da li je moguće? Tamo, eno ga tamo.

Olakšanje, obnovljena sreća.

Sedam preko puta njega, on stavlja svoju ruku na moju. Poput neke natprirodne sile...

Ovde smo ponovo zajedno. Ugodno letnje večer, žagor. Sedimo i razgovaramo... ni o čemu posebno. Nekoliko reči o tome da smo bili razdvojeni i da smo ponovo zajedno. A onda, idemo dalje. Čuo je za jedan dobar džez klub.

Izlazimo iz džez podruma. On ispred mene. Strašno želim da ga zagrlim, i ne ustežem se. Ugrabiti njega, ugrabiti sreću.

Sledećeg jutra krećemo u razgledanje grada. Trebalo bi da vidim Berlin, a ne samo njega.

Uputili smo se ka Kurfurstendamu, Kudamu, kako ga zovu. Vrlo je elegantno i nadmeno, nadasve komercijalno, stičem utisak da je sve smišljeno skockano kako bi se nezgrapni Istočni Berlin bacio u senku. Takođe stičem utisak i da nas dvoje ovde ne pripadamo. Ne želimo da pripadamo, ispravnije. I u kvartu u kome se nalazi stan njegovog prijatelja prilično odudaramo od lokalnog stanovništva obrijanih glava, obučenog u kožne jakne, kožne pantalone i kaiševe s nitnama. U poređenju s njima nas dvoje izgledamo kao prestrašene mlakonje – zar nisu ono Tomi i Anika¹, smeju li se oni toliko udaljivati od kuće?

Na Kudamu su se održavale demonstracije istorijske, 1968. godine. Godine kojoj i mi pripadamo, mada ni on ni ja nismo bili među učesnicima – 1968. ostala je zapamćena kao godina demonstracija, protesta i parola. Upravo ovde gde stojimo: suzavac, kamenice, pucnjava, jedan student biva pogođen i umire.

Danas je sve to sprano s otmenih ulica. Ali ne i iz stvarnosti: režimski teror još uvek je prisutan, kao i zapadnjački terorizam, čitamo o

tome u novinama i osećamo se prevarenima. Nismo tako mislili, zbog čega?

Kratko razgovaramo o tome, ali vrlo brzo uviđamo da taj razgovor ne vodi ničemu. Niko od nas nije bacao kamenice. „Make love, not war“, to je bila naša parola. Strašno banalna i izlizana fraza, ali mi jesmo takvi: mekan i pomalo kovrdžav par, dvoje dobrodušnih ljudi razumnih uverenja. Možda i malo suludih, u neku ruku. Nema konflikta. Tomi i Anika, najljubazniji od svih!

Ne uvlači li se nasilje i u nas? Nevernost bi mogla biti deo nasilja. Čak i ako se prema njoj ophodimo oprezno i istančano kao što mi to sada radimo?

Ne znam, trenutno sam jedino okupirana činjenicom da šetam Berlinom zajedno s njim i da mi on pokazuje i objašnjava. I da su ulice pune priča koje on tako lepo prepričava. Dok priča, povremeno zaboravljam gde sam, zadržavajući se u ulicama, zdanjima, lipama i suncu koje peče – u trenucima nisam videla nas, već samo grad.

Pri kraju večeri, izuzetan trenutak.

Zastajemo na pragu, taj čovek i ja. Napuštamo restoran i krenuli bismo dalje, ali kiša silno pljušti. Čekamo taksi. Čekamo na vratima stojeći rame uz rame, ispred nas kišna zavesa, voda lije iz oluka, snažna bujica se sliva niz ivicu trotoara.

Šta se događa?

Nas dvoje kao da se ulivamo jedno u drugo. Formiramo jednu celinu, jednu scenu: ušće muškarca i žene, na pragu.

U vazduhu miris kiše, pljušti. Pogled na svu tu vodu koja pada na zemlju, a zatim otiče.

Ne možemo zadržati stvari. Nije vredno ni pokušavati – sve se kreće, sve.

I istovremeno ostaje, tako bih ja na to gledala: mi i dalje stojimo na pragu, na kiši.

On se, dakle, zove Gudmund – neobično ime. Ako pokušaš da ga izgovoriš, osetićeš kako se usne puće kao pred poljubac.

Idemo u pozorište.

Na repertoaru je Geteova drama *Stela*, kritike su odlične, kaže on.

Prosto komično koliko ta predstava direktno ima veze s nama: bračni trougao. Muž, žena, ljubavnica. Na sceni nimalo komično, već uzvišeno lepo, i ja, ne razumevajući replike u potpunosti, upijam u sebe izraze izvrsnih glumaca, i zvuk njihovih savršeno odmerenih setnih glasova. Bela scenska svetlost čini da jednim delom nestaju. A svetlost je ljubav, razmišljam, sedeći na sedištu pored njegovog – predivno sedenje uz njega se ponavlja! – u ljubavi će se, od preteranog mešanja, konture zaljubljenog potpuno izbrisati: ko je ko, u stvari? Gde je granica? Tu je Geteov komad i tu sam ja, prevarena supruga i novopronađena ljubavnica u isti mah – koja je razlika?

Razlike nema, to sad vidim – svetlost prolazi kroz sve, brišući granice. Najsavršeniji san od svih snova: nema ratova, nema konflikta, samo blažena ljubav.

Srećan kraj, naravno: ménage á trois. Može li se u to verovati?

Razgovaramo o tome, ali vrlo kratko. Ne treba započinjati ništa što vodi ka problemima i zabrinjavajućim pitanjima: šta ćemo dalje? Ovde smo, sada. On preko puta mene, on je svetlost pomilovanja i ljubavi. Ljubav je esencijalna – ostalo je škart.

Nekoliko kratkih dana – bliži se odlazak kući.

Ali srešćemo se ponovo, naravno da hoćemo. Omotavam tu misao oko sebe kao kakav šal utehe.

Putujem kući. Ili odlazim. I jedno i drugo: kući, odlazim.

Povremeno sam prilično raspoložena i kod kuće. Pišem vesela pisma svom dragom u Berlinu.

Srešćemo se ponovo, taj divni čovek i ja, sigurno hoćemo.

Ali ovde, kod kuće, bes preovladava. U njemu, čoveku s kojim živim.

Zar čovek ne bi trebalo da bude besan na ceo svet? Dok mi bezbedni i siti šetamo Berlinom ili Stokholmom, malo dalje odavde milioni umiru od gladi, nešto bliže naši vršnjaci iz '68. sede u državnim zatvorima, uskoro će sebi oduzeti život ili biti uspavani, moj muž voli drugu, ja volim drugog, naša deca samo žele bezbrižan život sa svojim roditeljima, a ne vozikanje tamo-amo, ko će stati na njihovu stranu?

Ne mogu sebe nazvati srditom osobom. Da li je to talenat ili urok? Vrlo često u sebi osećam radost čak i kada mislim da sam potpuno napuštena i beznadežno plaćem.

Gudmund mi je, mislim, po tome vrlo sličan. Neka svetlost ga krasi iznutra. Ponekad je zabrinut, nervozan, na trenutke i depresivan, ali pre svega srećan.

Dvoje srećnih ljudi, to možda ne funkcioniše.

Mada, ne preterujem li malo kad kažem „srećna“ za sebe? Očigledno srećna, ali istovremeno i prestravljena?

Jedan moj san može biti epizoda iz ranog detinjstva: obraz koji se pripija uz mene. Mekan, topao. I jedan poljubac, takođe topao i mekan. Ogromna sreća, a onda munjeviti preokret: panika. Taj poljubac označava: rastanak! Znači da ona nestaje! Ne postoji!

Najveća sreća, najveći gubitak! Neprekidno balansiranje na klackalici.

On na sofi, blago depresivan. U sledećem trenutku govori: „Moramo se videti.“

Srećan, zabrinut; koliko ja, u stvari, znam o njemu? Ne dovoljno.

Da me je neko pitao, mogla bih odgovoriti: blag, prijatan, zabrinut, nežan, obziran, rasejan... ne, ne znam. Divan je možda prava reč.

Jednu stvar mogu pretpostaviti: voleo je svoju majku. Zamišljam njih dvoje kao istinski ljubavni par, u njegovom ranom detinjstvu, zaljubljeni i kovrdžavi. Mora da je tako bilo – to je značenje reči divan.

Moguće je da znači i želja za pisanjem, kad sam ja u pitanju. Ne za

pisanjem disertacija, nego članaka, pesama. Pre svega pesama.

Došla sam u kuću svojih roditelja, jedan od dana stvorenih za pisanje. Roditelji su na putu, na selu.

Tiho je. Posmatram te tanke, pažljivo okačene zavese. Mamine zavese. Posmatram zatim gusto raspoređene, sunčevim zracima osvetljene police i na njima knjige. Očeve.

Vrhovima prstiju prelazim preko korica tih uredno složenih knjiga, slušam pucketanje. Biram jedan tom, otvaram ga, čitam prvu stranu. Autor je omiljeni pisac mog oca. On je takođe i Gudmundov omiljeni pisac. Kakva slučajnost. Iščitavam tu stranicu. Eto, sada i ja volim tog pisca. Kakvo trojstvo.

Uzimam drugu knjigu, ovaj put očevog omiljenog pesnika. Jedna stranica je obeležena. Čitam naslov pesme: *Kod mog groba*.

On se priprema!

Za svoju smrt!

Ali on neće umreti!

Istovremeno pomišljam na to kako je sve toplije. Da li njegovo srce podnosi vrućinu?

Zovem ih telefonom. Otac se javlja. Ne zvuči ni najmanje umorno, zabrinuto ili pesimistično, već naprotiv, očinski, brižno („sad bar imaš malo mira“), zatim i dalje očinski („ofarbao sam verandu, mama te pozdravlja“) – u meni radost: živeće još!

U mislima se vraćam na svog dragog, i osećam da moram predahtnuti: izlazim u šetnju, lagano i spokojno koračam po niskim, hladnim brdima odmah iza kuće. Potpuno sam očarana. Sva ta izglačana brda. Procvetala zova koja se diže iz kamenog rascepa. Mladi četinari sa svetlozelenim izdancima poput prstiju na ruci uperenih ka nebu. Pogled koji se pruža prema gradu, a zatim puca u daljinu. Sećanje na detinjstvo, na mene kao devojčicu koja trči okolo: ja sam košuta, vetar! Letim preko brda sve do mora!

Raduje me sećanje na jedan zimski dan kada sam pokušavala da uhvatim zalazeće sunce – ne odustajem dok ga ne stignem! – i onda se, otrčavši dalje nego obično, uspenjem uz poslednju uzbrdicu i ugledam ga, blede obruč nad morem, neverovatno trijumf: uspela sam! Naizmenično razmišljam o okruženju i o njemu: trebalo bi da ga dovedem ovamo, pokazala bih mu široka brda i pogled na grad –

ponovo ugledam četinare s prstolikim izdancima i zamišljam ih kako plešu, zamišljam i sebe kao haremsku plesačicu, sa svojim graciozno izvijenim prstima, lep ali čudan osećaj, istovremeno dvosmislen: da li se klanjam nekome? Božanski ples?

Po ulasku u kuću stavljam samu sebe na optuženičku klupu: da li bih želela da pokažem taj grad i brda nekoj prijateljici ili možda plešem za nju? Da li bih isto tako uzbuđeno razmišljala: ovo moram pokazati Leni, Birgiti, Kristini? Odgovor je „ne“, i zbog toga se postavlja pitanje: da li mi je manje stalo do mojih prijateljica, do žena? Da li sam postala luda za muškarcima, izdajica feminizma?

I dalje razmišljam, ali smirenije: mi bismo šetale i dugo razgovarale, moja prijateljica i ja. Divile bismo se pogledu i opet razgovarale. Bilo bi zaista očaravajuće. Međutim, istina je da ja možda i nemam tako blisku prijateljicu, i to me trenutno baca u čežnju: šetnja i razgovor s vrlo bliskom prijateljicom. Ali ubrzo se vraćam mislima o ljubavi, uzbuđena i sama, u brdima.

Pišem kratke fragmente pesama, četinari s dugačkim, krivim prstima, siva brda, usamljeni juriš, poput leta, ka moru. Pišem o tome, možda je dosadno; ipak, nastavljam.

Ponovo porodica. Prijateljica mog muža zove, ili on zove nju. Dugi razgovori, predugi. Njegov glas melje kroz zidove. Melje u prah, prvenstveno mene.

Pored naše kuće i dalje prolaze one lude žene. Jedna od njih – naročito mislim na nju – šeta se napadno našminkana, krivih nogu koje stoje na upadljivo nestabilnim sandalama sa izuzetno visokom štiklom, po tom džombastom i teško prohodnom trotoaru. Možda je i pijana, sigurno jeste bar ponekad. Posrće napred kao kakva parodija na ženstvenost.

Još češće, možda, mislim na jednu drugu ženu koja se, s gomilom dece oko sebe, neprestano tetura niz ulicu delujući vrlo užurbano. Debela, natekla ženetina, bez ikakve kontrole nad tom silnom decom. I jedno od njih, jedna mala devojčica vidno željna pažnje, ponekad utrči kod mene budući da su ulazna vrata, zbog vrućine, najčešće otvorena. Prati me u stopu, kao kuče, postavlja hiljade pitanja, i rado bih bila ljubazna i otvorena, ali ponekad je moram oterati i priznati samoj sebi da ja, u stvari, ni najmanje ne volim to dete,

njeno sirovo poverenje i nepoznavanje granica.

Postoji li rizik da mi, žene, postanemo takve? Nestabilne, podrugljivo izveštačene, mesnate majke konfuznih, izbrisanih merila ponašanja. Nova prijateljica mog muža više liči na muškarca, verujem.

Zovem je i kažem: „Moraš misliti na decu, zašto ne misliš na decu?!“ Dugo, dugo traje njeno objašnjenje zašto nije trebalo da joj kažem „moraš misliti na decu“. Mesnate majke. A šta s njom, njenim beskonačnim govorom. Razmišljam: „Kao da se nađeš u prostoriji ispunjenoj prdežima nepoznatih ljudi.“

Granica, ali vrlo krhka. U nekim slučajevima se slomi, u većini, nadam se, ne.

Letnji raspust, provešćemo ga u kući na moru.

Muževljeva nova prijateljica u krizi: njen prijatelj na odmoru s decom i ženom, ne može to podneti.

Otežana komunikacija. U svim pravcima.

Najmlađe dete povraća.

Ja lično, pored svega, primećujem i nešto drugo.

Nešto što se pojavljuje već pri ulasku u tu dobro poznatu kuću. Primećujem da nisam ista kao pre. Da se nešto novo desilo u mom životu.

I to me sada preplavljuje dok spuštam torbe, punim frižider, puštam vodu na slavini da oteče: neka vrsta svetog osećanja. Osećanja da se, od kada sam poslednji put okrenula tu istu slavinu, desio moj Ljubavnik.

I moje ruke to osećaju dok okreću slavinu.

U mislima mu pišem svakodnevna pisma: ...a kuhinja kuće u kojoj smo odseli... Iznad sudopere je mali prozor, a na jednom zidu vrata koja vode na verandu. Porcelanske figure s plavim šarama na poličici... Idem da skuvam kafu i napravim sendviče deci... Slatka, kratka pisma, mogao bi se na njima nacrtati i poneki cvetić.

Taj vrhunski osećaj u telu, ta slatka pisma u glavi, a onda ubrzo sasvim suprotno: briga, svađa, napadi plača. Razmišljam o Geteovom komadu, o ménage á trois – čovek bi se stvarno mogao smejeti takvom predlogu, ili plakati. I sama pomisao na to da bih ja, povremeno uplakana majka, mogla sedeti u pozorištu, pored svog zgod-

nog ljubavnika, u nepoznatom gradu, i uživati u Geteovom komadu, čini se potpuno neprirodnom, izmišljenom – beg iz stvarnosti, roman s kioska.

Kriza jenjava. Moj muž piše pisma svojoj prijateljici i ona uredno odgovara. U međuvremenu: porodičan život na odmoru.

A ja? Zar ja neću dobiti nijedno pismo od svog novog prijatelja?

Uskoro, stiže pismo. Odužilo se.

On piše: „Dođi, kao što smo se dogovorili. Moja žena će biti u gradu. Samo da znaš. Ali dođi u svakom slučaju.“

Postajem sumnjičava. Da li ću stvarno otići? More je ovde tako plavo. I mi smo našli neki mir, naša mala porodica – poneko pismo od udaljene prijateljice može se tolerisati.

Mirno je, izlazimo na more brodom, cela porodica poput deteline sa četiri lista. Buka motora, more svetluca, dvoje tršavih s pojasevima za spasavanje sedi na klupi, napred se odmara muškarac potamnelog tena, žena sedi za kormilom i upravlja. Vodena površina se za njima pretvara u raskošan venac, poput kraljičine pratnje.

On kaže: „Okreni, molim te, do Lilholmena.“ I sada se vozimo ka tom malom hridu i svetlosivim stenama koje kao da su izbledele na suncu. Tu smo šetali obnaženi u vreme dok još nismo imali decu koja bi mogla upasti u vodu, bili smo obnaženi i zaljubljeni. Sada prolazimo pored tog mesta i kao da šaljemo pozdrave, od zaljubljenih.

Uveče, u kući, razmišljam: trebalo bi napisati novelu. O ženi i njenoj porodici okupljenoj u malom brodu, sa izletničkom korpom, svilenkastim morem, dečjom nežnošću i muževljevom preplanulom kožom. I o tome kako žena baš ovaj put sedi za kormilom i razmišlja o svojoj porodici, okupljenoj tu pred njom. Svakog trenutka se može rasturiti, razdvojiti. A tako im je lepo, u tom miru i suncem osvetljenoj sreći. Za trenutak zaštićeni od razdvajanja – mislim da bih mogla pisati o izuzetno prijatnim, ali istovremeno i osetno ugroženim stvarima. Kao što, verovatno, mnogi osećaju, trenutna dešavanja su minirane bombe – mislim da bi se ljudi prepoznali u tome.

Nema konflikta. Sve se svodi na sreću ili gubitak.

Da li ću stvarno otići? Na cele dve nedelje, kao što smo rekli? Da li je to dobro za decu i da li ću ja biti prinuđena da sama satima sedim u tom stanu, ovaj put u stanu moje prijateljice Agnete, ali u svakom

slučaju, nepoznate sobe, u i dalje nepoznatom gradu. Lako se može desiti da se nađem tamo kako sedim i plačem, iako bi povod celog putovanja bila sreća.

Sreća, za kojom se juri daleko. Iako možda postoji tu pred nosom.

Ali, moj muž sedi u dvorištu zaokupljen pisanjem svojih pisama.

I ja pomislim da se tamo, u senci drveća, gde on sedi, dešava pravi, gorući život, dok se ja vrtim okolo po požuteloj travi bezvoljno se igrajući s decom, kao usiljena majka koja vrši svoju dužnost i zaboravlja da živi.

Da li da odem, bez obzira na sve?

Nedostaje mi koža (sem za maženje). (...) Svaki drugi dodir nosi rizik: jesam li razdražljiva ili preosetljiva? Pre bih rekla krhka, lomljiva, kao vlakna finog drveta.

Jednog prepodneva, dok su svi ostali na plaži, zovem Gudmunda. Konačno čujem njegov glas! Fantastično, ali istovremeno zatrašujuće: samo glas – to nije dovoljno!

Donosimo odluku: putujem, ali samo jednu nedelju. Bićemo uglavnom zajedno, sve će biti u redu.

Primećujem mnoštvo raznobojnih ruža koje okružuju malu kuću u kojoj se nalazim. On je upravo izjavio nešto kao „ti u tvojoj porodičnoj idili“; gledam ruže i pomislim da je zaista tako, idila, i da je možda zavidan, ljubomorani – i treba da bude stravično ljubomorani sve do trenutka dok ne dođem!

Čudno je, ipak, što ja posedujem takvu... moć ne samo kada pišem već i u stvarnom životu – iznenađenja nikada dovoljno.

Boravak na ovom prijatnom mestu, jednog sunčanog leta kao što je ovo, čini život savršeno ispunjenim. Kao da smo mi, koji niti gladujemo niti smo u ratu, u životu povlašćeni, gotovo ponižavajuće privilegovani.

Vidi samo kako moja mala porodica zajedno dolazi prašnjavim putem, nebo je potpuno plavo, duž puta cveta divlja ruža, dečaci skakuću, muž nosi ženinu torbu, a ona tašnicu s pasošima i kartama. Prijatan vetar miluje otkrivenu kožu – ovde zaista vlada jedan razdragan ménage á... koliko nas je? Jedan par, to je dvoje, prijateljica koja dobija pisma i muškarac koji će biti posećen... to je četiri, troje neupućene dece i jedna neupućena žena u Berlinu se ne računaju... Četiri, taman koliko treba za jedno prijatno leto.

Dolazi autobus. Veliki, bučan, vreo i smrdljiv. Neka brutalnost se oseća u vazduhu. Zar ćemo stvarno napustiti ovo blaženo mesto? Hoće li majka ova dva dečaka zaista otputovati? Hoće li se žena lepo preplanulog muža zaista otisnuti na tako dalek put?

Pomislim onda na – ruku. To je muževljeva ruka koja se pruža prema meni i nastavlja da se pruža kroz mene i onda više nisam ja ta koja odlazi, nego neko drugi ili pre neki predmet, novčić na primer. Jedan novčić kojim neko raspolaže, a onda šalje dalje nekom

drugom koji ga kasnije šalje još dalje.

Ni najmanje prijatan osećaj, biti istumbani novčić.

Sledi vožnja vozom, a zatim trajektom. Na trajektu se osećaj novčića gubi, biva zamenjen sećanjima. Na to kako sam se, ovim istim vodama, vraćala brodom sa Istoka. Mlada dama sa Zapada na putu ka Zapadu. Sama u svečanom istočnonemačkom brodskom restoranu. Kelner u crnom. Desert: kandirane trešnje, vrlo ukusne. Dok sedim i jedem, posmatram to more stolnjaka i dalje od njih, u pozadini, plavetnilo pravog mora. Zamišljam da sam princeza. Zato što sam sa Zapada. Na siromašnom Istoku sve devojke sa Zapada postaju princeze. Ali taj iznenadni status princeze u meni izaziva samo osećaj griže savesti.

I sada mislim na nešto slično, mada ovde ne postoji nikakav restoran, samo bedna kafeterija: pomalo iritirajuće u trenutku kad se osećam dobro. Ali koliko „dobro“? Novčić, vraća mi se pređašnji osećaj, ne sluti na dobro. Novčić, princeza – podjednako loše i jedno i drugo. Gde sam ja? „Samu bih sebe udarila“, razmišljam brzo i samokritično, ali uspevam da prekinem taj tok misli: misli o nečem drugom, ne samo o sebi!

O krečnjačkim stenama u Rigenu na primer. Kako bi se one mogle zvati na nemačkom? Zar one nisu bile prilično važne nemačkim romanticima? On... kako se zove... Fridrih, Kaspar David Fridrih... Dvoje zaljubljenih, ili dvoje dragih prijatelja... spokoj, mesečev sjaj... I ne samo u Rigenu već i u drugim gradovima Nemačke, zemlje kojoj se sada približavam. I konačno razmišljam o Gudmundu, i osećam se dobro! Putujem ka njemu.

A ako bih nekim nesrećnim slučajem naletela na njegovu ženu? Nastao bi, ne mogu ni zamisliti šta – skandal, slom, nešto strašnije?

U stanu njegovog prijatelja videla sam fotografiju na kojoj Gudmund stoji sa svojim prijateljem i dve žene, svi zagrljeni i nasmejani. A onda sam sanjala, te noći, da je ona manje lepa njegova žena. Sada, u vozu za Istočnu Nemačku, znam da je njegova žena najlepša, neprikosnoveno, zasigurno.

On ipak želi da ja dođem! Moram nadjačati pesimizam.

Starija žena preko puta mene putuje kući u Mađarsku. Razgovaramo pomalo na nemačkom. Bila je u Švedskoj, u poseti ćerki i unuku – wunderbar. Sa sobom je nosila čaturicu s vinom – pokazala

mi je kako je krije među nogama ispod suknje – i carinik je nešto pitao, a ona je na sve odgovarala „alte Frau, Ungarn“, „Kinder in Schweden“, i uspelo je, priča smejući se. Ne treba se predavati.

„Ein man in Berlin? Grosse Liebe?“ Da ili ne, jednostavan izbor. Biram da. Pojednostavljujem celu stvar. Ona preko puta mene se smeje. Ja se pomalo smeškam. Velika ljubav, kakav jednostavan izraz.

Uskoro zadremam, sanjarim o njemu, sve dok pogranična kontrola ne dođe, a onda i nova brigas (siroti čitaoci, ali zaista želim da priča bude verodostojno opisana): da li će me dočekati na stanici ili ne? Već me je upozorio da možda neće stići na vreme zbog zakazanih časova.

Visok je, lako ga je uočiti. Ali ne vidim ga. Nigde ga ne vidim.

Niko ne čeka mene. More ljudi koji gledaju na suprotnu stranu. Oštar glas s razglasa obraća se nekom drugom. Naslovi novina govore o nepoznatim događajima – odvratno mesto, Bahnhof Zoo. Teško vreme, užasna vrućina.

Moram se pribрати. Tu je sve: karta s opisom puta, novac za metro, koverta s ključem.

Vrlo brzo stižem na odredište. Ponovo sam u malom gnezdu s pogledom, visoko u kamenoj zgradi. U vazduhu miris, Agnete možda? Svuda okolo njene stvari, marama prebačena preko naslona stolice, amaterska fotografija na frižideru – vesela družina. Mi nismo baš bliske prijateljice, Agneta i ja. Ali ona je jedno velikodušno biće.

Bacam se na krevet pored otvorenog prozora. Dašak vetra zaljulja zavese i nežno pređe preko mene. Ne smem zaboraviti da živim u sreći, ili vrlo blizu njoj, vrlo skoro...

Izlazim s novom kartom u ruci, krećem ka restoranu u kojem bi, prema dogovoru, trebalo da se nađemo u slučaju da on ne stigne na stanicu. Dok se približavam, osetim kako mi srce lupa sve jače. Šta da radim ako on...?

A onda ga ugledam. Sedi sam za stolom.

Moji koraci poskakuju kroz šljunak. Kakvo divno veče!

Skoro sam stigla do njega, samo još trenutak, nekoliko koraka...

Njegovo lice se, pri susretu, ozari – tako je lepo. Plavi odsjaj u očima, sunce se presijava kroz njegov lik – kakav divan čovek,

bacila bih se na njega, i ne znam šta bih pre... pojela ga?

Zagrljaj. Mirno sedam za sto. Zemlja blaženih, ovde je.

Bio je tako zabrinut, kaže. Dva puta se penjao do stana i nikoga nije bilo...

Bio je neki nesporazum oko vremena, nema veze. Velikim slovima u sebi zapisujem: „dva puta do stana, zabrinut“ – zaista mu je stalo! U meni raste zadovoljstvo zbog njegove zabrinutosti.

Kasnije, šetamo nazad do stana. Drži me za ruku i ja, na trenutak, pomislim da bi možda njegova žena, ili neko poznat... Ali o tome bi trebalo da brine on, ili niko.

Vodimo ljubav.

Njegov mio osmeh, tajanstven.

I opet je sve kao pre, kao da se poznajemo od davnina, sjedinjeni u ljubavi. U neizmernoj privrženosti – on to kaže meni i ja kažem njemu.

Uzajamna privrženost – kao lep poklon. Opustiš se u njoj kao dete u igri. Dok ti sam nestaješ, opijenost igrom i dalje postoji.

I bili smo poput junaka ljubavne priče, poput dve odvojene polovine. Lutali po svetu tražeći drugu polovinu koja nedostaje. I konačno ponovo zajedno, upotpunjeni. Ljubav se nastavlja.

Bilo je tako predivno. I nije.

Kada bi čovek samo mogao da sačuva sreću, da kaže „sada sam u potpunosti ispunjen blaženstvom, čuvam ga u sebi i nisam ništa drugo do čista sreća“, ali to nije moguće, jer sve sumnje, svi loši nagoveštaji i strahovi moraju naći svoje mesto. Tako i sada: blaženstvo, a onda strah.

Kao da sam do sada živela zaštićena, u oklopu, i iznenada ga izgubila. „Bez kože“, tako je. U jednom trenutku koža opijena dodirima, u sledećem iznenada nestaje: ogoljeni, bez zaštite od zime, od napada, gubitaka...

Ostavlja me. Odlazi ka prozoru, okreće leđa, gleda napolje.

Napuštena!

Ne mogu to podneti.

Da li su prošle sekunde ili celi sati? Okreće se, smeška, prilazi mi, taj ljupki čovek prilazi meni, pružam ruku, izlečena, ponovo srećna.

Neki drugi trenutak: on vrhom palca okreće zlatni prsten na svojoj

ruci, zar mu i pogled nije odsutan? Ostavlja me, baš u ovom trenu, ljubavni štit nestaje, ležim na krevetu smrzavajući se, tresem se od zime i hladnog vetra.

Ipak, uglavnom vlada blaženstvo. Ispunjava celu sobu, poput svetla boje meda. Prozor nam je otvoren, čujemo golubove kako guču, uzbuđeni. Neko u susednom stanu sluša džez, zvuci džeza i s neke druge strane, neobično prijatna kombinacija. On diše polako, leži zatvorenih očiju, možda spava. Posmatram njegov obraz, njegov meki kapak iznad tamnih trepavica; raznežim se: on spava pored mene poput deteta, baš taj čovek kojeg toliko volim.

Ljuljuškam se u toj nežnosti, poput deteta uspavanog u pramcu broda.

Ali snovi su drukčiji!

U snovima njegova glava kao glava đavola, na šahovskom polju, u plamenu.

Tako je u snu: đavolja glava na šahovskom polju, vatra na koju bi se opekao svako ko bi pokušao da priđe. Trznem se iz tog sna, ponovo budna, ali ta slika je još tu, trajnija i stvarnija od čoveka koji leži do mene.

Ovo je Berlin, i istovremeno nije: Berlin trenutno nije ništa više od ove male sobe i jedne jedine osobe, čak ne ni kompletne osobe: sjajnih očiju, kože, dodira.

Cela soba kao da lebdi. Na jednom zidu okačena je karta Afrike, žute boje. Gledam je dok me on miluje po vratu, čitam: „Ujiji“, „Nia-Nia“. Takav je jezik i ovde u sobi, jezik van granica.

I vrtimo se ukrug po površini od nekoliko kvadrata kao da plešemo. Gledajući spolja, taj ples bi mogao izgledati zaista lepo.

Zastrašujući ples, bar za mene, možda i za njega. Sada kada sam ostala bez svog štita, a možda i on.

Setim se davno pročitnog stiha: „more bez obala“, suze naviru na oči, baš to sam ja!

Uskoro je vreme da ide, mora da obavi neki posao. Ne kaže koji. Ali kaže da će se vratiti za neko vreme, ali ne i kad, ne znam koliko minuta ili sati moram da čekam.

Izlazi iz sobe držeći u ruci somotski sako prebačen preko ramena. Vrata se zatvaraju, ostajem potpuno sama.

U stanu tišina.

Napolju golubovi i dalje guču, zatvaram prozor.

Šetam između kuhinje i sobe, posmatram kartu na zidu, vežbam da budem sama. Pokušavam samu sebe da podsetim ko sam: naučni radnik, u poseti Berlinu, svetski putnik; ne ide baš dobro.

A zatim, ne prođe ni par minuta, možda nijedan minut, kad čujem ubrzane korake na stepenicama. Ulazi, zadihan: „Evo me.“

Kakva je verovatnoća, pitam se, da se osoba za kojom čeznemo vrati nazad? Da je iznenada tu, prisutna u punom sjaju.

I još zadihan! Zar nije čežnja bila povod žurbi?

Izuzetno je lep. Kažem mu to.

Da, ja to kažem: lep. On meni ne govori ništa slično: lepa si, volim te; rastužim se ponekad zbog toga, ali mu ništa ne pominjem.

U svakom slučaju, čini se da je u toku rat. Rat oko toga ko se uspešnije ogradio?

On, koji je u Amsterdamu tako ponosno stajao okružen svojim prijateljima i najverovatnije obožavaocima, pa je iznenada pao tako nisko, ležao depresivan na sofi, nije znao šta će... s tim...

Dok sam ja, zaljuljana posle prvog susreta, uspela da se saberem, da preuzmem kormilo i sastavim ljubavno pismo.

Kasnije se moj osvajački pohod nastavio, putujem ka njemu, donosim presudu: „Mnogo si lep“.

Možda je on bio primoran da se brani, da preuzme vlast? Ostavljajući me, bez objašnjenja, da lebdim u neznanju...

Ne smemo sebi dozvoliti da glasno kažemo šta osećamo, rizikujemo da nas otkriju, da postanemo ranjivi.

Dakle, rat? Ili pre svega nadmetanje u tome ko ima bolju kontrolu, ona koja kaže da ili on koji okleva (ako je stvarno to u pitanju).

Šta se dalje dešava u toj maloj sobi? Rat jenjava. Kao rukom odnesen, zaboravljen. Mojom, a možda i njegovom rukom. Kao da nikada nije ni postojao.

Možda i jeste nemoguće stanje, ne možemo ratovati, ne možemo zauvek sedeti na klackalici, na različitim visinama, jedan je gore dok je drugi dole – *bez konflikta, kako ćemo izdržati?* Sada, dok se lju-ljuškamo jedno pored drugog, kapljice znoja postaju zajedničke, i

osmesi – verovatno pomalo ljigavo ako se posmatra sa strane, nama ni najmanje.

Nešto kasnije ponovo sanjam.

Sanjam da smo na groblju. Zraci letnjeg sunca probijaju se kroz krošnje lipa, obasjavaju grobove okružene cvećem. Sve sjajno, prelepo, kao na filmu, i u tom sjaju nas dvoje, svako na svom grobu, skupljamo uvelo cveće – blede, svilenkasto cveće. Iznenada moja ruka dodirne njegovu. Kratko maženje, takođe svilenkasto... I cveće tako spokojno vene, spušta se na grobove, treperi na sunčevim zracima, zaista prelepo – neću ispričati taj san.

Zašto u mojim snovima ljubav i smrt tako naprasno menjaju mesta? Zbog toga što se sve desilo istovremeno, bez najave – nevera i odlazak, potresni rastanci i predivni susreti – sigurno bi se tako moglo tumačiti: potpuna zbunjenost.

Njegov prsten se sjaji. Smejemo se. Tako je bilo.

Iste te letnje nedelje u jednom berlinskom parku, šetamo. Rubovi parka, njegovo omiljeno mesto. Neka vrsta zaboravljenog carstva, napušteno parče zemlje, sasvim zapušteno. Temelji starih kuća naslućuju se pod visokom travom, zova, mnogo zove, još u cvatu – kupamo se u njenom mirisu, u zelenilu, u divljem rastinju. Šetajući lagano, razgovaramo o pisanju. I o piscima i delima koje smo čitali i koje volimo; površno analiziramo neke odlomke, neke koji govore o ljubavi. I možda se to ne može nazvati analizom, ali ih svakako pre-pričavamo, iznosimo na svetlost dana; jedan od njih govori o muškarcu i ženi koji ne mogu izgovoriti reč ljubav, već jedno drugom šalju neobične poklone, pune mržnje. Ni sam pisac ne upotrebljava reč ljubav, i možda se i govori o nečem potpuno suprotnom, najverovatnije i jednom i drugom – izuzetno teško štivo. Dok to izgovara, moj ljubavnik odmahuje rukom i nastavlja dalje prolazeći naizmenično kroz sunčevu svetlost i senku, i ja, idući iza njega, posmatram odsjaj boja na njegovoj košulji, poput otvorene kutije za nakit. Teško je nositi se s činjenicom da mi je toliko drag. Gledam njegov lik koji se savršeno uklapa sa zelenom pozadinom, s prirodom, i poželim da najjače što mogu zagrlim i njega, i zelenilo, sve, ali nastavljam suzdržano i mirno da hodam dalje.

Uskoro izlaz: kraj zelenog, osenčenog skloništa.

Pred nama je ogromna travnata površina, prostranstvo koje kao da osuđuje: ovo je sređeni deo parka, pravi park, ovde se šeta! Park pun nedeljnih izletnika, primernih porodica? Otac i majka, deca, poneka baka ili tetka. U izletničkim korpama nekoliko gaziranih pića i par jeftinih igračkaka koje se vrte na vetru. Tu je i lopta i pas sa svojim štapom.

Ne uklapamo se ovde. Osenčeni rubovi nam bolje pristaju.

Vraćamo se u naše gnezdo. Mazim njegovo rame sakriveno ispod mekane košulje.

Dok razmišljam o tim dodirima, pod prstima osećam izlizani somot. I mekani pamuk, možda kariran, da, svakako kariran pamuk, baršunast, mekan. Na ramenu, ruci, leđima, grudima, nagoveštaj sreće po celom telu. Jer sreća se skrasila u njemu.

Da li je on taj koji je miran i siguran, a ja zbunjena, čežnjom slomljena? Možda su uloge za ovaj komad definitivno podeljene? Dok stojim pored njega, osećam kako je stabilan i smiren, što meni, u tom času, deluje provokativno, izazivački: zašto ja nisam isto tako smirena i stabilna?

U trenucima dok vodimo ljubav, sve je drugačije. Nismo li tada oboje prilično poljuljani, prilično očajni, prilično srećni i stabilni? Najverovatnije.

Napuštam krevet, nesigurno koračam po sobi: koji je smisao svega ovoga?

Ubrzani dodiri i podsećanje: povod je sreća.

Povremeno mora da ide na predavanja.

Ja imam članak.

Moj ljubavnik je odsutan, sedim u kuhinji i lupkam po pisačkoj mašini. Neispavana, nesređena u glavi. I vesela: sedim i pišem, u nekoj sobi u Berlinu, umorna od ljubavi!

Kroz kuhinjski prozor gledam dole na dvorište zgrade, usko, skućeno, poput šahta. Sunčevi zraci, ipak, uspevaju da dosegnu do dna. Tu je nekoliko bicikala, cveće u saksijama, neka natovarena žena kreće se ka ulazu. I niko, sem mog divnog ljubavnika, ne zna da ja sedim u ovoj kuhinji u Berlinu i pišem članak. Moje reči sigurno dobijaju na težini noseći teret ove tajne.

Kraj dolazi naprasno. Poslednji dan. Prijatelj od koga smo prošli put pozajmili stan dolazi nam u posetu.

On želi da ja upoznam njegovog prijatelja. I on mene.

Simpatičan čovek, njegov prijatelj. Razgovaramo neobavezno o Berlinu, Stokholmu, čime se on bavi, čime ja. Smeju se zajedno. Možda mu je više stalo do tog prijatelja nego do mene, ali šta ja tu mogu? Ništa.

Poseta se približava kraju, njegov prijatelj sada stoji iza mojih leđa dok ja, i dalje, sedim za stolom u kuhinji. Iznenada se u njegovoj ruci nađu pramenovi moje kose (prilično dugačke i guste u to vreme), i nekoliko sekundi se, uz vrlo blagi dodir, tu zadrže.

Njegov prijatelj dodiruje moju kosu, iza mojih leđa.

Posle pomišljam da je to uradio kako bi, za trenutak, i sam doživeo ljubavnicu svog prijatelja. Još uvek, pri pomisli, mogu osetiti taj blagi dodir – pamtim ga mnogo jasnije nego bilo koji drugi sličan dodir. Kakvo prijateljstvo.

Vreme je isteklo, nestalo, iscurilo.

Gotovo da ne mogu podneti sve te rastanke.

Moram sve ovekovečiti u mislima, kao u filmu, dok još traje, da bih izdržala. Oboreni ljubavnici u tišini, u sivom, raspršenom svetlu. U dvosmislenom svetlu melanholijske.

Žalosni, ukočeni – razvučena, srceparajuća scena.

Veliki hol železničke stanice. Metalna konstrukcija izaziva divljenje. Kao što ga izaziva i ravnodušnost svih užurbanih prolaznika.

U uglu čekaonice – restoran.

Samoposluživanje, uzimamo po jedan poslužavnik. Sumorni ljubavnici, za stolom, svako sa svojim poslužavnikom ispred sebe, u restoranu na Bahnhof Zoo. Dva tamnocrvena poslužavnika između nas, poput bedema.

Nisam raspoložena za jelo, a ni on.

„Šta ćeš raditi sad?“

„Ići ću na selo, kod dece, tamo su i moji roditelji.“ (Deca, svetla tačka. Za trenutak svetlost, ali vrlo slaba.) „Ti?“

„Predavaću još kratko, a onda konferencija...“

Ne pominje porodicu. Ja ne pominjem... problem. Ovo je drugi svet.

Jedno dugme na njegovom sakou se rašilo, konac visi. Pružam ruku, uvijam kraj konca oko dugmeta. Pažljivo uvijam.

Košulja koju nosi je crvene boje.

Crveno – izabrao je baš tu boju da bi mi se još više svideo. Ta misao me, za trenutak, oraspoloži.

A onda ponovo film, ponovo obojen u sivo.

...des Glasgewölbes... „Šta mislite da to znači?“ pitao je naš nastavnik nemačkog kad smo čitali novi odlomak iz knjige *Am Bahnhof*. Niko nije mogao ni pretpostaviti. „Glasgewölbe“, „staklena kupa“ – evo je, sad je vidim, sada ima čak dvostruko značenje: za mene znači i „odvratani rastanak pod prljavim staklenim nebom“.

Stojimo na peronu. Konac na njegovom dugmetu ponovo je odvijen. Uvijam ga, ovaj put vrlo energično. Kao da će to pomoći.

Konačno, dobro poznata scena: osoba koja stoji na peronu i postepeno se smanjuje sve dok se potpuno ne izgubi.

Voz prolazi kroz pograničnu zonu, ničiju zemlju. Osmatračnica, bodljikava žica. U pozadini topole, slične tornjevima.

Razmišljam o Tränenpalast, Palati suza, mestu o kome mi je pričao, gde se posetoci sa Zapada rastaju od svojih rođaka i prijatelja sa Istoka. Kakvi tragični rastanci! Kakva nemilosrdna granica koja razdvaja ljude koji bi želeli da budu zajedno!

I sama plačem, obrazi se vlaže. I na trenutak, gotovo prebacujući samoj sebi, pomislim da su svi ti rastanci na samoj granici hladnog rata bili mnogo gori: veliki i istorijski.

Ali i ja sam neizmerno tužna.

...stajali smo na obali, na kiši i čekali brod. Ovaj put je sreća bila ta koja je sa sobom nosila razarajuće dodire (...) moje telo se ne lomi, raspada se (...) Zaista *divota*.

Na putu sam za letnjikovac mojih roditelja. Moji dečaci su tamo, njihov otac ne.

Roditelji sa ćerkom – povratak u prošlost, kruženje događaja.

Dremajući u vozu, sanjam: uvlačim se u očevo uvo. Brzo se trgnem iz tog sna. Posmatram sopstvenim očima kako se sve oko mene smanjuje: pogled preko ravnica nestaje, zamenjuje ga pogled na obližnje drveće, gradovi postaju manja mesta, a onda samo seoca, završni deo puta niz uski, krivudavi put; i kao i uvek pri povratku ovamo razmišljam: kuće su ovde tako sićušne, tako niske, putevi uski i krivudavi!

Onda: deca, ponovni susret! Dečja razdraganost na letnjem raspustu. U pozadini dve krajnje stabilne osobe: moji roditelji.

Ovo mesto je polazište.

Mesto gde se sreću početak i kraj. Četinarske šume, mala, tamna jezera, kamene štale i kuće s crvenim fasadama. Bez pogleda. Prema čemu bi se pružao pogled, prema vrhovima drveća?

Oni koji dolaze ovamo, dolaze iz nekog drugog sveta; čovek bi se mogao zapitati da li taj drugi svet zaista postoji ili ga je samo izmislio neko ko je želeo malo pažnje.

Moja majka se preselila ovamo, sa ostrva... tog ostrva. To je bio veliki korak.

Kada smo mi bili deca, često je pričala o svom ostrvu. Carstvo pustolovina, gde se vetrovi ukrštaju, gde su deca zimi krstarila na klizaljicama, a leti se biciklima bez kočnica spuštala niz oštre padine, izlazila na more, u početku uz samu obalu, u ribolov, a kasnije su se neki od starije dece otiskivali i mnogo dalje, sve do Kopenhagena, Amerike, Škotske, Egipta. Vraćali su se posle kući puni raznih priča, onih avantura koje je majka posle prepričavala nama dodajući priču o sopstvenim putešestvijima. Naposletku, zar nisam i ja ista? Putujem daleko, lepo obučena i našminkana, vraćam se kući i pričam.

Mada, ovaj put ne pričam mnogo.

Dva sveta koja se potiskuju i guraju: beli svet s ljubavnikom, i ovaj,

matični svet, ne mogu se pomiriti.

Pokušavam ih premostiti: ovlaš, na brzinu, pominjem majci da sam u Berlinu srela jednog čoveka i da je on s njenog ostrva. Ona se odmah zainteresuje, na trenutak čak i ozari, ali ubrzo interesovanje splasne: njena ćerka je udata i ima porodicu. Ponovo razgovaramo o deci, to je naša tema. Kako se ponašaju i kako rastu.

Ono drugo, o tome se ne govori.

Ono dolazi samo, bez poziva, i podseća.

Kada gledam dva lepa dečaka kako trče ka meni.

Kada gledam svoju majku, na ljuljašci pod javorom. U predvečerje, dok zraci zalazećeg sunca svetlucaju kroz njenu kosu mekanu poput oblaka.

Kada gledam sav taj vres koji raste uz put. (Reka rascvetalog vresa po kojoj bi se moglo splavariti.)

Nije to, šta je to što dolazi i podseća, šta sam, u stvari, htela da kažem?

Dečaci u trku, majka koja se ljulja, boje vresa, plavetnilo letnje večeri – kao da sam postala deo zagonetke koju ne mogu da rešim. Kako bih je mogla zvati: ljubav, možda?

Onda shvatim: on mi nedostaje! Nedostaje mi kao dašak vetra.

Otac prođe ponekad pored gostinjske kuće gde sada pišem.

Vidim ga iz daljine kako prilazi, vrlo pažljivo, jer ga vid polako izdaje, malo pogrbljen, jer prošlo je vreme savršenog držanja – ostario je.

Lagano kuca na vratima: „Ako ne smetam.“

„Naravno da ne, ne smetaš, nikada.“

Sedi neko vreme, sa štapom među kolenima.

„Lepo ste ti i mama ovde sredili.“

Čuvena podela, otac sređuje napolju, majka unutra. Jasno i staloženo, za razliku od nesređenosti u životu naslednika.

Razmenimo nekoliko reči o mom radu. I o njegovom poslu koji nastavlja, a onda, obavezni deo, ono što bi želeo posebno da naglasi. Nekoliko reči o tome kako je bilo pre: „Možda znaš da je pradeda ovde imao...“ Naravno da znam, ali rado ću ga saslušati. On obožava da priča o prošlosti. Možda misli da je to deo roditeljstva, da

je njegova obaveza da svojoj ćerki ispriča priču o tome kako su živeli njeni preci. Slušam ga s razumevanjem. Sve se ponavlja.

Revolucija u tišini, ko će imati razumevanje za koga.

Još uvek je on više otac nego starac. Kao da blagosilja sobu u kojoj sedi i ćerku s kojom razgovara. Upravo tako, neka vrsta blagoslova dolazi s njegove strane, očinski ili isto tako i majčinski, nasleđe koje nosi sa sobom i sada, u trenutku dok ustaje i govori: „Nastavi da pišeš, biće sigurno odlično.“

Ohrabrujuće, odmereno.

Sedeti usred šume, otcepljena od svega, ispunjena čežnjom koja peče iznutra, osećanje koje se neprestano vraća: zatvorena sam u ovoj sobi, kao u ekspres-loncu bez ventila koji svakog trenutka može eksplodirati.

Ili nestajem, polako u čežnji.

Moram ga čuti, njegov glas, bar to!

Jednom prilikom dok su svi van kuće, zovem ga na posao. Srećom, on se javlja.

Dugo razgovaramo, blaženstvo se ponovo vraća.

Ali ubrzo, zbog vrućine, zatvorenosti ili nečeg sasvim trećeg – konflikt.

Moj otac, prilično razjaren: „Toliko dugo pričati telefonom! To je strašno!“

Ja, u tom trenu pobesnula, pokušavam s mukom da se suzdržim: „To je valjda moja stvar, ne možeš ti... platiću ti ako je to...“ (Ne želim da koristim reč „škrť“.)

Otac, domaćin iz kuće, i ćerka iz gostinjske kuće – u konfliktu! Ko bi mogao i pretpostaviti! Dve tako bliske osobe!

Sedim paralizovana, ogorčena, nepravedno optužena: jedan jedini put sam... istovremeno zabrinuta: njegovo srce, može li da izdrži?

Naša majka, poput goluba mira, zabrinuto leti između dve kuće: očevi živci, vrućina, nije baš zdrav...

Ali čemu sve to? Potpuno je suludo da se on meša, i taj moj prijatelj, on je zvao mene posle, s posla, pa čak i da nije...

I ponovo ona, prebacujući težište: „Ali otac je strašno tužan, ne voli da se svađa s tobom...“

I ja sam tužna, ne volim ni ja da se s...

Golub mira u letnjoj haljini – konflikt je izglađen. Mada, sećanje na njega ostaje, poput malog ožiljka, ili pitanja. Kad bi nešto vanzemaljsko, nešto što se rečima ne može opisati (neizrečena ljubav?) moglo slati u apstraktne pozdrave, upakovane, u pošiljkama. Ispunjene poverenjem, molbama ili čistim gnevom.

Hteli bismo reći nešto važno. Ne bismo da zakidamo na rečima. Ne bismo ni da blebećemo, nekontrolisano, poput izlizane gumice za tegle. Ne bismo hteli reći nešto suviše komplikovano ni prejako. Ali ni nešto preslabo, škrto, nedorečeno. Dvoumimo se i merkamo, ne nalazeći prave reči, a onda se, u trenutku nepažnje, pojavi nešto potpuno drukčije, odbojno, cela gromada nečeg fabrikovanog, preuzetog, prisvojenog. Bačeno preko nas kao ribarska mreža.

Verovatno se to dešava između mene i mog oca, povremeno. A verujem da nismo jedini.

Moj otac – niko sem njega to ne zna – ovogodišnji dnevnik započeo je jadanjem. „U toku božićnih praznika“, pisao je, „nisam imao priliku da razgovaram sa ćerkom. Ni ovaj put. I sada je otputovala, sve vreme je bila okupirana decom.“

Na leto, piše o drugim stvarima. O vrućini, zbivanjima u inostranstvu, o farbanju, nešto malo o unucima i zajedničkoj igri, o nekoj podeli nasledstva i nekoliko reči o ćerki: „Deluje dobro raspoložena, uprkos očiglednim porodičnim problemima“.

Tek oko sledećeg Božića, jer se događaji sada nižu unapred, konačno piše: „Razmenio sam nekoliko reči s Mari, u četiri oka, u kafeu železničke stanice pre odlaska.“

A ja, sećam se vrlo dobro tog našeg razgovora dok su mama i deca otišli da kupe sok. Nekoliko reči o tome da ne bi trebalo da se brinem za novac. Da ima neka ušteđevina...

„Ma ne brinem se“, odgovorim, na brzinu.

I odmah posle našeg razgovora, i kasnije, nakon svega, shvatam da je moj otac, u stvari, hteo da kaže: „Zbogom, uskoro ću umreti“. To ne sme da govori – još dugo će živeti! Brzo moram odagnati te misli: „Ne brinem se!“ Njegov pozdrav

je zaista neverovatno staromodan, kao da dolazi iz osamnaestog veka, od njegovog oca na primer, a ne od nekog ko sedi pored mene na prometnoj železničkoj stanici u srcu Stokholma. To neću da čujem!

On misli da će uskoro umreti, to je i želeo da kaže. Ja želim da on živi još dugo, to ja želim da kažem.

(Za njegovog života, ponekad sam bila istinski razočarana zato što, kad smo se obraćali jedno drugom, nikada nismo izgovarali duševne, nežne reči. Iako smo bili tako bliski. Neizmerno bliski, ali rođeni i odrasli u različitim svetovima, u različitim vekovima. Bila je to velika ljubav, ali se nije mogla formulisati. Očigledno je bilo postojanje međusobnog razumevanja i poštovanja, u pojedinim trenucima i besa. Čerka koja predugo razgovara telefonom s nekom nepoznatom osobom. „Nisam imao priliku da razgovaram.“)

Leto je predivno. Razmišljam o svom ljubavniku. I o svom mužu, koji je oputovao. Kako će se nastaviti naš zajednički život? Noću se budim, vrućina, crnilo, ne mogu da dišem: zar ne postoji neki izlaz? Ne vidim ga.

Dan osvane, nosim korpu s vešom na pranje, topli vetar se mota oko mog tela, ponovo mislim na svog ljubavnika. Vetar je sada veseo, sreća je izabrala mene.

Otac, u svom dnevniku, piše: „Nisam pisao o zategnutoj situaciji u porodičnom životu moje ćerke. Njena majka i ja smo vrlo zabrinuti.“

Blaženstvo posle telefonskog razgovora ponovo je prisutno, kao i boravak u Berlinu.

Biciklima se spuštamo do plaže, moji dečaci i ja. Vozimo u nizu, poređani po veličini, najniži, malo viši, a zatim mama sa stvarima. Šum krošnji drveća, vetar, miris šume.

Jednog toplog letnjeg dana desilo se ovo što sledi.

Na plaži smo. Dečaci su se već kupali nekoliko puta, napravili tvrđavu od peska, s kanalima, mostovima – velika tvrđava.

Ja plivam, voda je topla. Mislim na njega, plutam na leđima i pos-

matram sopstveno telo pod vodenom površinom: kao da je tuđe, kao nešto večno. Nešto bledo, boje ćilibara, nešto što će se zauvek pomerati u vodi, bezbrižno, bez ikakvih naročitih namera. Visoko gore vrtoglavo lete lastavice, kratke poruke na plavom nebu.

Kasnije, dok se podižem i voda se sliva niz kožu, zamišljam da bi se na mom mestu nesmetano mogla naći Afrodita ili nimfa ili neka druga gracija koja se uzdiže iznad pučine.

I to čini polagano, jer žurba ne postoji.

Posmatram kako se jedan par, ponovo polagano, spušta ka plaži. Između sebe nose nosiljku, s bebom unutra, naravno. Tanka, providna tkanina visi preko nosiljke.

Nimfa, u ovom slučaju ja, sedi naslonjena na stablo i primećuje da muškarac s bebom strašno podseća na Gudmunda. Ne previše, ne tako da srce zalupa jače, ali mrvicu, u načinu na koji hoda, po visini i stasitosti. Žena je takođe lepa, na neki prijatan način.

Polako i promišljeno nastavljaju ka osenčenoj brezovoj šumici, i tamo spuštaju nosiljku. Ona podiže jedan ćošak tanušne tkanine i viri ispod nje smeškajući se. Zatim se namesti pored njega i zajedno posmatraju svetlucavu pučinu i decu koja se bučno igraju na obali.

Njih dvoje, oni koji su zajedno nosili nosiljku između sebe, ka vodi.

Pogled na njih mi se neverovatno činio kao neko... kao priviđenje.

Smirenost zrači iz njih.

Taj mir asocira me na veliko, fino tkanje na kome je toliko isprepletanog... tkanje tkano bezgraničnim nitima ljubavi, lancima vezanosti. Jedan ljubavnik, topla voda, telo boje ćilibara, pesak koji curi iz dečje ruke, dvoje koji lagano pešače plažom, nosiljka s tanušnom tkaninom koju polako spuštaju na pesak... struja koja sve to spaja, kroz sve prolazi, kao niti tkanine – koliko se daleko može protegnuti? Daleko, sve do deteta koje ću ja dobiti nekoliko godina kasnije i koje ćemo nositi u nosiljci zajedno, detetov otac i ja? Da, mislim da je upravo tako, dugačke reke ljubavi, promenljivih tokova, plivam sve dalje, ponekad brzo, a ponekad možda i ne, ali sve doživljeno, sva bliskost i nežnost vrlo jasno postoje u meni – izvan mene je... ne znam.

Stasiti poput dva labuda. Slika koja ostaje.

Ponovo kod kuće, veče je, i opet vidim Veze.

U boji vresa, u oreolu moje majke. U plavetnilu senke, ispod ogromnog hrasta, gde moj otac drema sedeći. U toj niskoj kući gde moji dečaci spavaju: toliko blizu zemlji, toliko sićušnoj pod nebom zalazećeg sunca. U mojim koracima koji narušavaju večernju tišinu. Sve veze se prepliću i uvijaju i nastaje divno platno, potpuno zategnuto i čvrsto, gde se nesporazumi, razočaranja i gubici oslikavaju u sitnim flekama ili oštećenjima, ali platno nastavlja da postoji, i prelepo je.

Ako je ljubav bolest, kao što neki tvrde, onda je kod mene ta bolest u početnom stadijumu u kojem bolesnik ima samo blago povišenu temperaturu i nikakve druge simptome. Temperaturu koja umara i smiruje, pomalo detinjasto stanje, možda.

Zašto i ne bismo bili kao deca? Dete je „naš gospodar jer živi pod okriljem ljubavi i dobija sve ni za šta“.

Pišem mu pisma, energična i zanosna, s puno uzvičnika, preterano vesela – posledica mog raspoloženja u trenutku kad razmišljam o njemu – čilost i radost isplivavaju poput balončića šampanjca, nesputano, možda čak i bezobzirno.

Nekoliko pisama stiže kao odgovor, pisma iz Bundesrepublik u našem seoskom poštanskom sandučetu! Ne, ni ovaj put ne piše „volim te“, čak ni „nedostaješ mi“, ništa slično, ali piše dugačka i živa pisma, pomalo o svemu, i ja ih oduševljeno iščitavam ne skidajući osmeh s lica. Ni ja ne pišem „mnogo mi nedostaješ“, „stalno te želim“, ništa tako rizično. Toplo je, pišem to. Deca uživaju. Lepo nam je.

Ali ne sve vreme.

Ima nešto neobično u vezi s poreklom. Uvek kad se približimo sopstvenom poreklu, čini se da smo se približili Smrti.

Kao u jednoj anegdoti koje se ne sećam u celosti, ali koja govori o Đavolu koji se sakrio u ljusku oraha koju je kasnije neko jakim udarcem izlomio, nešto tako... U svakom slučaju, taj osećaj, kao u mom snu: u nečemu zatvoren, na primer u očevom uvu.

Ponekad se noću probudim iz najgore noćne more: poklopac mrtvačkog sanduka u kome ležim se zatvara, gušim se u crnilu – san

koji sam sanjala još kao dete i koji još uvek svojom gnusnošću prevazilazi sve druge snove.

I dani su tako vreli, kako će to podneti slabo očevo srce? Sećam se: kola hitne pomoći, ne tako davno, žurba, anksioznost, da li će preživeti?

Moglo bi se reći da sam ja imala neki osećaj (u podsvesti, nikad smišljeno) da će onog dana kad moj otac umre biti smak sveta.

Ali on je još uvek, i ovog vrelog leta, prisutan, očinski. Ne hoda brzo, povremeno i zastane, možda zbog iscrpljenosti ili da bi posmatrao kako nešto raste. Njegova pojava rađa sigurnost i strah od smrti.

I moja majka je nežna i brižna i deca su vesela i maštovita, i leto je ispunjeno prelepim vresom, kupinama i plavim nebom. I uprkos tome što se krećemo po tanušnoj ljusci oko sveta koja se lako može smrskati, u smrti i gubitku, čini se da će ljuska ipak izdržati.

Samo ponekad me obuzme strah pred sledećim korakom, možda izazvan dečjom vriskom, u igri naravno, ali moj otac pritiska grudi rukama dok se preko majčinog lica spušta senka užasa.

Leto se približava kraju. Rastajemo se, svako na svoju stranu.

U beležnici nosim jednu pesmu, još uvek većinom u fragmentima, ali dovršenog kraja.

Tople oči vresa...

Mesečev odsjaj na lišću jasike...

Zatočenost

U škripi njene ljuljaške

Umorna kraljica svilene noći...

Uvek u pokretu...

Uvek u povratku...

Na zidu:

Uvećana fotografija preminule devojke

Debele i melanholične

Starački smrad

Koji ne može izvetriti iako su dušeci istreseni

Prozračeni

U nebeskom ogledalu bunara

Kapljice znoja

Razigrana koža
Ovde, među kamenjem i travom
Odsustvo preglednosti
Nevidljiv vihor miluje vrhove drveća
Zemlja se muči pod koracima od pre hiljadu godina i od juče
Putevi, puteljci, raskršća razdvajaju i spajaju
Naselja čistine i sela
Bez čina i reda
Vidljiva tek sa same plaže
Crna i braon voda leži obgrljena šumom
Zatočena pod mahovinom krečnjakom i kvarcom
Utočište Tajni.
Možeš biti duga
Nad prividnim krajolikom
Žudnja za pogledom na:
Linije, razmake, zimu
Kišu koja se žustro sliva niz asfalt
Žudnja za predajom, za letenjem.

Proteklo proleće i leto činilo se kao „letenje kroz zidove“.

Jesen je. Mi smo ponovo u kući zajedno, moj muž i ja. Između nas neprijatnost, ustručavanje. Ponovo je kod kuće nakon što je bio na putu s nekom drugom ženom, i ja takođe. Kako se postaviti?

Zaista je mučno. Više ništa nije dobro.

Razvodimo se – užasna priča, ali nije to priča koju ovde želim da ispričam.

Ponekad mislim da je ljubav samo jedna velika izmišljotina, zdanje sazidano od mašte i snova o sreći. Videla sam po samoj sebi, gledajući sa strane, kritički: kad nekoga rukom nežno pomaziš po licu i pogledaš ga pravo u oči, zar to nije samo gluma? Glumiš ljubav, jer bi tako trebalo da izgleda. Jer misliš da je ljubav nešto lepo što bi svakako trebalo da postoji i u tvom životu. Jednostavno je izmisliš, falsifikuješ.

Tek bi nesreća, koja se pre ili kasnije uvek pojavi, činila da „ljubav“ postane ubedljiva i stvarna.

I zato si sada ukrućena od čežnje, čudne slike ti se ukazuju na vratima kuhinje usred bela dana, želiš da pišeš izuzetno duge pesme o neuspehu, ili uopšte ne možeš da pišeš, sediš hendikepirana i osećaš kako nesreća kopa ogromnu rupu u tebi, pretvara te u kamen, postaješ granitni stub i da li ćeš ikada moći da se oslobodiš – o, misliš, to je ipak morala biti ljubav, a ne gluma i pretvaranje.

I možda se prisećaš trenutaka nekontrolisanog oduševljenja kada se tvoj bivši muž vraćao kući posle nekog vremena odsustva – i šta je to bilo ako ne ljubav? I sad plačeš, celu reku suza, moraš prestati... jer ta reka bi te mogla odneti... nikada se ne bi vratila...

Ljubav je to bila. Sada, kada je prekasno, potpuno mi je jasno.

Moj ljubavnik i ja pišemo pisma, povremeno razgovaramo. Ne baš često. Ne pričam mu detalje oko razvoda, ni o tome koliko sam tužna – to je neka druga priča. On ima neki problem kod kuće, samo u prolazu to pominje. „O čemu pišeš?“ pitam ga. „A o čemu ti pišeš?“ pita on. Divni trenuci, ali vrlo kratki.

On će doći u Stockholm, kod mene. On to kaže, oboje kažemo. Njegov je red sad, da putuje.

Ali samo, dodao je, ako tamo bude nekih zbivanja, možda neki seminar ili nešto slično, nešto u vezi s poslom...

A zašto ne bi došao samo zbog mene? I da li bi to uslovljavanje trebalo da me povredi ili uvredi? Ne, već sam dovoljno povređena, moj muž me ostavlja zbog druge žene, više od toga ne mogu podneti, razmišljam pozitivno: on dolazi. Kod mene! Povremeno mislim na to i u sebi slavim – njegov dolazak.

U periodima dok je moj muž, od koga se sad razvodim, u kući s decom, ja boravim kod prijateljice. Moram da se odvojim od dece, da bih ih ostavila tom... strancu, muškarcu neke druge žene. Deca su izvajana ljubavlju... potom je sve propalo...

Prijateljica kod koje odsedam takođe je ostavljena, takođe zbog neke druge žene, razgovaramo o tome. Izgleda da ti muškarci imaju poteškoća s jakim ženama. Ili su možda u nekim prelaznim godinama, da nisu u pitanju hormoni? Moraju li da se dokazuju s mlađim ženama, ili bar s onima koje deluju kao devojke? Da li je to njihov tajni odgovor na emancipaciju žena? Napuštanje postojećih i nove žene, mlađe? Nagađamo i podrugljivo se smejemo: kad oni, za neku godinu, omatore i kada tim mlađim ženama dosade, onda ćemo mi, njihove vršnjakinje, ponovo dobiti šansu. Da ih guramo u bolesničkim kolicima, za takve stvari.

Sve te podrugljive misli ubrzo izgube svaki smisao. Tužna sam, iznad svega tužna.

Moja prijateljica ima običaj da priča poluzatvorenih očiju, i njeni kapci pri tom pomalo svetlucaju; pomislim „svila, pliš...“, strašno mi to prija, poput osveženja koje se probija kroz tugu. Sve o čemu pričamo u tim trenucima skroz je podnošljivo.

Dešava se da dok sam sama u stanu zaigram poneki valcer, sa šoljom čaja prislonjenom uz obraz, pevajući refren: „običnog čoveka, jednog običnog čoveka ja volim“... Mislim na svog ljubavnika u mekanoj, kariranoj košulji. Začaravam stvarnost, menjam nesreću za sreću, uzdižem se iznad mizerije...

Mrak se širi, novembar preti poput crnog bezdana – sve što proguta nikada više ne ugleda svetlost dana.

Veče je, deca spavaju, ja sam jedina budna u kući, strahovito usamljena. Prvi sneg je upravo pao. Gledam kroz prozor stabla ob-

ližnjeg drveća. Crne se na beloj pozadini. Vidim i nekoliko pasa koji njuškaju okolo, potpuno crni i oni, neko ih je pustio s lanca, neprijatan prizor crnih pasa uz crna stabla – pogađa me misao o nepodnošljivosti života, i da nije dece, odgovornosti za decu...

Nesreća me zatim napusti.

Krajem jeseni: seminar u najavi! Seminar o jednom čuvenom piscu kojeg i Gudmund i ja volimo i kog smo povremeno pominjali.

Kao poručen.

Moj ljubavnik dolazi. Dolazi kod mene, u Stokholm, koji inače vrlo retko posećuje.

Svuda oko mene samo osmesi. Kao da se veliki, crni oblak konačno razbio. I sunce sada obasjava zemlju i more. Morski talasi svetlucaju, led pucketa.

Spuštam se niz Katarinin put u rani novembarski sumrak. Na drugoj strani vode blešti Stokholm. Neverovatno lep grad s mnoštvom građevina, visokih kula i siluetama višespratnica koje se ocrtavaju na nebeskom plavetnilu. Sva beličasta svetlost grada treperi kroz vodeno ogledalo poput grandiozne podzemne dvorane s pilonima – zanosno, moram mu pokazati!

Upijam svu lepotu. Kao da je stvorena s jednim jedinim ciljem: da je njemu pokažem, da mogu reći „vidi kako je lepo“. I mislila bih: tako sam srećna što si baš ti ovde, pored mene.

Katarinin put, čaroban put.

U međuvremenu, stanje pomračenja. Had, onako kako ga mnogi zamišljaju. Sivo u sivom, ljudi bez senke, bez osmeha. Vetrovi podzemlja nose sve ka dnu – možda je to ono što se naziva „apatija“ ili „depresija“, ali te reči nisu dovoljne, u pitanju je nešto gore, đavol-sko, nešto što vezuje i paralizuje. Ne može se u tom stanju biti spokojan niti predahnuti, kao u noći. To stanje je potpuno neizdrživo!

Povremeno ipak razmišljam: on će doći. Doleteti. Kod mene, baš on. I gledam decu, i divim se njihovoj energiji.

Sneg pada i zadržava se. Postaje svetlije. Uskoro dolazi!

Kuda bismo mogli izaći? Šetati? Popiti piće?

Ja sam samo majka iz predgrađa – ta vrsta planiranja mi ne ide od ruke.

Konačno se dosetim dobre početne destinacije: kafe *Opera*! Tamo je sve svetlo i sjajno – sigurno bi odgovaralo! Ostajem pri tome, ostatak ću improvizovati – tu je i seminar, kao glavna stvar. Mene je čak jedan književni časopis angažovao da napišem izveštaj sa seminara, i na to moram računati.

Dakle, on dolazi u Stockholm! Toliko sam uzbuđena da bi neko mogao pomisliti da će se desiti nešto nesvakidašnje, bezmalo neverovatno. Biće sve, nadam se, dobro.

Ali kada se on konačno pojavi, još na izlasku iz autobusa vidim da nešto nije u redu. Neki tamni oblak nadvio se nad njim.

Nešto s avionom... ne razumem baš. Strah od letenja? Ili nešto u vezi sa Stockholmom i možda samim seminarom – možda se oseća ugroženim od svih ovdašnjih intelektualaca? Nejasno... Ali nije me briga: on je sada kod mene!

Izlazimo u grad prekriven snežnim pokrivačem. Šetamo stazom duž stokholmske struje – tamna voda, virovi, vidiš? On gleda, lepo je, kaže, mada osećam da je još uvek potišten, i istovremeno pre-dosećam: ne sluti na dobro.

Večera u ekskluzivnom restoranu – sve deluje opuštenije. Ni on ni ja nikada ranije nismo bili tu. Ogroman prostor, svetao, mnoštvo kristalnih kugli, velika prozorska okna i beli stolnjaci, u svemu i svuda samo sjaj kristala – odgovarajuće mesto za zaljubljene! Posluga je vrlo ljubazna, odmerena, osećam – oni se toliko trude, možda samo

zbog nas. Jer su shvatili da imaju priliku da služe dvoje blagoslovenih i zaljubljenih. Par koji je konačno zajedno. Posle duge i hladne jeseni, i nadasve tamne.

Tako je lep, i dalje.

Zajedno smo ovde, u srcu grada u kome živim.

Ali ne čini li se da ga još uvek nešto tišti? Deluje zabrinuto čak i sada kada nam je tako lepo, razgovaramo neobavezno i lako dok se drugi trude oko nas.

Nešto mu je na duši, osećam to. Ali ne želim to da primećujem! Ne želim da budem tako neizdrživo preosetljiva kada su tuđa osećanja u pitanju. Ne želim da budem kao moja majka i neke druge žene koje poznajem: beznadežni seizmolozi.

Ne, dobro nam je ovako.

Odlazimo do mog drugog prebivališta u Stokholmu, pijemo čaj s prijateljicom. U mojoj maloj sobi, nešto kasnije, konačno sam ponovo u njegovom zagrljaju. Mada, možda smo pomalo umorni i napeti. Toliko toga se promenilo, i krevet je prilično uzak. Tako visok čovek, tako mala soba. Zidovi nas pritiskaju. Možda je ovaj stan napravljen samo za žene, kao malo žensko carstvo?

Njegova potištenost je i dalje prisutna, mogu je registrovati svojim neprikosnovenim seizmografom. Polako se uvlači i u mene i postaje moja sopstvena potištenost – a možda je i duže vreme postojala u meni. Želela sam da odletim. Sada sam kod kuće, razvedena i tužna. I srećna, jer je on sada ovde, još nekoliko dana je pred nama.

Teško je skrasiti se. Jesen je bila strahovito duga, a zima je tako mračna.

I ja sam, moram priznati, već napravila jednu kratku listu s muškim imenima, eventualnim rezervama – tako bi se mogli nazvati, mada ja o tome ne razmišljam na taj način, već mislim: možda ovaj? Mogla bih probati. Izlazak na večeru, ćaskanje. Jedan od njih ima dobar smisao za humor, ali je istovremeno pomalo dosadan. Drugi je neverovatno privlačan, ali verovatno nije moguće biti s njim na duže staze – s njim bih se preselila u tajno utočište čežnje, postala bih krhka i nežna, ne bih bila puna strasti kao u toj sobi u Berlinu, već samo puna čežnje i suza, i to čežnje koja izvire iz mene same, onakve kakva sam sada: razvedena od onoga s kojim sam želela da živim.

Pokušaću da glumim – podsećam se na tu staru misao sada kada sam s Gudmundom. Pretvaraću se da je sve predivno. Ljubim ga i samu sebe ubeđujem da sam presrećna. Zavodim ga da i on bude presrećan.

Sledeća dva dana – na seminaru. I ponovo tama preovladava. Govori se, naime, o Peteru Vajsu, tumaču herojskih poduhvata i velikih poraza. Surove tradicije. Ništa ne uspeva, ne više od tog teškog, jedinstvenog dela.

Mnogi koje poznajem su prisutni, vrlo je živo. Nas dvoje stojimo u grupi od nekoliko ljudi i ja ga predstavljam: „Ovo je Gudmund.“

Taj trenutak, moram priznati, bio je trenutak istinskog uživanja. Predstaviti njega, lepog čoveka, koji je došao u mom društvu, i sedeće pored mene, i svi će se pitati da li je taj fini gospodin zaista njen. Zaista je zgodan. Ko je on?

Sedim uvijena u sve te krajnje prijatne pretpostavke i samo povremeno se, krajnje neobavezno, uključim u diskusiju. Ne želim da potpuno ispustim već poznato, prijatno osećanje: da sedim tu, baš pored njega. Povremeno komuniciramo klimajući glavom: dobro rečeno, vrlo interesantno! Izvijam se nad njegove beleške: „Kako beše ime, jesi li ti razumeo?“ Saradnja na nivou.

Još kao tinejdžerka gledala sam pozorišnu predstavu o bratu i sestri koji su bili neverovatno bliski. Dvoje izuzetno talentovanih glumaca kretalo se uz samu ivicu pozornice dočaravajući tu bliskost – neizmerno dirljiva scena, možda dirljivija od svih ljubavnih scena koje sam kasnije imala priliku da gledam. Uzajamna pripadnost zapljuskivala je sve njihove misli, pokrete, osećanja.

Volela bih da budem deo nečeg sličnog.

I evo, sedimo sada ovde, jedno pored drugog, slušamo pisca kojeg oboje mnogo cenimo, ozbiljni i koncentrisani. I ne čini li se da se baš sada pojavljuje delić tog osećanja, osećanja Potpune Pripadnosti?

Sigurno da, ali samo u nekim trenucima. U nekim drugim trenucima mislim: ovde se trenutno nalaze dve prilično strane osobe, od kojih je jedna malo potištena, što izaziva slično raspoloženje i u drugoj.

Ali sve u svemu, lepo nam je.

Šta očekivati?

Kasnije, kada sam se žalila prijateljici, rekla je: „Delujete tako za-

ljubljeno.“

Verovatno je u pravu.

Ali ja sam bila previše tužna, sve vreme.

A on, oženjen, na putu u neizvesnom Stokholmu.

Možda je trebalo da odesdne u hotelu, u nekom finom hotelu. Ali nismo to mogli sebi da priuštimo.

„Stokholm, o Stokholm, ti si leglo debelih zmija, bujaš od otrova i piske neprestanog kidisanja...“ Citiram Almkvista, smejemo se. A možda i nije problem u Stokholmu. Možda me samo ne voli dovoljno. Ili ja njega.

Dok hodamo bljuzgavim trotoarima, trudim se da se oseća lepo. Možda i ne bi trebalo da se toliko trudim.

Katarinin put? Spuštamo se niz njega autobusom. Dok stojimo i gledamo kroz prozor autobusa, setim se i kažem: „Vidi kako je lepo!“

Pognuvši se da bi bolje video, ljubazno klimne glavom: „Vrlo je lepo.“

Tako kratko će ostati kod mene.

Ali trenutno je ovde, ponavljam to u sebi kao mantru: sada je ovde!

Ispod svega se, međutim, krije jedna zebnja koju ja vrlo jasno osećam, a mislim da je oseća i on, mada o tome ne razgovaramo: šta će dalje biti? Koliko dugo još možemo nastaviti s kratkotrajnim posetama, s razdaljinom koju treba prevazići?

Poslednji dan, jutro je. Vodimo ljubav i nešto nije u redu. Bar ne u mom slučaju, prinuđena sam da se pretvaram – zaista glumim.

Iznenada panika! Moram da napišem članak o seminaru. U maloj sobi, on na krevetu čita novine, ja sedim za stolom, zabrinuto tragajući za pravim rečima, ali nalazeći samo polumrtve fraze: „Prethodnog vikenda četrdesetak vernih čitalaca okupilo se...“, samo odvrtni klišeji. A članak mora uskoro da bude gotov i isporučen! U istoj sobi, iza mojih leđa, sedi taj divan čovek koji iznenada predstavlja samo problem jer me ne voli dovoljno, ili ja njega ne volim dovoljno, i zato su i reči koje pišem slabe i prazne, u potpunosti bezvredne – ne mogu završiti! Nezavršen, dosadan članak, i ni reč više. Uprkos tome što je hitno i što smo moj ljubavnik i ja planirali još jednu, oproštajnu šetnju, vrlo sam blizu plaču, ili je to možda bes?

Govorim mu istinu: ne mogu da napišem ni reč više. On se, u neko-

liko koraka, stvori pored mene, sasvim blizu (možda sam samo to i htela, da osetim njegovu toplinu?). Čita, a zatim kaže: „Mogu li ja da probam?“ Seda na stolicu pored mene i prepravlja moj tekst – nekoliko mojih reči, a zatim nekoliko njegovih – uskoro je članak završen. Sve je, možda, i bilo smišljeno s moje strane da bi se njegove reči našle na istom papiru, sjedinjene s mojima. U krevetu nam možda i nije bilo savršeno, ali na papiru, saradnja je vrhunska. Konačno ćemo postati jedno, zauvek, u štampariji.

Istovremeno sam i malo postidena.

Poput devojčice kojoj je bila neophodna očeva pomoć.

Nemam vremena da mislim na to. Koverat, poštanske markice, njegov kofer.

Članak potpisan mojim imenom. Naša slatka tajna: moje ime znači njegovo ime sjedinjeno s mojim.

On odlazi – vreme je zaista proletelo.

Članak – objavljen je, iščitavam ga. Vidim nas u toj maloj sobi. Baš tamo, on je sedeo do mene i dopisivao svoje reči mojima. Objavljena uspomena.

Naprežem se da razmišljam pozitivno: mnogo šta je, i ovaj put, bilo lepo. Dok sedim na uskom krevetu, nesvesno ispustim knjigu iz ruku i puštam u sebi film o svemu proteklom, o svemu lepom.

Tu je slika iz restorana, sedimo i jedemo i on počne da pevuši – prepoznajem te stihove i pridružujem se. Ljudi posmatraju dvoje raspevanih.

Pričao je o specijalitetima sa ostrva. Jetra bakalara prelivena istopljenim buterom – možda i nije interesantno. Ali njegova usta i usne predivno sjaje.

Vrlo malo kaže o nama, o svojim razmišljanjima. U stvari, ništa. Ni ja ne kažem ni reč.

Kod njega u kući je bilo problema, pominje to, usput. Radi mnogo, to je u redu.

Moj razvod i priča o tome koliko ja patim ne priliči ovde. On je kod mene, dobro mi je.

Šetamo ulicama Stokholma, jedno pored drugog, poput vrhova ledenih bregova. Ili možda vulkana.

Ne, ovaj susret nije bio jedan od najboljih – zabrinutost dopunjava čežnju i ona postaje sve teža, ustajala. Kako ćemo dalje?

Sprema se oluja, zimska oluja. Bez ikakvog upozorenja. Borovi ispred prozora stoje ukočeni, prošarani mrazom. Unutra u kući vlada mir, svakodnevnica. U toku je novi pokušaj da se završi disertacija. Špageti se kuvaju. Lego kockice se rasturaju. Čitaju se bajke za laku noć, a potom se gasi noćna lampa: vidimo se ujutro. Idila, ili možda ne.

Razvedena, deca u kući bez oca! Ni najmanje idilično stanje.

Otcepljenje dvoje zauvek sjedinjenih, ne razumem ni zašto. Krv curi, čovek slabi i bleđi.

Mogla bih se udaviti u tuzi! Moram se za nešto uhvatiti. Za njega, mog ljubavnika, mog prijatelja (ali da li me on zaista voli?).

Zovem ga na posao. Nije tamo.

Zovem ga kući, prelazim sve granice.

Razgovaramo, trenutno olakšanje.

Samo na tren, ne duže.

Nešto o drugom čoveku s kojim se srećem. Napustio je svoju porodicu. Pokušava da se fokusira, da nađe, ne znam šta, nešto u samom sebi. Napravio je sebi malo gnezdo, skrovište u kome se krije. Tamo odlazim kad nisam s decom. Suze se slivaju kao kiša. Ponovo bez kože. Ne kao u Berlinu. Ne koža, pre kiša.

Postoji jedan svet u kome se čovek zatvara u sebe, mozgajući o važnim pitanjima. Spolja je neki drugi svet u kome čovek zatrudni. I uvlači se u sve ovozemaljsko, u socijalnu politiku, kamate, saobraćaj, cene hrane i odvezane pertle kod nekog ko bi u početku želeo da sedi u krilu da bi kasnije krenuo dalje. Između ta dva sveta su velika, teška vrata: ponovo se zalupe iza mene, uz veliki tresak.

Moj muž je pobjegao iz drugog sveta, sveta roditeljstva i dece, pomislilim ljutito ga optužujući.

Ipak, u danima dok su deca s ocem, i sama se nađem u izbegličkom gnezdu, i kao u transu, razgovaram s čovekom koji je uradio istu stvar. Pa zar nisam i ja ista, izbegla u kosmos, više duh nego telo, potpuno krhka, ili pre skrhana, kako bi Norvežani rekli, luda, na granici nervnog sloma?

Žalim se jednoj starijoj prijateljici i kažem: „Mislilim da ću poludeti.“

Ona se smeje. „Ti nisi od onih koji lako polude.“

Naravno da ne, ja sam potpuno razumna! Počinjem s novim predavanjem na temu „ženski jezik“, po narudžbini. Analitička kritika izraza, podrazumeva se. Pretpostavke u vezi s nekim razlikama koje bi se mogle dokazati.

U glavi mi je pometnja – možda sam ipak na pragu ludila?

Samo žena, rezonujem u sebi, može pisati o ženskom jeziku. Mada, žena bez ljubavi nije prava žena i zato ti ne možeš biti autor tog predavanja, koještarije poput ove proleću kroz moju glavu, ponavljaju se i napadaju me, sputavaju dok razmišljam o dolazećem izlaganju, o tome kako stojim na sceni i svi u publici misle: ovo nije prava žena!

Zašto je moj muž otišao? Ne razumem.

Zato što sam majka? Zato što su u ovoj kulturi majke omraženi likovi?

Jer majke su te koje otelovljuju krug života, smrtnost, rađanje na „ivici groba“?

Da li me je napustio zato što za žene koje postanu majke više nema mesta u našoj kulturi – i ja sam postala jedna od tih odbačenih, persona non grata.

Sve me to strašno zbunjuje – moram bar pokušati da razumem!

Trenutno čitam jednu knjigu o muškarcima, i jedan od eseja ostavio je naročit utisak na mene. Inspirisan je filmom Ingmara Bergmana *Iz života marioneta*, koji sam skoro gledala: jedna crvena soba nalik materici ostavila je trag na mrežnjači, kao i doživljaj klaustrofobije i smrtonosnog napuštanja te sobe. Da li to tako muškarcima deluje? Da bliskost biva zamenjena klaustrofobijom i strahom od smrti.

Suvoparno napisan esej, ali s filmom u pozadini, sa slikama crvenila i usmrćene žene, postaje vrlo uzbudljivo štivo: „Brak u kome muž i žena ne uspevaju da dosegnu jedno drugo... gde muž ubija prostitutku istog imena kao žena... Ubistvo prostitutke Katarine... kada je pokušao da se krišom izvuče iz porno-kluba gde su... nakon što je ona bila neočekivano nežna i draga prema njemu... spoznaja da su sva vrata zaključana, da ne može izaći... Film je dobio epitet svojevrstan... a Peter specijalan slučaj... uprkos tome što svakodnevno u novinama čitamo o ubistvima supružnika... uprkos tome što je nasilje u kući postalo vrlo banalna stvar... uprkos tome što su

razvodi češći nego ikad i što se veze raskidaju čim dođe do najmanjeg neslaganja. *Zec u trku* je naziv knjige Džona Apdajka o mladiću koji beži svaki put kada prezahtevno okruženje preti da ga zarobi... Ako se žene ne usuđuju da lete, onda se možda muškarci ne usuđuju da ostanu gde su i suoče se s problemima.“

Zec u trku... da li to tako doživljavaju? Kao jezivu ograničenost i panični beg... Prepisujem to u svoj dnevnik.

Ali ko snima film, ili piše knjigu, dopisujem, o Katarini, koja je istovremeno samouverena poslovna žena i usmrćena prostitutka? A možda i majka, soba slična materici i grob – jedna žena sa svim ovim delovima koji se uvijaju i međusobno stapaju u glavi Meduze?

Obuzimaju me misli o svem tom muškom rezonovanju, o rezonovanju kulture u kojoj živimo: poslovna žena, uspešna, ali istovremeno i kurva koju žele da usmrte, to sam ja, znam to! Pri tom i majka, zabranjena i smrtonosna.

Sanjam: hodam niz ulicu i penjem se uz široke stepenice. Ulično pozorište počinje uskoro. Prethodno će neko izlagati, a onda je na redu moja striptiz tačka. Stojim na platou između dva niza stepenica i oblačim odeću koju ću kasnije skinuti. Površno vezujem cipele, da li zaista ima potrebe da ih obuvam? Da, moram. I bluzu takođe. A pantalone? I njih oblačim otkrivajući zadnjicu. Muškarci u prolazu znatiželjno me merkaju: „Eno striptizete.“ Nervozna sam, nije lako. A onda, stvari se iznenada menjaju. Nastaje pometnja oko moje tačke. Da li je stvarno prikladno? U publici su uglavnom mala deca! Metež, zbunjenost, svi znaju da sam ja kurtizana koja će plesati. Mora li zaista, pitaju se ljudi. Odlučujemo da otkazemo svoju tačku. Ne može se igrati pred tako malom decom. Nekoliko policajaca prilazi, oni takođe znaju, i sigurno bi reagovali, vidim to na njima. Ali, eto njima iznenađenja! Otkazano! Ipak, osetim njihove osuđujuće poglede. I sama zamišljam šta ljudi misle: Meri Nilson, naučni radnik, vanredni profesor na fakultetu, namerava da se bavi striptizom, krajnje ponižavajuće!

Da li sam napuštena zbog toga što sam za njega bila dvojna ličnost, dva-u-jednom-osoba? A na neki način i za samu sebe?

Onda priča s Gudmundom dobija potpuno drukčiji karakter.

Odleteti. „Veruj sopstvenoj želji i moći.“

Ipak, ostali smo bez reči, bezmalo nemi kada smo se sreli u Stok-

holmu.

U ovoj ledenoj zimi žalim te trenutke, sve dok tuga ne pređe u bes. On je zanemio, za sve je on kriv! Nem i hladan kao stena. Šta sam ja, miner?

Zovem ga. Njegov glas me kao i uvek opusti. Razgovaramo o njegovoj poseti Stokholmu. Razumna konverzacija bez teških reči. Ljubav je komplikovana, zaključujemo. Teško je održavati vezu na daljinu... Uzdišemo, odobravamo, slažemo se u potpunosti.

Na toj odvratnoj razdaljini.

Gudmund, mislim da on nikada ne bi napustio svoj dom i decu, bez obzira na to koliko je voljen.

Ni ja ne bih „napustila dom i decu“ – apsurdno, ali pišem i to. *Contradictio in adjecto* bi se to reklo na latinskom. Nešto što je samo po sebi protivrečnost. „Ja“, lično ja, *jesam* „dom i deca“, to pripada mom „ja“. Pobeći od toga ne mogu „ja“. Neko drugi možda.

Mi jesmo vrlo slični, Gudmund i ja. Stoga razdaljina između nas postaje ogromna.

Zima se nastavlja, usiljena. Povremeno biva blaža da bi onda sve postalo bljuzgavo, klizavo, odvratno. Kada nisam na poslu ili s decom, sedim u kući i mozgam. I čitam, mnogo čitam. „As Jungian myth criticism has revealed, all heroes must pass introspection before thaz can return (...) if the world is in truth inhospitable, un-homelike, then perhaps withdrawal from the world is a sane and reasonable method of selfpreservation.“

Tako je, moram se zaštititi. Ali moram i voleti! Znam da to vodi u onaj svet gde se postaje kurvom koja biva usmrćena ili bar prepuštena, neizmerno negostoljubiv svet, nimalo nalik domu, najpametnije mi je da se držim kuće i dece...

Ipak mnogo razmišljam o ljubavi. Razmišljam o Gudmundu, tako beznadežno udaljenom. Razmišljam o čoveku koji se zabarikadirao, koji je vrlo sličan čoveku koji me je upravo ostavio – više od svega tugujem nad tim bezumnim gubitkom.

Napolju nevreme: drveće se snažno njiše. Možda bi ta smrznuta stabla svaki čas mogla doleteti vetru i sručiti se na krov, a onda ravno na moju glavu, i time bi sve bilo okončano, konačno svršeno? Moje

misli poput vrtloga oluje konstantno pritiskaju lobanju, da li sam zaista na putu da poludim? Besna sam na sve oko sebe, na postojanje, na majke koje su nas donele na ovaj svet, moja prokleta majka na prvom mestu... Mada, i sama ću uskoro roditi još jedno dete – vidim sada kako ga istiskam iz svoje utrobe poput ogromnog crnog govnetu pravo u emajliranu nošu, a onda slaveći svoj veliki trijumf bacam oko sebe toalet-papir koji sav crn i ugovnjan širi strah u velikim, širokim vijugama...

Ovo poslednje me je pomalo zabavilo, crno govance i toalet-papir koji uliva strah, ozarena ustajem i krećem u bitku s nevremenom, da uzmem decu iz vrtića.

I eto, već je proleće, u kosi nosim krunu od cveća, i zar nisam već divna majka, naravno. „I'll be with you in apple blossom time, I'll be with you to calm your worried mind...“, pevušim sopstvene stihove dok idem da uzmem najmlađe dete iz vrtića.

Vreme da završim pisanje i da zatim otputujem na konferenciju. Decu ću ostaviti kod moje majke. Žena kod koje se otac moje dece odselio, a koja nema sopstvenu decu, takođe će biti na konferenciji.

Ona nije majka već prava, potvrđena žena.

Glupo razmišljanje, ali ne mogu se toga osloboditi. Glupa i istovremeno iritirana sopstvenom glupošću.

Zaista mi je teško da okončam pisanje. Nemam ništa pametno da izložim ljudima na konferenciji. Lude žene još uvek šetaju oko moje ograde. Ponovo duvaju jaki vetrovi i drveće se njiše toliko snažno da se povremeno cele gromade borovih iglica sruče na zemlju i vevice vrišteći lete nad provalijama, gavranovi odleću nošeni vetrom i zauvek nestaju.

Moram se sabrati. Osećam se stravično usamljeno.

Zovem Gudmunda, na posao.

Nije tamo.

Moram s njim da razgovaram, to je jedini način da se smirim!

I drugi put prekršim sopstveno pravilo: da ga nikad ne zovem na kuću. Sada je nužda.

Njegov glas zvuči radosno, uvek zvuči radosno kada ja zovem (u poslednje vreme samo ja zovem, pitam se zašto). Razgovaramo kratko, osetim trenutno olakšanje, a onda promena u njegovom

glasu, počinje da zamuckuje, kaže da moramo prekinuti jer njegova žena ulazi u kuću...

Spušta slušalicu.

Ostajem skamenjena s telefonom u ruci.

Odbijena!

Izneverena od muža!

Izneverena od ljubavnika! Postiđenog samom mojom egzistencijom: njegova žena ulazi, ja nestajem.

Ta scena ostala je vrlo upečatljiva, i u njoj ta žena koju nikada nisam srela, neshvatljivo. Njegova kuća u Berlinu, odakle razgovara telefonom. Duži hodnik i na njegovom dnu ulazna vrata. Otvor ka dnevnoj sobi i on, sa slušalicom u ruci – tu je ruka, uvo, usne koje oblikuju sve reči, osmeh koji ističe lepu boru u rubu usana – i onda: zveckanje pred vratima. Polako se otvaraju i naslućuje se Ona... Ruka sa slušalicom podrhtava, osmeh s lica nestaje, teskoba u glasu, obična teskoba, ali ispunjena brigom o nekome, nekome ko znači više od mene na drugoj strani mora. Više od žene s gluvim telefonom, odbačene, odsečene.

U dubokim mislima, očajna. Ovo je previše. Ponovo izneverena. Da li će se ovako nastaviti? Ne mogu to podneti.

Grabim olovku, pišem pismo njemu, Gudmundu: „Moramo prekinuti sve. Žao mi je. Ne volim više nikoga, ne volim svog bivšeg muža, ne volim ni tebe, zbogom.“

Gušim se u suzama dok spuštam koverat u poštansko sanduče. I tresem se.

To je sad gotovo, užas.

Nazad u stvarnost: predavanje!

Sedim sama u kući, pišem, ali ne predavanje. Pišem nešto drugo, pišem o nekom tornju. U tornju: princeza. Izvan njega: more bez obala, nebo bez horizonta. Zemlja bez puteva, soba bez zidova – ipak neka vrsta pregrada, staklene pokretne ploče, princeza tumara između njih u svojoj beloj haljini, gleda napolje, gleda pokretnu ogradu, more preko noći zaledeno, led će pući ili neće, ali svuda okolo su ljuske koje se razbijaju, ljuska jajeta, žabe, konja i nešto žuto i gnojavo izlazi iz njih i masti jezersku vodu. Žena odlazi do masne vode, hoda po molu koji se ljulja pod njenom težinom i voda

se sada povlači. More se povlači sve više i više i ona sada hoda po molu bez obale. Besprekorno, jedinstveno. Razleže se zvuk ledenica koje padaju na zemlju. „Odlazite!“ poviče ona. „Odlazite, ostavite me na miru!“ više ponovo. Ali tu nema nikoga. Na hladnoj zemlji ugleda muškarca koji leži, mrtav ili zaspao. Usne su mu crne, kosa sivih pramenova pada mu na oči i ona bi da grabi vodu iz njega kao iz bunara. Kanticom grabi vodu iz grudi, kičme, lanac škripi, i kad ga podigne, oseti neko nelagodno olakšanje. I šta vidi: kanticu punu peska, sivo-crnog peska. Iznenada se ispred nje pojavljuje znak s natpisom: POVRATAK KUĆI. Ali to je ipak samo napušteni peron u napuštenoj zemlji – u daljini ugleda poslednji voz kako se polako smanjuje, a zatim i potpuno nestaje.

Na sve strane ista suvoparna lakoća.

Stravično. Ili komično? Možda je sve samo šala.

Nevreme popušta. Jedino što mogu čuti: šum u glavi.

Platneni pas spava na sofi. Senka fikusa urezana je u zid. Iza prozorskog stakla nečujno se ljuljuška jedna borova grana.

Kad bi se bar neko pojavio!

Buka bi ispunila celu sobu. I izlomila zidove koji bi skliznuli niz zimsku travu i vetar bi prozujao kroz tu otvorenu sobu, oduvao pera, gomile papira, diktafone i sve bi ostalo čisto baš kao da je neka reka, za trenutak, izbrala pod te sobe za svoje korito i otičući dalje ostavila ga vlažnog i sjajnog.

Kesten, o njemu razmišljam. Gde god smo prolazili, cvetao je kesten.

Tu sam se sreća sa svojom Muzom. Dva metra visoka, ličila je na drvo kruške u cvatu.

Imala sam neponovljivu sreću da sretnem to drvo!

Sedeći u sobi ispucalih zidova, visoko gore, vidim...

Tebe, Nataša, u večernjem, prolećnom svetlu. Sa trinaestog sprata, kroz otvoren prozor, slušamo prigušeni zvuk ispražnjenih flaša šampanjca koje se lome o zemlju. Kao da sedimo na pijanom brodu koji plovi rekom kroz kontinent. Ti kuvaš čaj, recituješ poeziju, ja pratim pokrete tvojih usana, gledam kako tvoje oči, crne poput uglja, putuju

kroz ispisane redove, i vidim njega koji sedi pored tebe, zagledam se u njegove svetle oči, sjajne poput lavirinta ogledala, on je tvoj ljubavnik i tvoj čuvar, ti, siromašna devojka s Floride, i on, dete iz nekog doma u unutrašnjosti Rusije, pijani brod se polako ljuljuška kroz svet, pijan od glasina, zaljuljanih kreveta, špijunskih patrola i samoubistava, intriga, poezije, predavanja, priznanja...
„Sve vidim kao s tornja.“

Dobijam strašnu želju da pišem... nešto drugo...
Ali moram završiti analizu!
Ponovo pokušavam, ne ide!

Sledećeg dana: pad do samog dna.

Za večeras je odustala od analize jezika koja joj pravi čir na želucu. Odlazi u grad, na žurku. Potpuno je van sebe. Ima crvene štikle i mnogo kovrdža. Pribaviće sebi nekog muškarca, ovo poslednje večere pre nego što je proguta začarani krug pisanja i majčinstva. Veliki stan i puno ljudi. Masa se tiska oko stola s vinskim flašama, stoje u mestu treskajući pepeo jedni na druge. Svuda okolo manje i veće grupe ljudi, prijatna intima: „Bože, kako mi je DRAGO! Koliko DUGO se nismo videli!“ – virtuozi parodije. Džungla puna mogućnosti. Malo dalje u mraku stoji jedan muškarac s divljim očima. Misli: nikada više, nikada s divljim očima! Ipak se probija do društvanceta u kome i on stoji. „Čime se ti baviš?“ pita bez oklevanja. On je glumac. „Ženski jezik? Zar nismo svi ljudi?“ kaže on. Ima lepe oči, ceo je lep. „Ako je svet oko nas ispunjen slikama na kojima su žene predstavljene na ovaj ili onaj način i ako ja, kao žena, želim da vidim te slike? Da li si ikada čitao nekog ženskog autora?“ „Šekspira“, odgovara, vrlo simpatično, ona ga dodirne smejući se. „Zaista, daj reci, meni to znači, bar neku ženu?“ „Vaše analize“, izgovara u trenu, „sve vaše reči, to je možda najvažnije? Mari Bergom-Larson, Reč&Slika, sve vaše prokleta pisanije! Tamo sedi jedno dete, niko mi ne mora reći da je to dete, vidim to i volim ga!“ Dogurao je do samog ćoška sobe, govori uznemireno unoseći joj se u lice, na njenom licu zabrinutost. „Dete, pa to i ja sam vidim. A ti bi da nam zabraniš da na stvari gledamo sopstvenim očima, pitaš se šta je dete ili žena ili

muškarac u ovom društvu. Zar mi ne smemo misliti sopstvenim glavama, zar ne smemo govoriti? Da li bi trebalo da stojimo ovde potpuno nemi, i ti i ja?" Ona se pomalo spotiče na svojim štiklama iako ima dobar oslonac. Jedna žena pojavljuje se s jedne strane, druga mu dopunjava čašu vinom. On je dodiruje po ruci, mazi njenu kožu: „Ova koža je jedino što nešto znači. Prekini s tvojim prokletim pisanjem. Ili bar prestani da pišeš o tome šta drugi misle. Piši iz sopstvene glave!“ Napravio je od nje čudovište. „Jedna ruka, parče kože, nekoliko braon mladeža – mogu li govoriti, da li mogu reći išta ako ih mi ne formulišemo?“ kaže ona i poželi da spava s njim. Ne želi da piše predavanje, već druge stvari, fantaziju. „Ti mladeži“, nastavlja on, „možda su baš oni ti koji govore, a svi vi analitičari, književni i pozorišni kritičari, vi bi trebalo da odustanete“, kaže on i ona shvati da on sada govori o nekom ko ga je kritikovao, govori egocentrično, neinteresantno. On grli ženu koja mu je ranije prišla – oni su kolege. „Vi se mnogo grlite u vašem pozorišnom svetu“, kaže ona osuđivačkim tonom. Od nje je napravio čudovište, parče kože s par mladeža. Žena pored njega preuzima reč. „Moraš ga razumeti“, kaže ona smireno. „I ja mislim da je važno pisati, predstaviti publici neku predstavu na primer.“ On je prekida. „Nisu nam potrebni nikakvi prokleti pedagozi. Čovek ili doživi ili ne doživi nešto. Meni je jedino važno da dobijem neku pohvalu da bih mogao dobiti nove uloge da imam čime da platim alimentaciju. Ostalo je samo prazna priča.“ Pijan je i spotiče se. Koleginica pokušava ponovo: „Moraš ga razumeti. On je u duši fantastična osoba s preterano zahtevnim poslom. Zamisli da ti moraš samu sebe izvrnuti naopačke kao što on to radi svako veče!“ Ovo je još više razljuti, kakav dupelizac! „Zar se ja ne izvrćem naopačke dok pišem, niste vi jedini koji se otvaraju! Ako znam da ću pisati recenziju nekog komada, onda ja moram biti otvorena za ono što će ta predstava baš meni da ponudi, i šta ću ja ponuditi čitaocima, valjda vam je to jasno!“ Sada je zaista besna i na čoveka koji od nje pravi čudovište i na tu ženu koja od njega pravi genija. Jedno vreme je i bila zainteresovana za njega, čak ga je i dodirnula nekoliko puta, ali od kada se ta žena pojavila, ima samo želju da pobegne odatle, od tog ljigavog ulizivanja! Konačno odlazi u drugi deo stana. Vrzma se okolo. Potom ga ponovo sreće u nekoj drugoj sobi. „Mislio sam da sam te uplašio i da si otišla“, kaže on.

Njegov lik je sada pomalo nejasan. „Mene ne možeš uplašiti takvom pričom“, odgovara ona. „Ali uvredio si me. Rekao si da je ono što ja radim besmisleno. Trebalo bi da te izazovem na duel u zoru. I to i hoću, duel!“ „Može“, kaže on. „Duel. Znači da sam rekao nešto što boli. Ako i jednu jedinu noć budeš ležala budna mozgajući o svom poslu, kao što ja radim svaku noć, uspeo sam!“ Sada je zaista preumorna. „Misliš da si neki veliki pedagog, je li?“ „Ni najmanje, samo običan čovek. Običnijeg nećeš naći!“ „Neverovatno si uobražen! Misliš da ja ne razmišljam o onom čime se bavim i bez toga da mi ti to nabiješ na nos? Svaku noć!“ „Budni noću“, dobacuje neko sa stola do nas. „Fasbinder. Sat i po spavanja, ostatak noći pisanje teksta, danju snimanje. Mrtav u trideset šestoj. Tako je to.“ Još nekolicina drugih komentariše. Ona i glumac sede sami za stolom. „Nema više vina?“ primeti on. „Moram da idem.“ Nastavlja i dalje da se igra nožem po stolu. „I sve te gluposti, podele po polovima, analize. A da si me možda samo zagrlila?“ Par stolica ih razdvaja, ona gleda u nož, razmišlja o svom predavanju, o redu vožnje noćnih autobusa, o tome da bi želela da spava s nekim. „Ne mogu“, odgovara. „Moje telo su samo reči, mene ne možeš zagrliti“. On nastavlja igru s nožem. „Ja sam od onih koji se često obrukaju“, kaže on. „Evo, upravo sam se izvikao na jednu devojkicu koja je bila vrlo pristojna i draga.“ „Šteta“, odgovara ona ravnodušno. Ponovo poželevši još vina reče: „Imam neki osećaj da će ovde biti svađe večeras.“ Ustaje i odlazi. Ona takođe ustaje. Nasrće na njegovu dobrodušnu koleginicu. „Mislim da je hteo da ti se približi“, kaže ona. „Pokušao je, ali nije siguran da je uspeo.“ „Kakav davež“, pomisli ona i učtivo se osmehne. Dok hoda ka kući kroz grad, razmišlja o koži, i o tome kako čovek ponekad može biti čvrst kao granit.

Nastavlja se, sledećeg dana, buđenjem iz nemirnog sna, izdrmanog poput sna u noćnom vozu, da bi se onda ispružila na pod odbijajući da nastavi pisanje... do krajnje granice iscrpljena... Pod kopcima njenih zatvorenih očiju treperi lik glumca od prethodne večeri, đavolski lik. Ona viče na njega, na sve oko sebe. Baca jastuke u zid. Pije alkohol koji je našla skriven u garderobi. Niko se ne sme usuditi da od nje pravi čudovište. Dokrajčili su je. Ne ide ni na kakvu konferenciju. Niko ne želi da spava s njom, možda zbog toga što piše članke, ili zbog toga što se ne ulizuje i ne umiljava? Uvlači se ispod jorgana,

vrišti. Onda ustaje, izvlači telefonski kabl iz zida, nastavlja da pije. Razbacuje stvari, viče. Glava joj puca, uzima tablete za bolove, spava. Ponovo budna uključuje telefon, zove i otkazuje učešće na konferenciji. Bolesna, iscrpljena. Niko ne želi da spava s njom i zbog toga ne može da piše o ženskom jeziku. Zna da to zvuči besmisleno, ali besna je i ima potpuno pravo da to bude. Dobija nagon da povrati, ali ne može; plače, baca se u krevet, prevrće i opet vrišti.

Ustavši, odlazi u kupatilo i umiva svoje uplakane, nabubrele oči. Pred sobom vidi nož koji udara po stolu i ženu koja urla prevrćući se po krevetu.

Ipak, nije urlala toliko glasno da ošteti glasne žice, niti je bacila nešto lomljivo – bila je dovoljno prisebna i mislila je na to.

Ništa me ne interesuje, razmišlja. Samo ne želim da uništim samu sebe.

Izlazi u šetnju, u šumu. Obilazi psihijatrijsku bolnicu u širokom luku razmišljajući kao mnogo puta pre: nikada tim putem, nikada tamo. Ne, neću ja tamo. Ja sam sama ludnica! Prava, kakva bi, u stvari, trebalo da bude: ludnica koja se slobodno kreće.

U šumi je tako tiho, kao da oluje nikada nije bilo. U daljini polje i na njemu razigrani sunčevi zraci. Ona ide kući. Od sada sve može biti samo bolje.

Usisava stepenice, komplikovano je. Čovek mora da se nauči da usisava sporije, pomisli, i nasloni se na zid.

U kupatilu na donjem spratu bruji mašina za veš. Ulazi unutra i udiše miris belog veša potopljenog u marinadu od praška – svojevrsan, prijatan miris koji je u trenutku odnese u podrum roditeljske kuće gde je majka prala veš. Prostrani podrum, mašine koje se vrte i voda na sve strane. Francusko pecivo servirano s buterom, hrskavi tost i opet buter, misli na to i opušta se, konačno se opušta.

Pošto je završila usisavanje, uz sendvič uzme da gustira i jednu pesmu, možda ne tako sjajnu, ali napisanu vrlo privlačno, zasigurno od nekog prilično uspaljenog autora: „Mala zveri – Ona dolazi, dolazi meni / mala zver u štiklama, / ona dolazi preko mosta, čuje se čak ovde – preko izlizanih dubova na ostrvu Margit / vrane se okreću ukруг / poput točkova mrtvačkih kola...“ Privlačnost i smrt. Na pamet joj padne plakat koji je skoro videla, a na kome piše: „Ein Mann, ein richtiger Mann, der noch küssen will und kann...“ Možda negde još

uvek postoji muškarac koji je uzbuđuje i ne boji se smrti?

Pišem, potpuno pribrana.

Neki drugi dan, miran dan, nađem knjigu koju mi je poslao i očima punim suza studiram posvetu. U donjem desnom uglu napravio je neku vrstu tajnog simbola, slično kao što sam ja napisala u posveti njemu. Bliskost! Pripadnost!

Čitam zabeleške koje sam napisala posle našeg prvog susreta i sopstvene reči me razvedre. Bila je to jedna mala priča! Stvarno je postojala.

Vreme ide, moji dečaci rastu. „Gudmund“, pomislim ponekad, i više nisam samo tužna, ne, ponekad sam visoko gore na nebu, u svetu mašte, svetu ljubavi.

Ponekad napišem neki članak, uglavnom analize koje mi, u stvari, idu od ruke, i pomišljam da bi bilo dobro da i ja uradim ono što Rolan Bart preporučuje: da u tekst ubacim inicijale voljene osobe. „Glasni, uzbudljivi dani mašte ulepšani nagim... debitantima“, nešto u tom stilu – piščeve su ruke u potpunosti odrešene sve dok vlada sopstvenom dosetljivošću i razumom.

Dani prolaze, moj život je tu gde sam, sa dečacima, ponekim predavanjem i različitim pisanijima.

Ponekad se zapitam kako li je njemu, kako je u njegovom svetu, ali ne pitam.

Dani i dalje prolaze, i sve vreme prisutna je struja ljubavi (i tuge) poput potoka koji ponekad prožubori, podseća.

Kasnije, neočekivano ali potpuno ispravno ta struja menja tok i uliva se u novu, finu ljubav.

Neka nova priča o kojoj neću ovde govoriti.

Ali priča s Gudmundom, da li je došla do svog kraja?

Ne verujem da ljubav ima kraj.

Neko novo leto dolazi i moj otac nestaje, zauvek, u kolima hitne pomoći.

I ne, ne dešava se smak sveta.

Ali nešto se menja. Neko novo svetlo i nova senka.

Postajem zaokupljena njegovom smrću. Ili njegovom prisutnošću, kada je najveća tuga već jenjavala.

Osećam da mi je mnogo bliži sada kada ga više nema.

Nema više one distancirajuće pretnje, straha od smrti – nestala je. I nestalo je osećanje da nas nešto razdvaja, neko iz straha nastalo nepoverenje, bojazan od katastrofalnih nesporazuma – i te opasnosti su prošle. On je jednostavno tu, prisutan. Mada, nažalost, mrtav.

(Ne sme se dozvoliti strahu od smrti da zaseni žive. Veliki nedostatak – ja sam to konačno prevazišla!)

Andante cantabile. Hodati i pevati, lagano. Koliko je to moguće, naravno.

Nemam nameru da pišem o ljubavnoj priči koja sledi, bar ne u celosti.

Samo nekoliko reči o korenima.

Ovaj put stvarno želim da se ukorenim – to je verovatno ono što je najviše obeležilo dolazeći period u mom životu.

Selimo se u manje mesto, novi muškarac i ja, u novokupljenu kuću. Renoviramo, sadimo. Razmišljamo daleko unapred, pet-deset godina. Pravimo zajedničke planove.

U biblioteci sedim i čitam o tom malom mestu, mom novom mestu. Bilo je naseljeno još u kameno doba. Tu je runski kamen: „put ka istoku“, i crkva iz XII veka. Stojim na uzvišenju, pod krošnjom starog drveta, sa svim tim vekovima ispod sebe. Dolinom je u stara vremena proticala reka, ljudi su usidravali svoje brodove pod brdaščetom na kome ja sada stojim i penjali se uzbrdo do crkve, sabornog mesta. Prolazim pored zapuštenog spomenika ženi koja je živela u našoj kući. Jer, kuća je stara, čak postoji upisana kao vlastelinstvo. Raspitivala sam se kod stolara koji nam pomaže u renoviranju i kod komšija: „Ko je živio ovde pre nas?“ Stvaram sebi sliku. O čoveku koji ju je sagradio, bez mnogo novca. O ženi koja je živela u kući mnogo kasnije i koja je u njoj ostarila – starica koja je hranila ptice. „Nekako neuredna“, dodaje stolar. Razmišljam i o paru koji je tu živio posle nje, s decom koja su tu odrastala i ostala u istom mestu. „Zaista su lepo održavali dvorište, ti matori“, kazala mi je jedna žena u prolazu. Razmišljam o tim starim ljudima i kaminu koji su koristili i koji još postoji. Iza kuće su čuvali sakupljena drva, unosili ih i ložili.

Nalazimo se u istoriji – i odmereno je nastavljamo, tako ja gledam na stvari.

Dete dolazi na svet i s njim nova poznanstva. Roditelji dece iz vrtića, vaspitačice, drugari iz škole. Rođendani, fudbalski turniri. Ivanjdan, zajedničko slavlje na otvorenom. Starosedeci obučeni u narodne nošnje plešu, takmičenje u zakucavanju eksera u hrastovo deblo, gađanje konzervi, jede se domaće, sveže mešeno pecivo i pije sok, svuda okolo lepo održavane drvene kuće, visoki javori,

malo dalje zasejana polja elegantnih oblina: na svakom koraku istorija, u toku.

Nedaleko od kuće u kojoj mi sada živimo, pre jednog veka živeo je neki pisac koji je u to vreme bio prilično poznat. Sigurno je ponekad prolazio tu gde je danas naše dvorište, zamišljam ga: našao bi možda prigodan kamen da sedne na njega i posmatrao bi žbunje borovnice i šipka i dolinu i u njoj mali potok koji je nekada bio velika voda. Sedeo je i mislio baš tu, u našem dvorištu, baš tu gde ja sada grabuljam lišće dok mi se neki stihovi o bliskosti vrzmaju po glavi.

Novi koreni šire se sve dublje – osećam to. Ovaj novi čovek i ja, to mora biti zauvek.

Mada mi se dešava da ponekad, dok se približavam putem, iza krivine odakle se naša kuća još ne može videti, uobrazim stravične vizije: svakog trenutka ću videti da je kuća spaljena sa zemljom, da je od nje ostala samo crna ruina, samo obrušeni, čađavi dimnjak. Ozarim se onda kada je ugledam kako svetli potpuno nedirnuta i lepa. Na sreću, to mi se dešava sve ređe.

Ipak, osećam da ne stojim čvrsto na zemlji. Čini mi se da lebdim kroz sopstveni život koji uprkos najboljoj želji nije potpuno srećan. S vremena na vreme obuzme me nemir.

Kada su se roditelji selili, selili smo se i mi. Ne ovde, tamo. Odrasli smo i sami se selimo, jednom, više puta, pokušavajući da se ukorenimo, da bacimo teško sidro. Istovremeno bismo želeli da budemo pokretni, otvoreni, internacionalni. Jednom se selimo jer moramo, drugi put jer to sami želimo.

Sada smo ovde, ali nismo kod kuće.

Gde je moje mesto, gde je ovde? U srcu? „Ovde nosimo uvek sa sobom“, pevali su u dečjem programu *Pet mrava*. Vrlo nestabilno se čini to „ovde“, zar ne? Kao pušten balon.

Mislim da znam zašto su svi željni Ljubavi. Zbog toga što je Ljubav isto što i Koncentracija.

Čovek pronade svoju središnu tačku: ja i Moj Dragi.

I ceo svet može da se kovitla oko te tačke.

I nebo je haotično ispresecano milionima svetlosnih tračaka.

Ali Moj Dragi i ja koncentrisani smo u središtu. Zaštićeni u tački

zvanoj Ljubav.

Ljubav koja je delovala tako ukorenjeno sada je okončana. Već sam to pomenula.

Iznenada, bez ikakve najave. Bedem: nema više!

Jedan san. Jedan muški obraz. Izboran, neobrijan. Mazim taj obraz neprestano: postaje glatkiji. Razgovaram s čovekom o najdubljim osećanjima. Njegov obraz biva još glatkiji. A onda se ispostavi: pogrešila sam! Nije trebalo o tome da pričam! Dugo, dugo sam grešila, nesvesno, u neznanju, i sad saznajem da sam sve radila pogrešno. I zbog toga me on mora napustiti zauvek. To je kraj, smrt.

I ne smrt nekog drugog za kim bih mogla žaliti, već moja sopstvena smrt.

Novi san: ostali smo bez krova nad glavom, moj mali sin i ja. Na polju je hladno. Ja sedim naslonjena na zid i grlim svoje dete, pokušavam da ga zaštitim od zime.

Mnogo kasnije razmišljam: možda sam to i želela.

Čovek želi ponekad različite stvari istovremeno. Otići, ostati.

Jednom sam, nekoliko godina ranije, bila u poseti u jednom malom mestu na moru. Penjući se na obližnje brdo, mogla sam videti ogromnu, pitomu površinu mora. „More“, kažem u sebi. „Toliko dugo nisam videla more.“ Osećam da, u stvari, mislim na sopstveni život, i arhiviram sećanja. Iznenadni pogled na pitomo more, očima punih suza, i misao koja mi dolazi: premalo je mora.

Ali šta sam time mislila? – nosim to pitanje u sebi. Imala sam život koji sam imala i pokušavala da ga živim što sam bolje mogla. Kako god, nije mi pošlo za rukom.

Žalosna sedim sama u kući s poluzavršenim stihovima koji ne žele da budu pesme.

Uzimam telefonski katalog. Prijateljica iz starih dana, pozvaću je sada: zaista se radujem! Trebalo je da se sretnem s njom i zajedničkim prijateljem iz studentskih dana, dogovarali smo se o tome pošto smo se slučajno sreli, ali nije bio trenutak... Možda je sad trenutak.

Ali novi dani dolaze, prati me ona ista jeziva usamljenost. Treba mi mnogo više, bezgranično mnogo potrebni su mi ljudi, prijatelji, okruženje!

I onda pomislim: Gudmund! Da li bih se usudila? Srce kuca ubrzano: možda bi se baš obradovao. I ja takođe. Ili bi se, naprotiv, uznemirio, iznervirao. Ili je nestao, možda ne postoji više?

U kojem delu sveta sada živi i koji je njegov broj telefona? Imam li ja te podatke? Naravno da imam – vraćamo se nekoliko godina unazad.

Odmaramo se u kući mojih roditelja, još uvek smo u harmoničnim porodičnim odnosima, leto počinje, beremo šumske jagode, vozimo bicikle, ja se plašim zmija, kupamo se po prvi put, voda je ledena, moj muž uživa u tom mestu isto koliko i ja, ako uopšte to mogu reći za sebe budući da je ovo mesto ispunjeno prošlošću, moga oca i mene same... Život je ovde poput ringišpila, mešavina jagode i bojazni, i moje su noći ispunjene uvek istim snom u kojem moj muž i ja letimo preko brda i dolina diveći se očaravajućem prizoru, a zatim lebdimo nad predivnim gradovima – san u snu, istinit san, san bekstva.

U poštanskom sandučetu poziv, za mene. Veliki književni skup za sve bibliotekare u zemlji. I iako ja nisam nikakav bibliotekar, ipak sam dobrodošla da učestvujem u eventualnim diskusijama.

Ne zvuči baš preterano izazovno.

Predem pogledom preko programa.

I vidim.

Potpuno sam ga izgubila iz vida. Nisam ni pokušavala da ga nađem. Neko je jednom pomenuo njegovo ime, on je bio lektor za švedski u Rejkjaviku. I tada sam poslednji put pomislila na njega, ili pre razmišljala o njemu. O tome kako se uklapa u taj kraj, budući da je i sam ribolovac sa zapadnih mora. I možda najviše o tome kako stoji okružen studentima koji u njega gledaju s oduševljenjem, na način na koji gledamo u osobu do koje nam je stalo, pogledom ispunjenim divljenjem i iščekivanjem. Ne osećam nikakvu ljubomoru dok o tome mislim. Samo konstatujem: studenti ga obožavaju, bez sumnje.

Ovde, evo, njegovo ime u programu. Predavanje, četvrtak u jedanest sati, u sali D.

Razmišljam, ali vrlo kratko. Odgovaram i prihvatam poziv.

Skup se održava u ranu jesen, u jednom primorskom gradiću.

Jedan deo učesnika lično poznajem, i nekoliko predavača, i zaista se radujem što ću čuti neka interesantna predavanja, jer nisam došla samo da bih videla njega, zaista nisam. Ja živim s čovekom s kojim sam u srećnoj vezi. Ali sam, naravno, radoznala. Da li se promenio?

Četvrtak, jedanaest sati, sala D.

Velika sala, već prilično popunjena. Odlučim da sednem što dalje, u poslednji red.

U publici uglavnom žene, kao što je uobičajeno. Ispred mene mnoštvo vratova, frizura, plavuše, sede, brinete, farbane... i ja sam jedna od onih sa svetlim pramenovima.

U dnu sale.

Dolazi preko scene do govorničkog mesta.

Eno ga.

Isti je. Možda je kosa malo ređa, ali to me zaista ne interesuje. Isti, on lično – ta jednostavna činjenica je sve što me interesuje.

Posle nekoliko trenutaka prvi put pokušavam da čujem šta govori, ili možda pre posmatram način na koji govori. Smireno, s blagim gestikuliranjem. Skromno bi možda bila prava reč. Krajnje angažovan, ali nenapadan.

Posmatram ga s onim interesovanjem s kojim roditelj ushićeno posmatra svoje dete: da li će uspeti?

Naravno, vrlo uspešno predavanje. Mislim da je ovo odradio još bolje nego onda kad smo se prvi put sreli, prošlo je nekoliko godina i ima veće iskustvo, mora da bude bolje – ni najmanje nisam sumnjala u njega. Za trenutak sam se zabrinula da možda neće uspeti da zadovolji neke dame (i nekolicinu gospode koja je kasnije pristigla). Ali uspeo je. Dobio je veliki, dugi aplauz, „topao“ bi se takođe moglo reći; i sama sam neobično dugo aplaudirala.

Spuštam se do scene.

Nekoliko žena mu je, u međuvremenu, prišlo – kratko razgovara s njima. One odlaze, i onda ja.

„Zdravo, Gudmunde.“

Te plave oči.

„O, jesi li to ti?“

Da li je trebalo da završim uzvičnikom?

Ipak ne, opušteno je to izgovorio. „O“, mala pauza, „jesi li to ti?“
Potpuno ležerno.

Mogla bih na platnu izvesti te njegove reči i zakačiti ga iznad kreveta. „O, jesi li to ti?“ Crvenim koncem. Bodom lančića. Svakodnevno bih posmatrala te reči na zidu i sećala se kako smo dugo stajali u toj sali koja se polako praznila. Istina je: ponovo stojimo vrlo blizu jedno drugome.

Iste večeri: večeraćemo zajedno, u nekom finom restoranu, on zna gde se nalazi.

Ono čega se naročito sećam, jer sam odmah na to pomislila, da nas je konobar smestio za sto u ćošku, gde je moja leva strana blago okrenuta prema njemu, tako da se, kada se nasmejem, vidi moj polomljeni zub u gornjoj vilici koji nisam stigla da popravim. To jeste ponižavajuće, ali istovremeno uliva poverenje: sedim tu kraj tebe i malo sam se ofucala. Godine su prošle, jedan zub se polomio, pokazujem ti to, smejem se i pokazujem.

Šta se sve desilo u našim životima?

Na neki način naši životi išli su sličnim tokom. Ja sam se razvela, i on takođe. (Da sam samo znala... Možda bismo... Ali dobro mi je i ovako, zaista). Potom se ponovo oženio i ostao da živi u Berlinu. Dobio je i jedno dete u novom braku. Primećujem da su moje i njegovo najmlađe dete vršnjaci. Porodica, kuća i napredovanje u karijeri obeležili su naše živote, i to prilično srećne živote, takav je rezultat – ne ulazimo u detalje. On je moj ljubavnik iz snova, ne govorim to glasno. Možda je moj novi život mnogo bolji sada nego što bi bio s njim – to niko ne zna. Dugo sedimo u tom finom restoranu, razgovaramo ljubazno i lagodno – dugo nisam s nekim sedela za stolom i bila tako iskreno srdačna – poput slikara koji slika najlepše cveće u velikom formatu i trudi se da svaki sledeći cvet bude još lepši. Najviše razgovaramo o poslu – izvrsna tema, oslobođena od svega što ima veze s konfuznom ljubavi, prekinutim razgovorima ili potresnim rastancima. Ja ću njemu poslati svoje nove pesme, a on meni svoje članke. Piše puno i mnogo toga je objavljeno, nekoliko celih knjiga.

Sedimo i dalje i razgovaramo, sada vrlo suptilno, prisećajući se

lepih trenutaka naše romanse a da je nijednom ne pomenemo. Pom-
injemo, uzgred, u nekoliko reči, prijatelja od koga smo pozajmili stan
i koji je još uvek njegov najbliži prijatelj. Za trenutak smo opet u tom
stanu, a onda brzo iz njega izlazimo – sada su druga vremena.

Ne možemo večno sedeti u restoranu.

Prati me do hotela u kojem sam odsela i koji se nalazi u blizini.

Ponovo šetamo kejom, zvuk i miris mora, ili pre vode u luci.

Nije Amsterdam, ali more je.

Stižemo.

Nežan zagrljaj. Želela bih da zauvek traje.

Penjem se hotelskim stepenicama i još uvek osećam njegovu
toplinu: kao da sam u gnezdu, kao u svojoj kući.

Prepoznajem ljude za barom, pridružujem se njima.

Možda je i on uradio isto. Razmišljam o tome: uskoro će sesti na
barsku stolicu, s čašom piva u jednoj ruci, sjajnim prstenom na
drugo, položenoj na kolenu. Mislim da će uskoro započeti razgovor
s nekim – njemu to nije nikakav problem, ljudi rado stupaju u kontakt
s njim. Pivska pena zadržava se nad lepim usnama, on se smeje,
zablista.

I ja razgovaram s ljudima oko sebe, ni meni to nije problem.

Sada, kada je prošlo nekoliko godina, okrećem njegov broj, srce
lupa sve jače.

I baš kao i pre, njegov glas izaziva oduševljenje. Tu je, postoji. U
ovom čulnom svetu.

Smetam li? Ni najmanje! Drago mi je što se javljaš, kako si?

Odmah započinem priču o onome što me najviše okupira: razvod.
On se raspituje i ja nastavljam priče iz svog bogatog, potresnog rep-
ertoara. (U to vreme sam puno pričala o tome – šta god bilo, ne
sećam se više, ne želim da se sećam. Nešto vrlo potresno, pon-
ižavajuće.) Rasplinjavam se poput vatre, a onda samu sebe obuz-
davam da ga ne bih zamarala, da ne zvučim zlobno i ogorčeno, a i
zašto bih uostalom? Sada razgovaram s njim i čini se kao da se
široki, sjajan put otvorio sve do Berlina. Osećam se mnogo bolje,
možda veselo, ni najmanje ogorčeno.

Od tada se čujemo telefonom, i to često, mada je on još u nekom
od prvih razgovora objavio: „Ja ne želim više da se uplićem ni u šta

što bi ugrozilo moj brak.“ (I o tome imam dva mišljenja. Jedno je da je to bilo vrlo lepo, pametno i razumno rečeno s njegove strane, da razmišlja isto kao što sam ja razmišljala u svom drugom braku, mada nije mnogo pomoglo. Drugo je, podrazumeva se: Šteta! Možda se ipak predomisli?)

Šta ti razgovori uopšte znače? Meni su neizmerno važni.

Naročito jedan, odmah po razvodu. Živim u stanu čiji su zidovi prekriveni umetnošću i baš preko puta mene, na zidu ispred mog tužno širokog kreveta visi velika slika Erlanda Kulberga; motiv je lik žene, potpuno zeleni lik koji se razliva, sumoran, melanholičan, očajan ili lud, ili sami izaberite. I to je samo slika, a ja sam živa i neizmerno tužna. U trenutku kada razmišljam da se bacim na taj provokativno mekan i prijatan bračni krevet, zazvoni mobilni telefon. On zove. Prošlo je nekoliko nedelja od kada smo se poslednji put čuli – mislila sam da je bio red da on zove i nisam želela da se namećem. Pretpostavljam da je zvao moj stari kućni telefon i dobio ovaj broj od mog bivšeg muža, i sada je tu, u mom uhu. Ovde u izgnanstvu, njegov mili glas.

Na aerodromu je, kaže. Uskoro poleće za Indiju. Nikada nije bio tamo, iako putuje puno, to odredište se čini mnogo dalekim.

Ne kazujemo ništa posebno, i nikad i nismo – posebna je sama činjenica što s njim razgovaram, ovde u mom izgnanstvu iz bivšeg doma, a naročito činjenica što zove s aerodroma. Mesta s kojeg se odleće, zar to nije naše mesto? Mesto na putu. Ka Indiji. Ili Australiji, Aljasci... Daleko. Indija, zvuči nežno, valovito. Pozdravio se sa ženom i decom i onda zove mene, s mesta Na Putu. Zabeležim to, zamišljam da postoji takvo mesto Na Putu, mesto Izvan Svega, gde mi pripadamo jedno drugom. Tako razmišljam ja, tako razmišlja i on, mislim da mi je to sada jasno.

I moje izgnanstvo dobija novi smisao: možda sam to i želela. Međusletanje u nepoznatoj zemlji, uskoro letim dalje u neku drugu, srećniju zemlju. Ovde je i ta žena u zelenom, vidi kako se razliva poput vode.

Potreba za Ljubavlju. Duvanje balončića. Napućiš usne kao za poljubac i od kapljice sapunice napraviš veliki svetlucavi balon. Ne želim da govorim o tome da baloni pucaju. Postoji vreme, merljivo

vreme u kome oni postoje, svetlucaju i lete.

Tokom nekog drugog razgovora saopštava mi da je njegova majka umrla. Zvuči pomalo postiđeno, kao da se izvinjava: je li prikladno da zove zbog takve stvari?

Ja, ja to zaista primam k srcu. Zove me i to mi govori upravo zbog toga što smo tako bliski. To je dokaz! (Skupljam takve dokaze.) Razgovaramo o njegovoj majci, s kojom je uvek bio u dobrim odnosima. Što potvrđuje moju teoriju, pomislim u trenutku, da su svi predivni ljubavnici imali lep odnos sa svojim majkama, ili ih bar nisu omalovažavali i vređali. Dugo razgovaramo o njegovoj majci, o ostrvu gde je živela – sada je tiho nestala, zauvek ga je napustila.

Između ostalog, i moja majka ubrzo umire, najpre neshvatljivo bolesna iako je delovala vrlo mladalački; njena bolest napreduje i povlači se poput plime i oseke, a onda, neočekivano, u bolnici, desi se: „zaspala je zauvek“. U toj ogromnoj žalosti i ja zovem njega, ali ne odmah, već kasnije – naša mala priča dospela je tako u pozadinu.

Ali uskoro će naša priča ponovo biti prisutna, ili pre on sam. On zaista podseća na moju majku, najviše po intonaciji u glasu, ali i po tome što, uprkos svojoj stasitoj muškoj građi i snazi, u sebi nosi i nešto ženstveno, nešto nežno, primamljivo i dobronamerno. Ali istovremeno, baš kao i mama, oko sebe gradi zidove: do mene ne možeš u potpunosti dopreti.

Što se moje majke tiče, verujem da je upravo ostrvo bilo to koje ju je ograđivalo. Učinilo je da postane vrlo pronicljiva i odsutna, odsečena. I verovatno je u tim trenucima odsutnosti odlazila na svoje ostrvo, o kojem je toliko pričala, a koje je ipak ostalo nepoznato. Ono je, rekla bih, bilo mnogo više od mesta o kome se priča: ostrvo je predstavljalo sami odlazak, biti na putu. Mislim da se taj duh odlaska krije i u njemu.

Sada je, u njegovom novom braku, dozvoljeno da ga zovem na kuću – zaista veliko olakšanje. Dobila sam status starog prijatelja, što je podrazumevalo i zvanje na kuću. Iako u svim brakovima nije tako, u ovom je bilo.

Jednom prilikom sam ga nazvala dok je stajao u kuhinji i tada mi je rekao: „Upravo sam bio u kupovini, pa punim frižider, imaćemo goste na večeri.“ Raduje me što čujem nešto tako od njega. Mora da mi je zaista stalo do njega, shvatim odjednom, kada uživam u samoj pomisli na njega s kesama punim hrane i planovima za večeru.

Pozvana sam na tu večeru. Poput duha iz bajke koji lebdi nad svima, nevidljiv.

Jedan tragičan događaj o kojem ništa ne govorim – retko mu pričam o ružnim stvarima – ali koji je mene prilično potresao jeste sledeći. Upravo u Berlinu, upravo u stanu na najvišem spratu, desilo se nešto jezivo, i to sa osobom koju sam poznavala. Plesačica.

„Leteti“, razmišljala sam o sebi.

Nije uvek lako. Prisećam se Ikara koji je hteo da leti što bliže Suncu, sunčeva toplota otopila je vosak koji je držao krila i on je pao u more i umro.

Mislim onda na tu ženu iz zapadne Afrike – plesačica, instruktor plesa. Mala, tanka, jaka.

Jednom prilikom dok sam gledala kako pleše, palo mi je na pamet da bismo verovatno tako mogli leteti, u snovima. Ne predaleko, poput Ikara, već tu, blizu, intenzivno poput leptira ili kolibrija. Baš tako je lepršala tu ispred nas, sjajna, pred očima nam je treperila tamna koža njenih ruku i nogu i indigoplava haljina.

Njen muž bio je ljubomoran, tukao ju je, čula sam kasnije.

Dešava se sledeće: u Berlinu su, plesačica i njen muž, u stanu na petom spratu. Svađaju se, on uzima nož i izbode je nekoliko puta, a onda izbacuje njeno krvavo telo kroz prozor, sa petog sprata; krvavo telo leti kroz vazduh pravo ka betonu, lepo, graciozno... ne, neću napisati njeno ime – njeno ime je ples, ništa drugo.

Zašto bih ovo ispričala Gudmundu? Ne postoji nijedan razlog. I ovde, dok pišem, nisam sigurna da je ispravno što ovu tragičnu priču ubacujem u svoju sopstvenu. Ona ima vrlo kratku i vrlo sporednu ulogu u mom životu, mom privilegovanom životu.

A ipak su mi dva prizora u vezi s njom ostala tako upečatljiva, kao fleke, kao prepreke na putu: ona koja leti u igri sjajna i plava i opet ona, njeno telo koje pada, krvavo. Ne, nisu deo života, već prepreke.

Kada želim da mislim o ljubavi, plesu, sreći... prikaže mi se slika krvavog tela koje pada sa zgrade u Berlinu. Poput one zgrade u kojoj sam stajala i gledala kroz prozor, gde su golubovi gugutali, gde me je on milovao po vratu, moj predivni ljubavnik.

Da li je smrt plesačice prouzrokovana čistom poremećenošću njenog ubice? Ili mešavinom bolesnog uma, mačo kulture, muške krize identiteta u svetu imigracije i emancipacijom žena? Ne znam, ne poznajem njihovu priču.

Zapitam se ponekad (ne znam odgovor) da li bi sva napuštanja koja su mene zadesila, a koja leže u osnovi ove priče, mogla pripadati istom razarajućem domenu. Daleko od tragične sudbine plesačice, ali ipak? Možda se ovako može reći: žene su letele predaleko da bi se to moglo tolerisati. Ili plesale. Ili pisale. Vreme emancipacije žena, ta slatka osvajanja. Da li je dozvoljeno prepustiti se ljubavi? Pušteni unutra da bi onda bili izgurani iz nje. I uvek padamo, ali taj pad nije smrtonosan, najčešće. Izvučemo se s ogrebotinama. One zarastaju, ali sitni ožiljci ostaju zauvek. Mislim da se i muškarcima dešava isto: rane i ožiljci.

I mislim da je površina zemaljske kugle izbrazdana milionima takvih pukotina i ožiljaka, i da su sve te rane nastale u bitkama za ljubav i poverenje, kao i samo rađanje od suštinske važnosti za prilike u svetu, mnogo važnije od sukoba oko nafte, vode, teritorija...

S Gudmundom nema konflikta. Ne postoji nijedan razlog za konflikt. Šaljemo knjige jedno drugome. Piše pisma u kojima hvali moje pesme, detaljno, velikodušno, i ne znam da li zaista misli na pesme ili na mene – nije ni važno.

Što se njegovih knjiga tiče, svih objavljenih članaka i biografije velikog putnika, moram priznati da ih čitam samo površno, ne više nego što je potrebno da bih ih suvoparno mogla prokomentarisati kao „zanimljive“ ili „impresivne“. To je posledica mog detinjastog ponašanja kojeg se ne mogu osloboditi: znam da te knjige nisu on sam, ne za mene, već samo zamena za čoveka, za onoga kojeg želim!

U stvari, njegove posvete jesu ono što me najviše interesuje. I dalje su tajanstveno napisane u donjem desnom uglu. Posvete jesu najlepše, ne govorim to, naravno.

Različite stvari dešavaju se u mom životu, lepe i interesantne, ali i užasne, između ostalog i to da obolevam, od raka. Ipak, dok ovo pišem, očigledno je da sam i dalje među živima.

Zar se više nikada nećemo sresti, Gudmund i ja? Samo telefonski razgovori, proređeni. Razglednica: „Putujem stalno, uskoro ću ti se javiti...“

Nekoliko pisama, potom božićna čestitka – staromodna navika, baš kao i njegovo ime. Napisao je pravim mastilom, najlepšim, stilizovanim rukopisom.

Vrlo ljubazne sadržine. Pitam se da li je, u stvari, želeo da kaže: „Zaista te volim, ali u nekom drugom životu, ne u ovom koji sad živimo“? To ne piše. Ni ja ne pišem ništa slično, nikada. „Mi smo zatvoreni u kavezu ljubaznosti“, razmišljam dok odlažem ta pisma. I možda nisam, shvatam to mnogo kasnije, vična da ih razumem. Ljubaznost, brižnost, zašto bismo bili u kavezu? I zašto se više ne usredsredim na njegov nesebični pokušaj da poveže naše prilično udaljene realnosti? Beležim neuobičajena mesta: „Zamisli, tamo gde smo ti i ja šetali ono leto, tamo su posle izgrađeni novi stanovi, gde smo moja žena i ja stanovali jedno vreme pred razvod... Iznajmio sam tamo radnu sobu, na jedno vreme... vrlo blizu stana koji si ti pozajmila od prijateljice ono leto...“

Dok sam ja, u strahu od smrti i napuštanja, tragala za rečima koje nisu bile napisane.

U pismima koja su, u stvari, samo detalji u mom životu. Pa zar nemam dovoljno razloga da žalim: razvod, umrla majka, bolest? I da se radujem: živoj deci i prijateljima i pesmama koje su napisane i objavljene, i nekim pričama koje započinjem... Sve to zaokuplja me mnogo više nego misli o udaljenom čoveku.

On ipak postoji.

Dok šetam svojom ustaljenom trasom, prolazim pored kuća sa zastakljenim verandama koje podsećaju na one pored kojih smo šetali u Berlinu, on i ja. Kuće, u stvari, i nisu toliko slične berlinskim, nego sam, verovatno, ja ta koja želim da se „podsećam“, da u svojoj glavi prizovem neku epizodu, taj plavi pogled, lepezu bora, golubove, kišu. Srećna sam što sve te uspomene postoje ili šta već postoji – teško je znati šta postojanje, u stvari, podrazumeva. Jedan skriveni svet, tako bi se moglo tumačiti, nagoveštaj nečeg drugog...

Istina je da nekad poželim da ga ponovo sretnem, uživo. Ali ne pominjem to, on je oženjen, ja sam razvedena, vrlo neizjednačeno.

Nekoliko puta je i sam rekao: „Doći ću nekada u Stokholm, radi članka koji pišem, pa bismo se mogli videti.“

Čak kaže i ovo: „Odsešću u nekom finom hotelu.“ Uzgred to govori jer ne zna da li sam ja zainteresovana za noć u finom hotelu – to je samo pomenuto. Ali jeste pomenuto.

Ponekad se podsetim na to, na Stokholm, lep hotel – divno.

A onda razmišljam: „Šta bih uradila? Ako dođe? U taj lepi hotel?“ Postavljam hipotetička pitanja sama sebi, ne moram ni da pokušam da odgovorim.

Uskoro kreće na put, ka severu, u Kopenhagen, nakratko. A ja, ja imam jednu neiskorišćenu avionsku kartu! A imam i prijateljicu u Malmeu koju odavno želim da posetim. I možda bismo se mogli sresti nakratko, on i ja, a i prošlo je neko vreme od kada sam bila u Kopenhagenu – pokušavam, na sve moguće načine, da ubedim samu sebe u to kako je taj susret samo mali detalj u mom životu, sporedan u odnosu na zadovoljstvo koje će mi pružiti poseta prijateljici, boravak u Kopenhagenu, odlazak u neki muzej, i samo uzgred susret sa starim ljubavnikom ili pre prijateljem... I sve to bez preteranih očekivanja. Pre svega bez imalo patnje – to više ne bih podnela.

Da li se obradovao predlogu? Teško je reći. Stvari su prilično komplikovane: ispunjen program i rezervisane karte, razmisliće.

Ubrzo se ponovo javlja: mogao bi da preskoči ručak s nekim kolegom i da se umesto toga vidi sa mnom.

Dakle, let. Traćenje prirodnih resursa radi bednog ručka s bivšim ljubavnikom u nekoj drugoj zemlji. Kao da sam deo kakvog džet-seta. Ali tu je i prijateljica, zaista se radujem susretu. Mada se ubrzo ispostavi da će ona baš u to vreme biti na putu.

Putujem da se sretnem s njim, to je jedini razlog.

Kopenhagen, sunčan, oštar ranoprolećni dan. Ne snalazim se najbolje u gradu, hodam s kartom u rukama. Prolazim pored ogromnih zdanja od tamnog kamena, sjajnih poput kapljica vode, škiljim na suncu, sama sebi delujem kao preplašena provincijalka. *Crni dijamant* zvuči prejako. Biće interesantno videti novi deo čuvene univerzitetske biblioteke.

Gde se ulazi, kako ću ga naći?

Dilema nestaje pošto uđem u restoran. Posmatram.

Prostrano je, svedenih formi, enormno veliki prozori ili pre zidovi od stakla. Ne vidim ga, ali i poranila sam zbog straha da neću naći, ili zbog ljubavi.

Kasnije: ponovo onaj magičan trenutak u kome pogledom tražiš privlačnu osobu u potpuno bezizražajnom svetu. Nije tamo. Nije ni tamo. A onda, totalna promena, svetska promena: ovde je!

Približava se, posmatra. Prošlo je nekoliko godina od kada smo se poslednji put videli. Kosa na temenu mu je upadljivo proređena. Čini se viši nego pre. Ovde, u *Crnom dijamantu*, i on izgleda pomalo provincijalski.

Nekim čudom smo iznenada ponovo tu, oči u oči, ili kad bolje razmislim, to nije nikakvo čudo, sve sam uredila – u ovoj priči ja sam glavni aranžer.

Izenada sedimo jedno preko puta drugog, u nekoj drugoj zemlji, kao da smo se, nošeni olujnim vetrom, na trenutak sudarili. Osvetljeni jarkom svetlošću, svetlošću mora.

On ima tako divnu kožu. Bore u obliku lepeze postale su brojnije. Onaj isti sjaj u očima i usne tako neobično primamljive, ili je ipak ta bora u uglu usana najprimamljivija? Ili lepe ruke ili celo, stasito telo na koje bih se tako rado naslonila nežno i dugo?

Elegantan restoran u kome sedimo odiše radnom atmosferom i lagodnim skladom. I sva ta svetlost! (Možda misli da sam ostarila? Ne pitam ga, ali on tvrdi suprotno. Sjajno! On zna da sam bila bolesna i verovatno je prijatno iznenađen.)

Sedimo u toj krajnje korektnoj atmosferi obasjani, kad ja iznenada započnem priču o novonastaloj situaciji u mom, inače prilično razumnom razvodu, o čemu još nikome nisam pričala... Govorim brzo, vidno uznemirena, obraćam se tim sjajnim očima, i osetim da me sopstvene reči ganu, osetim da mi se suze slivaju niz lice, moram ih obrisati maramicom – zašto to radim? Istresam stare muke na njega, sada kad smo se konačno sreli! Ipak, nastavljamo da razgovaramo o svemu, opušteno i dugo.

Elegantan restoran i malo suza.

Šetamo se gradom. On kaže: Stockholm. Desiće se. Videćemo se uskoro opet, u Stockholmu!

Možda i hoćemo, neki put.

Moja ruka u njegovim rukama, samo za tren.

Odlazi na drugu stranu. Nestaje u vrevi Kopenhagena.

Usamljena, izgubljena. Šta ja radim ovde?

Skoro zaboravim, planirala sam da posetim muzej, *Luizijanu*. U toku je izložba Anselma Kifera, njegove sam slike ranije gledala u Berlinu, i upravo me ta slučajnost, na trenutak, uteši.

Dok hodam sa železničke stanice dugim, dosadnim putem ka muzeju, ni najmanje ne razmišljam o umetnosti već samo o njemu, o njegovoj pribranosti dok je gledao mene u suzama. O, znala bih da ga uzbudim, razmišljam, slikam to u sopstvenoj glavi, u ekstazi. Kako bismo vodili ljubav u reci znoja i možda suza, njegova bi odeća bila iscepana i izgužvana, njegovo bi lice bilo potpuno drukčije, lepo ali odsutno, zagledano u daljinu, i njegove oči bile bi poluzatvorene, ispod usana bi se sjajili zubi u osmehu ili nečem sličnom, nečem divljačkom, neljudskom... Euforično fantaziram hodajući tim dugačkim trotoarom ka *Luizijani*, još uvek mi je ta slika vrlo jasna: njegova odeća, beskrajno platno slično onom koje su renesansni umetnici oslikavali, haos, nered, pogled u sebe ili u daljinu, i kovrdže zalepljene za čelo – odsutan, u mom zagrljaju.

Ko je, u stvari, čovek o kome toliko pišem? O kome je reč?

Puno priča o svojim prijateljima. Prijateljstvo ga zaokupljuje.

Veliki, pouzdan prijatelj – cela njegova ličnost odaje takav utisak. Na njega se može osloniti, odmoriti u njegovom zagrljaju.

Ali ne zadugo. Zabrinutost se primećuje, blagi nemir, ili možda jaka uznemirenost. Puno putuje, piše puno, predaje puno. Zašto tako puno, pitam ga jednom prilikom, on kaže da, trebalo bi da smanji... ali on uživa u svemu tome, u obavezama.

U posveti knjizi o putniku napisao mi je: „Svaka biografija uvek je i autobiografija“. Da li bi tako trebalo da je tumačim?

Možda. Kroz redove. Izdvajam neke rečenice: možda je baš ova autobiografska.

Putnik je, piše on, ceo život radio kao opsednut. Putovao, studirao, pisao, pisao i opet pisao. Na hiljade stranica.

Koja je bila njegova pokretačka snaga? Strah od smrti, nagađa Gudmund. (Ako piše o strahu od smrti, razmišljam, i započinje pisanje o nečemu o čemu mi u stvarnom životu nismo stigli da razgovaramo, ne piše li onda zato što ne zna gde je njegovo mesto, ko je on u stvari, zašto je tu, ne piše li da bi dao oblik nečemu što je lično njegovo, da bi preuzeo kormilo? U tom slučaju moglo bi se reći da on i ja razmišljamo na isti način, da je reč o našoj borbi protiv svega difuznog, neformiranog – protiv nestajanja, jednostavno protiv smrti.)

U knjizi o putniku, čitam dalje, vlada „konstantan konflikt između ljubavi i posla“ – to me vrlo zainteresuje! Zar to nije baš Gudmundov slučaj? Na primer to što nije mogao i još uvek ne može da doputuje samo da bismo se videli a da istovremeno ne treba da obavi neki ozbiljan posao na istom mestu...? Bez obzira na to što su ti poslovi uglavnom samo izmišljotina, dekoracija. Dok ja, ja prelećem preko okeana i zemalja! Bezglava. Samo srce i telo. Ponižavajuće? Sigurno. Ali istovremeno i dobro. Više dobro nego loše. „Ženstveno“, možda?

Posao tada postaje oružje u borbi sa ženom, ili onoga što svi u našoj kulturi (svim kulturama?) misle da žena predstavlja: matericu, grob, nestajanje. Kao što i sama ponekad mislim (ili „misi same dolaze“) – možda je to razlog zbog kojeg ja čeznem za velikim, prizemljenim muškarcem? Kako god bilo, srljam za ljubavlju, ja. On

mora imati i neki „posao“, ozbiljan.

Putnik je, piše još, bio neko ko je „uvek tražio sreću, uvek štitio ljubav“... tako ambiciozno napisano! Možda misli „jebao okolo, plašio se vezivanja“?

Gudmund je sam sebe jednom opisao kao vagabunda u ljubavi. Šta je time hteo da kaže? Nisam ga pitala – i slušaj sad: nije me briga da li je vagabund ili nije. Nije me briga što je preokupiran poslom. Samo da je pored mene!

Ponovo me obuzima osećaj da je jedino važno to što je on ponekad kod mene, negde u nekoj sobi na najvišem spratu, na mestima do kojih se leti. I da je on tada moja priča, samo moja. Izvan svega ostalog.

Glupo je i pokušati to opisati. Ne mogu ga dokučiti. On je izvan svega poznatog.

Izvan – ta reč me podseća na njegovo ostrvo. Ostrvo moje majke.

Možda bi o njemu trebalo da napišem nekoliko reči. Evo, pišem.

Jedan jedini put bila sam na ostrvu, mnogo pre nego što je ova priča počela.

Oklevala sam. Ne zbog toga što sam mislila da bi boravak na ostrvu bio neugodan, već zato što je ostrvo za mene predstavljalo nešto nestvarno – mesto iz bajke. Neka Atlantida koja je već trebalo da je potonula. Neko mesto o kome je majka pričala, pred spavanje, i bila je tada kao u blagom transu i sigurno bih se plašila da to što je govorila nije bilo prijatno i vrlo privlačno. Kako su tamo živeli kao u sopstvenom carstvu: ogromna kuća, dvorište, polja, stene, more. Roditelji i sva deca, prijatna gužva. Svuda okolo zalivi, uvučeni između glatkih stena, sjajni i šiljati, sa svetlucavim ribama, topla morska voda, zelena i providna, u talasima, oko kuće pregršt jorgovana, a malo dalje orlovi nokti i zova, bujna trava na poljima omeđenim strmim brdima s tepisima vresa u podnožju, i još vresa koji cveta u avgustu, i tu su litice, poput kože, poput svile, poput tvog obraza kada ga milujem dlanom.

Možda sam se plašila razočaranja.

Kada sam se konačno odlučila za taj put, uslovi su bili prilično zadovoljavajući: vedar letnji dan, lagani povetarac i more poput bisera.

Bilo je to zaista prelepo ostrvo. Nizak, brdovit pejzaž s nekoliko jezeraca i šumarcima u kojima su vrhovi drveća bili povijeni olujama, s nekada obrađivanim uvalama i dolinama i prostranim poljima.

Šetajući okolo pronašla sam mesto gde su živeli – baš to mesto je užasno: gigantska vila, dograđivana i nadzidavana, krajnje rasipnički, s bazenom udenutim među liticama. Stajala sam nekoliko trenutaka na uzvišenju u blizini i blenula u svu tu raskoš pokušavajući da zamislim svoju hitru majku i njenu braću i sestre – nemoguće. Osećala sam se prevarenom, povređenom. Okrećem pogled ka moru i ostrvcima koja se nižu oko ovog velikog, otvorenog. Osetim neko olakšanje dok razmišljam kako bi taj prizor morao biti vrlo sličan ondašnjem (mada je zasigurno bilo manje jedrilica), razmišljam o tom istom predelu zimi, o groznim olujama i ledenim bregovima, razmišljam o majci koja nikada nije pričala o tome kako je bilo teško (sve do poslednjih godina svoga života kada je, samo ovlaš, pomenula oskudicu, svađe, kako su krali brašno iz neke vikendice).

Prolazim, kasnije, pored neke naizgled još naseljene farme. Bela kuća, crvena štala. Miris jorgovana i đubriva. Manji traktor, alat, nekoliko kanti benzina na gomili, ribarska mreža okačena na sušenje, mačka na stepenicama. Ovde, pomislim, ovo bi moglo ličiti! Nabacano, pomalo neuredno i trošno – moralo je tako biti i u njeno vreme, ribari i ratari. (Možda slično farmi na kojoj je Gudmund odrastao – možda je i odrastao baš na ovoj farmi, ko zna?)

Oniži starac obučen u plavo izlazi iz štale. Poznat? Možda iz sna? Pozdravljam ga i on otpozdravlja. Setim se tada imena jezera u kome je majka pecala (kada nije pecala u moru) i pitam ga za put do tamo. Objašnjava mi na karakterističnom ostrvskom dijalektu, čiju melodiju prepoznajem, ali ne i značenje svih izraza.

Ipak uspevam u potrazi za jezerom. Zaustavim se na kamenoj ploči na obali i zamišljam svoju majku kao ribolovca. Zamišljam kako stoji nepokretno, blago raširenih stopala, odlučna. I pomislim kako je, u stvari, svaki čovek koji peca, bilo momak bilo devojka, muškarac ili žena, samo čovek koji želi da ulovi ribu iz vode – smirujuće misli. Zar život nije bio lakši i lepši pre nego što smo slepo počeli da se fokusiramo na to da li je neko muškarac ili žena? Ponekad mislim da je tako.

Gudmund takođe peca. Leti dolazi na ostrvo. Lako ga je zamisliti:

sjajno more, sjajan on. „Mi koji smo odrasli na moru“ – rado se priklanjam toj grupi.

Dugo stojim pored usnulog jezera.

Vrisak ptice (možda galeba) trgne me iz sanjarenja i odskakućem preko uglačanih stena poput devojčice. Zaustavljam se pred jednom strmom liticom. U podnožju prelepa livada. Spuštam se dole i gle – kakva čudna livada! Kao ogromna soba ili pre balska dvorana s travnatim podovima. Zidovi su sive litice. Ukrašena svim mogućim rastinjem krša: lepršavim travčicama, žbunjem u cvatu, belom procvalom zovom.

Sedim na zagrejanom steni, slušam cvrkut ptica, gledam pučinu trave, divlje ruže i šipražje malina, osećam blagu toplinu sunca. Kao da sam u poljima raja.

Mislím na svoju decu.

U jednoj od knjiga koje sam im često čitala, mama i dete odlaze na mesto slično ovom: uramljeno, lepo, neverovatno lepo. Majka je otkrivši to predivno mesto odlučila da ga poseti ponovo, ovaj put zajedno s decom – kao da se vraća nekoj ljubavnoj avanturi. Njih dvoje, niko više. U pozadini: rat i smrt.

Vrlo lepa priča, opčinjavajuća. O povlačenju granice ka zlu i nasilju, o zidanju zidova raja.

To se mora uraditi!

Travke na kojima sedim miluju me po nozi. Ponovo razmišljam o svojoj majci, o tome kako smo sedeli omađijani njenim glasom, i ništa van toga... Zaustavljeni u tom trenutku, nikada ga ne bismo napustili, okolo se ljuljuška trava, sunce i mesec neprimetno zamenjuju mesto...

Razmišljam o sopstvenoj deci, o mestu gde bih ih okružila neizmernom ljubavlju, zaštitničkom ljubavlju – da ih zaštitim, sačuvam, od zla, automobila, duboke vode, otrova, vatre i ratova!

Za trenutak me ove misli uznemire da bih se potom ponovo opustila u prijatnoj toplini. Vetar me dodiruje, oko mene lepršavi biljni svet, i potpuno opušteno, bez dubljeg razmišljanja, govorim samoj sebi da se deci, naravno, mora pomoći da upoznaju svet, i da ih ne smemo ograničiti sopstvenom ljubavlju, ali to je samo usputna replika – ono u šta zaista verujem jeste taj divni zatvoreni krug, oči u oči. Krug koji je sam raj!

Tako sam rezonovala na ostrvu. I dalje to mislim.

Tokom mog boravka tamo desila se još jedna stvar. S nekom određenom namerom ili ne, ali u povratku sam ponovo prošla pored farme starca u plavom. I on je ponovo stajao u bašti. Ljubazno me je pozdravio kao da se već dugo poznajemo. „Jesi li našla jezero?“ pitao me je, a onda ponudio kafu. „Uđi da popijemo kafu.“ Možda je pomalo čudan. Ipak, deluje ljubazno, valjda nije opasan. „Može“, kažem ja, i pri tom verovatno zvučim iznenađeno.

Staromodna kuhinja, dugotrajno kuvanje kafe. Da li je trebalo da pristanem? Sad je gotovo. Pokušavam da započnem razgovor.

Ne pominjem svoju rodbinu sa ostrva – svi su, koliko ja znam, iseljeni odavde. „Dolazim iz Stokholma“, kažem. A on? Da li je odrastao ovde? Od kad živi na farmi?

„Dođi“, kaže mi pokazujući rukom na susednu sobu, veliku sobu ili salu, kako bi se ovde nazivala. Na zidovima vise okačene fotografije, portreti. Pokazuje mi: to su roditelji, preci. Navodi imena ljudi, gazdinstava. Oni su svi odavde. Na komodi stoji uramljena fotografija nekog mladog čoveka sa šeširom koji grli neku crnokosu, nasmejano ženu.

„Ko je ovo?“ pitam naslućujući odgovor.

„U Udevali“, kaže on. „Radio sam tamo kao građevinar. I tamo i na mnogim drugim mestima. Skitao sam okolo, takvo je bilo vreme. Šerstin je njeno ime. Šerstin. Sačekaj, sad ćeš videti...“ Otvorivši fioku izvadi ceo bunt razglednica.

Šarene razglednice s različitim datumima: „Srdačni pozdravi!“, „Srećan Božić želi ti tvoja Šerstin“, prelazim pogledom preko njih, povlačeći se pred tom neočekivanom intimnošću.

„A posle?“

Ne... više od toga ne govori. Sakuplja sve razglednice u jedan bunt i vraća ih u fioku.

„Šerstin“, kažem pokušavajući da ga isprovociram dok sedimo za kuhinjskim stolom, „lepo ime...“

Ali on ne naseda. Razgovaramo malo o kući, a zatim ja odlazim, učtivo zahvaljujući, primetno opuštenija – nije bilo opasno. Pomalo čudno, ali ne opasno.

Razmišljam o razglednicama i o Šerstin: dakle, od te ljubavi nije bilo

ništa.

Sada kada o tome ponovo razmišljam, pitam se zašto sam tako mislila – „ništa“. Šta podrazumeva jedna ljubavna priča koja postane „nešto“? Venčanje? Rođenje dece? Uredan i potresan razvod? Da jedno od njih naposljetku ostane udovac ili udovica? Da li je to ono što se podrazumeva pod „nešto“? Nisam valjda tako mislila!

Ako ovaj starac u plavom još bude živ kada ova priča bude završena, mogla bih mu poslati jedan primerak. „Možda ćeš prepoznati nešto iz sopstvenog života“, odvažno ću napisati u propratnom pismu.

Tako je bilo na ostrvu, jednom kada sam ga posetila. I nisam tada ni mogla pretpostaviti da će neko ko je na njemu odrastao ubrzo postati glavni lik u maloj priči koju ovde pripovedam.

Uzimam jedinu njegovu fotografiju koju imam, pozajmljenu s omota poslednje knjige.

Ponovo posmatram njegov umiljat pogled upućen fotografu ili celom svetu. Njegov primamljiv osmeh i neustrašivo držanje kao da govore: Evo me, svete!

Upravo o tome pišem: o fascinantnoj energiji koja iz njega zrači – i to je verovatno bilo ono što sam prvo kod njega zapazila; iako se kasnije ispostavilo da je prošaran brigama, nemirima, strahom od smrti ili ljubavi ili ne znam čim, ipak je zračio energijom! I željom. Onom istom koju nalazim i u njegovom pisanju, u želji da ga razumeju, da posreduje. I sve zajedno: nešto gutajuće, gargantuansko.

U novinama čitam reportažu o festivalu leda. O enormnim skulpturama i građevinama od zaleđene vode, ogromnim i zapanjujućim, osuđenim da nestanu na prolećnom suncu.

Ja sam prilično setna i ponekad patim, prisećam se svih gubitaka i privremenih utočišta. Raskošnih trenutaka.

„Slobodan skok uprkos težini bremena“ – čovek ponekad zaboravlja da mogućnosti postoje.

Neki bi se mogli zapitati: kojeg bremena? Njima tamo je veoma dobro.

A možda je čovek prinuđen da sebi nađe neki bremen ili više njih jer bi, u protivnom, zanemario surovu realnost života. Realnost ispunjenu ratovima, glađu, nesrećama, ali i nepravdama, prevarama, napuštanjima, povređivanjem... ta beskrajna lista nesavršenosti. Tako svi nose jedan deo Bremena u sebi, u svojoj vreći.

Čovek odskoče i pada. Herojski ili možda komično, žaboliko.

Sigurno je da je bolest od koje sam obolela učinila da Breme postane jasnije. Istovremeno mi je dala za pravo da se žalim.

Moji dobronamerni prijatelji slušali su moje žalbe kada sam bila napuštena, oba puta, ali se tema razgovora činila nedovoljno ozbiljnom, nedovoljno nesrećnom, objektivno gledano. Razvod – dešava se, i tužno je što je tako, baš kao što je ponekad vreme loše... Ali objektivno gledano, to nije nikakva nesreća. Mada nam, subjektivno, može vrlo teško pasti, i zato dragi prijatelji slušaju.

A onda – prava objektivna nesreća. Lekari kažu: „Terapije, moraš se boriti.“ Prijatelji kažu: „Hrabra si“, jer se ne žalim.

Nastojim iz sve snage da ostanem u životu.

Možda bi trebalo da se, za trenutak, posvetim priči u vezi sa B. Priči koja se tiče i bolesti i smrti i skokova, bar ja tako mislim.

Sledi digresija: priča u vezi sa B.

Nekoliko godina posle razvoda. Majka je upravo umrla. Ja nisam baš zdrava. Neka infekcija me lomi, konstantna temperatura, umor. Upala sinusa? Ili je možda u pitanju zub, upala korena? Mogao bi biti zub, trebalo bi da je koren napunjen, ali verovatno ni zubari ne uspevaju baš svaki put.

Pozvana sam na neku proslavu zajedno s mnoštvom meni nepoznatih ljudi.

Za jednim stolom sede dva muškarca. Jedan je kratko podšišan, vidim mu samo leđa. Pričaju na mom omiljenom jeziku, norveškom.

Priključujem se njihovom razgovoru. „Uskoro je i festival poezije u Trondhejmu, ja ću biti tamo, preporučujem zaista“, kažem. Jedan od

dvojice Norvežana, onaj podšišani, i prilično lep primećujem, jeste lektor norveškog jezika ovde u gradu (ti skandinavski lektori s kojima se stalno srećem!). S ovim lektorom ubrzo započinjem razgovor o Hamsunu, čiji smo i on i ja verni čitaoci. Drugi Norvežanin neprimetno napušta sto. Ostajemo dugo da razgovaramo, podšišani lektor i ja, o Hamsunu i još ponečem. Konačno se, posle dužeg vremena, razdvojimo, ali u nastavku večeri primetim kako se kreće u mojoj blizini i pogledava na moju stranu. A, tako!? Nešto kasnije, on sedi na ivici stola, sedam pored njega i započinjemo novu rundu ćaskanja. O današnjoj nastavi jezika – deluje pomalo konzervativno, rekla bih – ali samo izvoli, meni ne smeta.

„Kasno je“, kaže on. „Možda bismo se mogli ponovo videti?“

Da, možda. (Obično sam pomalo skeptična, bar u početku, prema ljudima koji nešto hoće od mene, kao da je to što od mene nešto žele znak njihove slabosti.)

Sutra, na primer? (O, već?)

Pa, može... ako bi mi pribeležio svoj broj telefona na poslu, mogli bismo se dogovoriti...

Opa? Mali skok? S bremenom? Odlično, pomislim odbacujući svaku sumnju dok hodam gradom i vraćam sliku s njegovim likom, zajednički razgovor – naravno da ću ga nazvati.

Sedimo u restoranu, libanskom. Njegove ruke prekrštene na stolu, pažljivo ih posmatram. Ima lepe ruke. I lep osmeh.

Često se osmehuje, i tada deluje vrlo srećno, inače je pomalo strog.

Taj osmeh navodi me na razmišljanje: u njega bih se mogla zaljubiti, ludo.

I nisam zadovoljna kada mislim na to, jer upravo se ispostavilo da je oženjen, da ima decu, i zašto me je uopšte doveo ovamo? Ne želim da budem sa oženjenim čovekom. Ne želim da budem ljubavnica u zapećku.

Ipak, vrlo je prijatno sedeti s njim u restoranu. Do juče nisam znala ni da postoji, a već danas znam mnogo o njemu. O njegovom poslu, detinjstvu, životu u Švedskoj – takve stvari. Ali moram ranije kući, i dalje sam strašno umorna, da li zbog sinusa ili zuba ili nečeg trećeg.

Dok hodamo ka metrou, smejem se njegovoj priči, i sama se setim slične anegdote iz siromašnih krajeva odakle je moj otac. O nekom

starcu koji u svojoj ostavi ima samo jedan komad slanine; on stavi tu slaninu na parče hleba, i kako zagriža sendvič, slanina se izmiče sve dok ne pojede ceo hleb; on tada, gledajući u netaknuti komad slanine kaže: „Sad sam te prevario!“ I vrati slaninu u ostavu.

Možda priča nije najelegantnija, ali je vrlo prigodna: ja idem kući, nema preljube, slanina je sačuvana. Smejemo se, kratak zagrljaj, nekoliko koraka dalje on se okrene i vikne: „Lepa si!“

Sedim u metrou i smejujim se: lepa, baš slatko.

Ali nikako sa oženjenim! Ionako će uskoro leto, otići ćemo iz grada.

Zabrinuta sam zbog konstantnog umora. Idem kod lekara, nema odgovora.

Smršala sam. Možda izgledam pametno, ali i istrošeno, i tako se i osećam. Htela bih bar da ulepšam kosu, otići ću kod nekog novog frizera kojeg su mi preporučili, želela bih da imam malo svetlije pramenove.

Frizer – pun elana, divan mladić poreklom iz Jordana. Tamo sam i ja nekada bila, razgovaramo o tome i o mnogo drugih stvari, poput starih prijatelja – deluje otvoreno, velikodušno, očigledno je da dolazi iz toplijih krajeva.

Gle, postala sam plavuša. Dok prelazim ulicu, osećam kako junski vetar mrsi moje svetle kovrdže, kao Merilin Monro možda. Baš tako: malo ostarela ali i dalje vrlo plava Merilin.

I istrošena. Odlazim na festival poezije u Trondhajm, recitujem, i slušam druge, mada prilično rastrojena. Izlazim i šetam sama. Posmatram katedralu, veličanstvenu i tešku. Možda je Šerstin Lavransdoter baš ovde dolazila? Na ispovedanje? Davno sam čitala tu knjigu.

Prohladno je, veče je svetlo. Šetam potpuno besciljno, ka moru, vidim dvoje zaljubljenih kako se ljube sedeći visoko na zidiću, ispod njih ledena voda – mogli bi skliznuti i udaviti se.

Razmišljam o tome i zapitam se da li čovek zaista mora da bude toliko hrabar da bi voleo. Da li je to hrabrost ili možda potcenjivanje smrti? Zatim se prepuštam divnom, svetlom nebu, sjajnom ogledalu mora, večernjoj tišini grada. Tumarajuć dalje, spazim jedan znak: „Elgeseter gate“. Ko je pomenuo tu ulicu? Onaj oženjeni čovek s lepim osmehom, sad se sećam. Tu je živeo kao dete. Potpuno obična ulica s običnim, starijim kućama, ali mene pomalo razneži:

ovuda je trčao i igrao se, pomislim. Moja sledeća misao: poslaću mu razglednicu.

Šaljem razglednicu na adresu univerziteta: „Pozdrav iz tvog grada!“ A onda ipak dodajem: „Možda bismo se mogli ponovo sresti.“

Svraćam na trenutak kući i moram brzo dalje, na selo. Ovlaš čitam rubrike večernjih novina: FRIZER UBIJEN. Upravo onaj čovek zbog kojeg sam ja sada plavuša i za kojeg sam se tako brzo vezala: prerezan grkljan. Vidim ga pred sobom kako radi u svom lokalu i čavrlja s nekom mušterijom, pun života i planova, a onda samo krv, svuda okolo krv, jezivo.

Za samo jedan trenutak. Šta je život – balansiranje na ivici ponora. Dok hodamo po njoj, ne smemo da razmišljamo o opasnostima, već moramo neprestano da idemo napred.

Zaista se mnogo šta isprepletalo: plava kosa i poletni frizer koji biva tako brutalno ubijen, neprestani umor i zaljubljeni par na zidiću iznad mora, pa čak i razglednica koju sam poslala.

Ipak, najviše razmišljam o razlozima hroničnog umora i o tome da sam obećala da ću napisati vrlo produhovljen izveštaj iz Trondhajma, nešto lepo o svetlim noćima i poeziji. I sama se osećam vrlo produhovljeno, kao da sam duh u sopstvenom izmršavljenom telu, ali ne mogu da pišem, ne mogu čak ni da se krećem, osećam strašnu iscrpljenost kao da se po cele dane penjem strmim uzbrdicama.

U selu sam, vozim bicikl na putu ka lekaru: je li zub ili su sinusi ili nešto treće? (Čak, na trenutak, stignem da se zaljubim u lekara. Da li bismo nas dvoje mogli biti par? Kako li je mom konfuznom umu?) Uradiće neke testove, javiće se.

Tako sam umorna. Vozim nazad do kuće, pravim uzbrdicama. Strašno je naporno, da li ću uopšte imati snage da živim? Kada niko ne zna u čemu je problem i nikoga nije briga – jedna takva misao i slavina se odvrće, suze naviru, padaju na guvernalu dok se ja opirem uzbrdici. Gledam na te kapi ispred sebe i mislim: suze na guvernali, to mi se još nije desilo. Taj prizor odmah dobija svoje mesto u tragičnom autoportretu – „mučenica Mari“ – koji trenutno slikam.

Najzad u kući – kese na stolu, telefon zvoni. O, lekar se već javlja, pomislim.

Ipak ne, to je B., čovek iz Trondhajma.

Fantastično!

Zvuči tako veselo!

„Upravo sam stigao na posao i zatekao razglednicu“, kaže veselim glasom. „Kad se vidimo?“

I ja se neočekivano razveselim. Posle suza na guverнали, odvratnog umora i usamljenosti – entuzijazam u glasu. Napuštena od svih? Svima je oprošteno, zaboravljeno.

Čudno je kako se obavlja oko ramena kao najlepší šal, ili kao zaštitnička ruka, jedan poziv koji aludira na nešto, na ljubav možda. Ili ne, nije to ljubav, niti išta drugo vredno pažnje, već je aluzija ta koja je esencijalna, i veseo glas – u njegovom glasu osetim jaku čežnju, istu onu koju osećam i u sebi... Dogovaramo se o vremenu susreta.

Nova veza je na putu. Neću detaljno pisati o tome, to je ipak sporedna priča.

Mogla bih je u nekoliko reči rezimirati: bilo je to kao da me je posećio jedan anđeo – i razlog zbog kojeg je ovde pominjem verovatno je i to blaženo osećanje koje me podseća na priču o Gudmundu.

Anđeo u ovom teškom vremenu.

Rekla bih da se nešto zabrinjavajuće nadvilo nad ovo sjajno, kasno leto, nešto neobično lepo, ali istovremeno potresno, uplašeno.

Dok miluje moju kosu, vrlo svetlu kosu, pričam mu o frizeru koji je bio pun života. I kako se krećemo po ivici ponora. Sada smo živi, i sada moramo živeti! On ima nekog bliskog rođaka koji je smrtno bolestan i možda, razmišljam (jer je teško razumeti zašto se neki ljudi vežu baš za nas), on u sebi zbog toga pati i zbog toga je sada u mom, a ne u svom bračnom krevetu. Inače, za njega se ne bi reklo da je sklon švrljanju ili kako se to već zove.

On je pravi anđeo. Šetamo se duž lepog jezera. Avgust je, toplo, nemo zelenilo, sunčevi zraci u krošnjama, na sjajnoj površini vode plivaju precvetale, otpale latice. Drži me za ruku i pevuši neku pesmu, nešto detinjasto, a ja hodam pored njega, i moja ruka je u njegovoj. I smeškam se, u sebi.

Vrč života ispijen je do dna.

Zlatno kasno leto. Biciklom se vozim kroz prijatnu svetlost razmišljajući o zagrljajima privremenog ljubavnika, razmišljam o tome koliko je teško ne biti nesrećan kad on iščezne, na jedan sat ili zauvek.

Ležim na molu, ispod mene žubori voda, sunčevi zraci zaslepljuju oči. Žalosna vrba umače svoje dugačke prste u vodu, ili su to pramenovi kose. Mislim na nekog davljenika, na telo koje prevrnuo leži ljuškajući se na površini vode, mislim na onu ludu ženu iz *India Songa*, na njen glas koji dolazi iz pozadine, poput pratnje, poput žubora vode, i mislim na pokojnu majku, koja je volela da leži na suncu, na pesku ili steni ili zagrejanim drvenim gredama, baš kao ja sada, gubeći se tada u svojim dubokim ili jednostavnim, raštrkanim mislima. Isto kao kada se ljuškala u svojoj ljušci, u uglu dvorišta, ka zalazećem suncu. Mnogo mislim na nju u ovim zlatnim danima. I živim van svega, živim sa svojom pokojnom majkom i svojim tajnim ljubavnikom.

Teško je nastaviti priču sa oženjenim čovekom. I sa iznemoglošću koju osećam. Od bolesti ili od ranjive zaljubljenosti? Ne znam.

To je nadasve lepa priča. Dok ležim na sofi potpuno klonula, razmišljam o tome da bi jedino njegov poziv mogao da odagna tugu, ništa drugo, ništa drugo – i tada on zove, čujem njegov otvoren i veseo glas: „Kada ćemo se videti?“ Ustajem sa sofe, vraćam se u život, pišem, čujem se s prijateljima, odrađujem stvari, i to radim prilično energično.

Ubrzo ponovo umorna. Posećujem još jednog lekara. Postoje nagoveštaji za nešto potpuno drukčije od onog na šta se do tada sumnjalo, zastrašujući nagoveštaji. Hitni testovi, rezultati uskoro.

U danima dok čekam poziv lekara, dešava se sledeće. Jutro je. Kroz prozor vidim sunce koje se pojavljuje iza kuća u daljini. Vidim krajičak crvenog sunčevog oboda i oko njega oblake poput dima; zatim, kad se samo za trenutak okrenem i ponovo pogledam, vidim ceo, zatvoren obruč, netaknut i dalek! Neverovatno, pomislim u sebi skamenjena promenom koja se desila tako brzo, ni od čega je, za tren, postala cela kugla netaknutog sunca. Kao da upozorava: tako se brzo stvari menjaju.

Taj prizor se pojavio i ostao, kao predznak.

Stvari se zaista brzo odvijaju. Nova poseta lekaru. Dijagnoza je jasna: tumor. Mora se operisati. Lekar zove bolnicu, zakazuje vreme, vrlo skoro, to je dobro, ali ja ne stižem da shvatim šta se dešava: da je mene, od svih ljudi, to zadesilo.

Ali oni će me spasti, hirurzi, odstraniće tumor i spasiće me!

Bolnica, ogromna, nepregledna. Bolnički ležajevi, draperije koje razdvajaju bolesnike u iščekivanju. Čuju se koraci, glasovi, nekoga odvoze, neko sam ustaje i odšeta. Novi ležajevi se dovoze, zvuk novih glasova poput naštimavanja instrumenata i ponovo zvuk točkova. Zelena boja. Vrlo usamljeno. Nekog drugog, mene, odvoze.

Kasnije, dovezena u novu salu s novim draperijama, operisana, iznemogla i slaba, ponovo slušam sve te zvuke. I tada čujem kako neko, možda u telefon, dugo plače, i neko drugi sedi povijen, tako se čini, nad nekom koficom i pokušava da povraća, dok neki ženski glas vodi dug telefonski razgovor na nekom neobičnom jeziku, možda kineskom, i pri tom zvuči kao da se neutešno žali, beskrajna jadikovka – i tada dobijam viziju: ljudi koji se kreću napred pognuti preko zemaljske kugle, u bleđoj svetlosti. I sami su potpuno bleđi, mršavi, povijeni napred, kao da se nečem odupiru. Potpuno mi je jasno. I to da je neizmerno teško kretati se napred preko zemaljske kugle. I to koliko je čovek privremen, bezmalo zanemarljiv – mali vetar i biva oduvan, iščezava.

Još kasnije: ugledam, potpuno neočekivano, svoj lik u ogledalu. I vidim potpuno isti osmeh izvinjenja koji je moja majka imala kada je postala stara i bolesna!

Slučajno se ogledam i vidim svoju staru majku! Ta slika se urezala: i ovo si ti. Kao i svi oni bledunjavi, povijeni.

Dolazim kući, još uvek iznemogla i slaba, ali otpuštena iz bolnice.

Bacam se u krevet, samo moj krevet!

Obuzima me novi blaženi osećaj: živa sam!

Život pulsira u meni! Razmišljam o ljubavi, skoro samo o ljubavi. Moji sinovi! Koliko ih volim! I o prijateljima! Životu! Razmišljam o čoveku koji me je nedavno poljubio u rame, mnogo puta me je poljubio u rame, još tada je bilo divno, ali sada ti poljupci odišu još većim žarom. Smišljam pesmu *Tri poljupca u rame*, sedim na krevetu i zapisujem. Vraćena životu, obavijena poljupcima, snagom koju nosim, životnom snagom!

Kratka veza sa B. se prekida. Osećam da je to u redu, ali rastanak boli.

A bilo je lepo to kasno leto, tako zlatno. Kao da je moja bolest,

uspavljivanje i potezi skalpelom, cela ta telesna drama koju sam doživela i svi potresni snovi koje sam odsanjala (bela polja prekrivena snegom, prošarana crvenom krvlju), bila obasjana zlatnom, toplom svetlošću, i kao da je izvor te svetlosti bilo vedro, kasno leto, ali i ljubavna priča, poljupci u rame, otvorenost u njegovom glasu i cveće koje mi je poklanjao dok sam ležala u kući, skrhana i slaba.

A Gudmund?

On je daleko.

Ali je, naravno, jedan od prvih koje zovem da kažem da sam se razbolela, da sam operisana i da su preda mnom naporne terapije.

I upravo on postaje moja podrška – dugo razgovaramo.

Ponekad me obuzmu misli o sopstvenoj tužnoj sudbini: napuštena od oba muža, borba sa smrtonosnom bolešću... I tada padam u stvarni ponor beznađa i bezizlaznosti, gde je boravak zaista mučan.

Kako se podići? Zovem najbolje prijatelje i razgovaram s onima koje zateknem kod kuće.

Ne zovem Gudmunda. Ne kada sam tako slaba, nije prigodno.

Inače – a uskoro ću završiti s ovom potresnom temom – najčešće nisam ni najmanje tužna. Dobila sam zadatak: pobediti bolest! Težak i zabrinjavajuć zadatak, ali daje mi snagu, bar ponekad. Ozdravljenje je moguće.

Ozdravljam. Možda. U šta možemo biti sigurni?

Meseci prolaze, čak i godine: još uvek zdrava.

Moj život se polako vraća u normalu uprkos progonstvu iz bračne veze.

„Zašto bih se osećala kao prognanik?“ zapitam se povremeno. Ja i dalje živim svoj život.

Ponekad me, uprkos svemu, obuzme osećaj otuđenosti. Čini mi se da lebdim u vazduhu, bez ikakvog uporišta. Šta ja radim? Prebacujem se iz dana u dan. U čemu je smisao?

Zaboravljam pitanje. Ili sve zaboravljam.

Dugo je vremena prošlo od kada je Gudmund zvao. Često razmišljam o našim neravnopravnim pozicijama: on je oženjen, što znači da je u prednosti, dok sam ja samohrana, podređena. Ne smem pokazati preteranu zainteresovanost. Ne smem zvati ako on ne zove, u svakom slučaju ne prečesto. Vrlo primitivno razmišljanje za nekog u mojim godinama.

Sledi – put. Putujem na važan seminar, na univerzitet. Poslednjih godina takve prilike vrlo su retke, što me čini pomalo nervoznom: let, univerzitet, monstruozi, sveznajućí mozgovi!

Spakovala sam manju torbu. Taksi je naručen. U meni – napetost.

U tom trenutku čujem zvonjavu telefona. To je Gudmund – prijatno je čuti njegov glas! I kako prikladno, baš na dan leta, skoro kao Sudbina... Upravo u ovo vreme mi smo odleteli u svet i predivno se sreli...

„Zovem da ti saopštím dve stvari“, kaže on. Jedna je loša. Druga je dobra.

Koja je loša?

O, veoma je loša. Dobio je dijagnozu: rak, vrlo agresivan, za većinu je prognoza do godinu dana, uz nekoliko izuzetaka. Ali ima izuzetaka! Dugo se sumnjalo na nešto, imao je bolove, ublažavao ih morfijumom, sada ima terapije, i bolje mu je, jeste, sigurno. Malobrojni prežive – on će biti jedan od njih, naravno da hoće!

Suze srljaju.

Dragi prijatelju – glas podrhtava.

Moram se sabrati: naravno da će preživeti!

Čovek može preživeti rak – evo tu sam ja kao živi primer.

Stojim sa slušalicom u ruci, prikrivam paniku i strah u sopstvenom glasu, želim da zvučim nežno. Kao da ga tom smirenom nežnošću mogu izlečiti. (Ali ono što bih zaista htela jeste da se sklupčam u neki ćošak i vrisnem: „Mama! On nam može umreti! Pre kraja godine!“)

Dobra vest, naposletku, jeste da se sprema na put u Stokholm. Da poseti neku biblioteku, ali pre svega da bi mene video. Da se konačno sretnemo. Krenuće čim malo ojača.

To mi saopštava na dan leta.

Dakle, to je razlog zbog koga nije zvao. Bolest.

Do godinu dana... Ali ne svi. Nikako svi!

Ponovo letim nad oblacima. Kao i uvek mislim da je letenje nešto potpuno nestvarno, apstraktno. Možda sam u nekom filmu? Moja zabrinutost je ipak potpuno realna: pitam se da li ću, posle vesti o bolesti mog prijatelja, moći da budem dovoljno pribrana na seminaru. Više sam zabrinuta za seminar nego za strašnu vest koja je uzrok mojoj brizi. Ali to... može se prolongirati, možda se i ne desi – mora se tako misliti.

Seminar teče po planu. Atmosfera je vrlo prijatna – ni traga zlonamernim kritičarima. Misao o tome da dobar prijatelj možda umire uvlači se u sve drugo i uzdiže moj nastup.

Tako je detinjasto to saopštio: „Prvo jedna loša vest. Zatim jedna dobra.“ Ili se to može nazvati obzirom.

On je sigurno obziran, taj čovek koga sam volela i koga možda još volim a da ga nikad zaista nisam upoznala – još uvek skupljam utiske. „Dobra vest, loša vest.“ Patetično! Mora da je sve isplanirano, svaka reč. Pod jedan: „Možda umirem.“ Pod dva: „Dolazim kod tebe.“ Rezime: „Prvo je loše, drugo dobro.“

Proleće je, i on zaista dolazi. Skoro da nisam mogla poverovati – i pre je pominjao dolazak, ali nije dolazio. Sada je dolazak izvestan.

Da li da očekujem ljubavnika? Ili da očekujem čoveka koji će uskoro umreti?

Ovog poslednjeg se ne mogu osloboditi: „koji će uskoro umreti“. To je možda i razlog zbog kojeg će konačno doputovati u Stokholm.

Pre toga razgovaramo telefonom. „Svaki trenutak je dobio novi, snažniji smisao. Pogled na jezerce koje igra pod sunčevim zracima, takve stvari. Pogled na sve živo i uživanje u životu“, kaže i odmah se izvinjava, zna da zvuči banalno, izlizani klišeji, ali on to tako doživljava.

Prilično je potresno i zbunjujuće pripremiti se za sastanak s nekim koga ste voleli i možda još uvek volite – i ko možda umire.

Retka kombinacija, krajnje bizarna: pretnja smrću i mali, praktični detalji. Šta bih mogla obući? Na koja mesta bismo mogli otići? Možda će želeti da i ja budem s njim u tom finom hotelu? Da li ja to želim? Da li bih se usudila da ga pitam? Šta ako me odbije, onda bi se naš poslednji susret završio razočaranjem? Ili šta ako ja pođem s njim i ne bude ni blizu tako lepo kao što je bilo mnogo godina ranije?

Zašto se zamaram svim ovim nevažnim stvarima?

I to sada kada se radi o ljudskom životu, umreti ili preživeti.

Ipak, nastavljam: beznadežno fokusirana oko detalja zveram po gradu – moram naći neku mnogo lepu bluzu. I ne nađem mnogo lepu, već samo lepu.

Baš oko te bluze rodi se jedna lepa priča. Po podne istog dana srećem se s nekoliko pesnikinja i pokazujem im novu bluzu govoreći: „Moj bivši ljubavnik, bolestan, dolazi kod mene u Stockholm.“ One odslušaju krajnje sažetu priču, a onda uglas prokomentarišu: „Baš kako treba, u potpunosti tvoj stil!“ I ti njihovi komentari kao da se, u stvari, odnose na mene i mog ljubavnika – lepa je ta naša mala priča koju smo nekada davno započeli i koja još uvek pomalo traje.

Prijateljice pesnikinje. Jarkocrvene usne, oblaci dima. Besne bahantkinje? Odjeci iz daleke prošlosti: „Bog blaženstva u planini... odvešće te... svojim razigranim menadama“.

Ne, ne čitam *Bahantkinje* pre njegovog dolaska, već čitam knjige koje je on napisao – konačno.

I ne da bih mogla ubaciti neki ljubazni komentar, već da ih upoznam. Da njega upoznam. Njegove knjige su on. Sedeo je i pisao ih satima, iz dana u dan, iz godine u godinu.

Piše zanimljivo i živo. U obe biografije piše puno o samom pisanju, o borbi s neočekivanim preprekama, o dečaku sa sela koji dođe u

grad, životu po tavanima, hladnoći, prikupljanju beležaka, boravku na ostrvu, traganju za rečima. Dok to čitam, razmišljam: moram skupiti snagu i sama se posvetiti pisanju! I te misli nisu ni najmanje stroge i samokritične, zaista to želim!

Takođe mislim: Gudmundu pisanje znači više od svega drugog u životu, više od žena, više od mene.

A onda menjam mišljenje. Opšteprihvaćena je sledeća tvrdnja: muškarci svoj indentitet pronalaze u poslu, žene u ljubavi i porodici. Ali ja nisam sigurna u to. Potvrđuju li to i iskustva iz stvarnog života? Zašto onda on dolazi u Stokholm? Zbog posla ili zbog mene? Zbog mene, više je nego očigledno.

A ja sam vrlo ambiciozno počela da se zanimam za njegov rad! I upravo će to biti moja protekcija pri susretu sa... strahom, gubitkom, crnim noćima, smrću... ali ne! On može ozdraviti. I on dolazi, meni, konačno dolazi.

Stokholm, jun.

U kraljevskoj bašti, tu ćemo se sresti. Kod Molinove fontane. (Bila sam inspirisana susretom sa svojom zlatokosom, neudatom tetkom, mnogo godina ranije. Njen je život bio vrlo zanimljiv. Trenutno je na proputovanju, nekoliko sati je u Stokholmu, i nas dve sedimo na klupi u kraljevskoj bašti i razgovaramo, uglavnom o ljubavi, ali i o njenom detinjstvu na ostrvu. Predivno je sedeti ovde u parku, vrbe koje okružuju fontanu njišu se polako... Ona živi daleko odavde, ovi su susreti vrlo retki, poput susreta s nečim uzvišenim – boginjom mudrosti? „Brak nije neophodan“, insistirala je. „Bezbroj drugih mogućnosti postoji.“)

Sada, ovog juna, kraljevska bašta ispunjena je šatorima, drvenim skalamerijama i transparentima za nekakav spektakl; sve je rastureno i prljavo, a ja sam htela da sve bude lepo, da tu dočekam svog prijatelja... Stidim se: zakazati susret u ovom vulgarnom haosu!

A onda ga ugledam, štrči iz mase, traži me. Sve drugo nestaje.

Prva misao koja projuri kroz moju glavu: ja više nisam zaljubljena u njega!

Kakva munjevita konstatacija!

Da li sam samu sebe htela da zaštitim, obuzdam: ako umre, lakše ćeš to podneti?

Ili je to bila istina? On je dalek čovek. Odavno prisutan, ali dalek.

Odmah odlazimo u restoran koji sam ja odabrala. Lep restoran, ali to je sada nevažno. Dovoljno je toplo da se sedi za stolom napolju, na trotoaru. Oko nas pulsira Stokholm, grad u koji je on konačno stigao.

Da li sam ga ikada zaista videla? Ili sam samo videla nekoga koga ja želim da osvojim ili nekoga ko bi me mogao napustiti? Sada, posmatram njegov lik, njegovo lepo lice, gestikulaciju, i vidim njegov elan. I vidim predivan sjaj njegovih očiju i u tom sjaju čežnju za životom. Za nastavkom života.

Juče, kaže on, uveče kad je sleteo, sreo se s Johanom V., našim zajedničkim prijateljem ovde u Stokholmu. Razgovaramo kratko o Johanu V., prijatno je razgovarati o nečem zajedničkom, o nečem što nas vezuje.

„Šta si ti danas radila?“ pita on opušteno. Svakodnevno pitanje. Baš kao da smo nas dvoje pravi par – to mi zaista prija.

On je bio u biblioteci. „A onda sam otišao do hotela da se odmorim. Nisam hteo da budem umoran kad se nalazim s tobom.“ (Pravo u srce. „Dve vesti, jedna dobra i jedna loša.“ Odmarao se zbog mene, divno! Ili zahtevno, provokativno?)

„Ja sam se posvetila čitanju tvoje poslednje knjige. Vrlo je dobra, zaista inspiriše!“ Sada mogu to iskreno da konstatujem.

„Aha“, kaže on pomalo rezervisano. Ali deluje srećno.

Govori i da se sve više bavi lepom književnošću. Opisuje putovanja na kojima je bio. „Vrlo mi prija“, objašnjava on, „da se manem tuđih tekstova i da se posvetim sopstvenima.“ Dugo je to želeo, sada je došao trenutak, konačno.

Ne, nije rekao „konačno“! Ne govorimo ništa slično i naš razgovor kao da tapka u mestu, ali to „konačno“ je već rečeno, prisutno. Mi govorimo o drugim mogućnostima, o nastavku života.

Vraća se na temu lepe književnosti, priča o tome koliko je uživanje baviti se njome i koliko je važno konačno naći vreme za to, i ja na trenutak pomislim da je razlog našeg dugogodišnjeg druženja upravo to što sam ja jedna od onih koji su prešli da pišu „svoje“ – ja lično personifikujem prelazak preko te granice.

Granice ka nečemu prilično ofucanom – ne mogu da ne mislim tako

dok sedim i ovo pišem. Ka nečemu asocijalnom, egoističnom, ustajalom poput starih neprozračenih čaršava... Ustaješ rano, sediš i zuriš u unutrašnjost sopstvenog uma i u reči na papiru, sopstvene, istrošene i štokave... Ali u ovom sunčanom danu, za stolom na trotoaru, dok on i ja razgovaramo, sve to egoistično i ofucano iznenada se pojavljuje u novom svetlu, kao bogatstvo koje se krije u nama i koje želimo da podelimo s ljudima.

Njegove usne su predivne dok govori, njegovo lice je puno života, razmišljam o tome... celo njegovo biće je izazov... za šta?

Za dobru diskusiju, nezaboravnu večeru? Dobijam želju da glumim medicinsku sestru (zbog njega, a verovatno i zbog sebe same): „Moramo biti pozitivni, pogled napred, glavu gore!“

Čovek je nevešt životu. Nevešt da se u potpunosti prepusti trenutku, bez ikakvih ambicija na jednoj ili drugoj strani.

Sedim i gledam: tebe, koga sam volela, mnogo.

I najradije bih plakala, čak i sada kada si tu i kada razdragano razgovaramo.

Odlazim u toalet. Pri povratku, na tom malom rastojanju, on me pogleda i osmehne se i kao da glasno i jasno govori: „Nju sam voleo! I još uvek me čini srećnim! Srećan sam sada kada dolazi, korača pravo prema meni.“

Kao grom iz vedra neba – pogođena!

Dok ustajemo od stola, njegovi prsti hitro skliznu niz moja leđa. Da li je to znak? Možda bismo ipak mogli? Kao pre?

Nešto kasnije, dok prolazimo pored bara *Opere*, kažem: „Ovde smo sedeli nekada davno, sećaš se?“

On odgovara smejući se: „Naravno da se sećam.“

Ono o čemu nikada nismo razgovarali, naša mala priča, postalo je u tom trenutku potpuno prisutno i stvarno ne samo za mene već i za njega.

Kad sada razmislim, zaista je neverovatno: jedna osoba šeta okolo noseći u sebi svoju prošlost kao zbirku nabacanih romana; pored nje korača neka druga osoba koja u sebi nosi nekoliko poglavlja iz vrlo sličnog romana. Drukčije obojenog, podrazumeva se, ali ipak srodnog romana.

„Ona sedi sa svojim ljubavnikom koji je stigao iz Berlina.“

„On je stigao iz Berlina i sedi u kafeu *Opera* sa svojom ljubavnicom

iz Stokholma.“

Lako je uočiti kako priče mogu biti različite: njegova perspektiva, njena perspektiva. Istovremeno je potpuno fantastično to što priče mogu biti i vrlo slične. Ista se stvarnost našla u dve različite svesti, kao fotografije istog motiva uslikane iz dva različita ugla.

Baš kao i sad: dvoje starih prijatelja šetaju jedno pored drugog noseći u sebi vrlo srodne slike iz prošlosti. On je upravo stigao u Stokholm, zabrinut, i ona to oseća i saoseća s njim, i sada sede u svem sjaju kafea *Opera*, obasuti pažnjom, poput mladenaca, nazdravljaju, naizgled opušteni, na trenutak čak i srećni.

Šetamo obalom niz stokholmsku struju, preko mosta Norbro, i dalje pored zgrade vlade, ka starom gradu.

„Jesi li video kako je lepa sva ta tamna i uzburkana voda?“ kažem, a onda oboje, za trenutak, nemo posmatramo tu sjajnu vodu, burnu vodu, divljinu između kamenih nasipa.

Možda sam mogla reći: „Ovde ribari love s brodova, mrežama, tamo dalje galebove hrane zimi; ovuda sam prolazila vrlo često idući na posao i svaki put sam mislila da je tako nestvarno lepo ovde; malo niže, u onom kafeu, sedela sam sa svojom majkom i ona je toliko bila ljuta što je kafa bila preskupa da nam je to upropastilo kompletan užitak; Ivar Lo-Johanson napisao je jednu novelu o čoveku koji je stajao na mostu Riks i spokojno pecao izvan svih kulturnih zbivanja u Stokholmu; ovde se nekada održavao i festival feminista...“

Mogla bih mu pričati cele romane u vezi s mestima pored kojih prolazimo, ali ne želim. Zašto bih ga uopšte zamerala stvarima koje su se dešavale ovde bez njega? Sada smo ovde zajedno. Njegovi koraci su dugi, i moji su. Šalimo se, povremeno se pogledavamo i smejujimo, ponovo pominjemo zajedničke poznanike – tragamo za svim što nam je zajedničko! Nesumnjivo je da ima mnogo onog što nas zbližava ove lepe letnje večeri u Stokholmu, lepe, ali prohladne.

Prilično dugo sedimo u bašti nekog restorana na velikom trgu, razgovaramo o literaturi koju smo čitali, o pisanju, naglašavamo ona mesta koja govore o snovima, neverovatnim snovima, i o načinu da se izdignemo iznad svega...

Postaje sve hladnije, među nama dašak studeni, ili je to možda dašak otuđenja?

Tako se malo poznajemo, da li je prikladno da zajedno odemo u njegov hotel?

Pre nekoliko sati za mene je to bilo potpuno izvesno, ali sada mi izmiče, sada više nisam sigurna, obuzima me neka neverica, strah – sigurno je umoran, oženjen je. Hladnoća biva sve oštija i kao da preti: uskoro je ovom susretu kraj, ništa se više neće desiti.

„Hladno mi je“, kažem.

„Idemo negde unutra“, kaže on.

Usput bi želeo da prođemo pored njegovog hotela, da mi pokaže kako je predivno, vrlo je blizu.

Šta li, u stvari, misli? Baš to što govori? Ili ima neke druge namere, da me upozna s prostorijama, da vidim kako je mesto sasvim odgovarajuće, pa da se tamo kasnije vratimo?

Ne znam. I ne znam šta bih sama želela. Ili se usudila.

Neobično prijatan hotel. Možda je taj hotel najbliže onome što mogu videti od njegovog doma.

Ljubazno razmeni nekoliko reči s damom na recepciji. I ona sigurno misli da je on vrlo simpatičan gost, privlačan, to svi misle. I verovatno se, za trenutak, zapita ko sam ja, a ja se pitam šta bi ona mislila ako bih se ja kasnije vratila i otišla s njim u sobu. Verovatno ne bi mislila ništa posebno, navikla je na sve.

Kasnije, restoran. Praznjikav. Sedimo jedno preko puta drugog, pijemo pivo. Lep čovek. Kapci. Oblik nosa. Lepa linija kraj usta. Tanka kosa, pomalo zamršena. Snažne ruke, mekane. Podlaktice sa zlatnim paperjem. Ponovo razgovaramo o planovima za budućnost. O tome kako se on dobro oseća, o uspešnim terapijama, o knjizi koju je započeo i svakako bi želeo da uskoro bude objavljena... Neće puno putovati, u potpunosti će se posvetiti pisanju. U stvari, otići će na još jedan važan put, da poseti nekoga iz prošlosti koga neizostavno mora videti. Jer teško je predvideti... Uskoro će na taj put.

Skok, uprkos teretu. Zaista zaslužuje divljenje. Odvažan. Kao i mnogi drugi.

Da li je umoran? Ne. Ili malo.

Sačekaj trenutak.

Pun je života. U njegovom pogledu nestvarno plavetnilo, uprkos svetlu lampe. Osmeh zadovoljstva. „Između tebe i mene.“

Ipak, deluje umorno, istrošeno.

Ili sam ja istrošena? Toliko sam se trudila nekoliko dugih sati da ostvarim kontakt, da odišem optimizmom, da ga dokučim svojim izlečujućim umom!

Ovog proleća posetila sam jednu ženu koja je bila na samrti, svi su to znali, i ona je sama znala. Razgovarale smo prilično veselo; ne bih je valjda mučila time što bih sedela pored nje i tugovala? Napolju sneg, ona se zagleda u daljinu, u polje prekriveno belim pokrivačem. Kasnije, dok sam izlazila iz sobe, pozdravim je, okrenem leđa i istovremeno osetim da suze same naviru...

Da li bi bilo bolje da sam dozvolila da me vidi?

Ne, nipošto. Ipak, misli me zabrinjavaju: možda je delovalo kao da me nije bilo briga što nje uskoro više neće biti.

Moram sebi oprostiti. Čovek je vrlo ograničen.

Sedimo, Gudmund i ja, u našem ograničenju. Između nas drvena ploča stola, i čaše piva. Produžavamo večer. Moramo još razgovarati, samo još malo! Zajedno još nekoliko trenutaka!

Da li je zaista poslednji put? Ne želim u to da verujem! Ali verujem da je on sada umoran. I on to kaže: umoran.

Napolju smo, to je kraj. Prolaz u starom gradu, mračan.

Kamena ulica, utopljena sa zidovima kuća.

„Vidimo se ponovo. Draga moja.“

Zagrljaj, dug, i dok ga grlim, razmišljam o tome kako čovek u današnje vreme grli sve odreda – od njega želim više!

Uzimam njegovu ruku, držim je u svojoj ruci: „Ozdravi. Vidimo se.“

Topla ruka živog čoveka.

Odlazi.

Oblak tuge nadvio se nad mene i prati me na putu ka metrou. Dugo se zadržava. Veliki oblak, crn.

Leto je. Hrpe opalog lišća, kolika je silina vetra?

Moja haljina leži bačena na krevetu. Platno, šavovi, red dugmadi; požudno – biti haljina koja leži na krevetu.

On je dobro, koliko mu to prilike dozvoljavaju, kaže. I piše. Uskoro će na planirani put.

Ja ću svojim putem.

Možda nisam baš najzdravija – ne govorim to. Na poslednjoj kontroli pitali su se šta je sad ovo. Recidiv? I ponovo sam ubačena u mašinu testiranja i čekanja rezultata, na dogovoreni dan čekam i tresem se, i javljaju se, ali mnogo kasnije, i saopštavaju mi da misle da nije ništa opasno, a onda zvona i veselje i povratak u život!... Mada za sad samo „misle“; još jedan pregled je neophodan, a ja sam na selu. Putujem do obližnje bolnice, a potom danima samo čekam i diskutujem s drvećem: čak i ako jeste... ako jeste, ostatak mog tela je zdrav! Ne uzimaj sve zdravo za gotovo! Raduj se životu sada! Predike... sedim na stepenicama seoske kuće i čekam... A onda konačno poziv i ponovo usklik sreće. Sve je u redu, spasena sam!

Moj lekar u gradu i dalje je zabrinut. „Moramo da uradimo još jedan pregled, detaljniji.“

Ali ja se spremam na put, ceo jedan mesec, u inostranstvo, idem da pišem.

„Putuj slobodno“, kaže on. „Na jug, to je dobro. Pregled ćemo obaviti kad se vratiš kući.“

Gudmundu ne govorim ništa o svim tim pregledima, ne njemu. Samo bi se potresao, i to verovatno potpuno nepotrebno. S njim razgovaram o mestu na koje uskoro putujem. O miru i spokoju, o koncentraciji i plivanju u mlakoj vodi.

Njegovo pisanje napreduje. Vrlo je zadovoljan time što sam piše. To me raduje.

Ljubazni jedno prema drugom, neverovatno ljubazni. Kad bi jedna osoba mogla da izleči drugu toplinom svog glasa!

Na kraju našeg razgovora, uz pozdrav, on tihim glasom dodaje nekoliko reči na sve prethodno izrečene: „Ali ponovo imam bolove.“

Rekao je to, čula sam. Uzgred, da ne zahteva komentar – samo je

prikačeno.

I ostalo je da visi.

To valjda ne mora da znači...? Ne, ništa ne mora, mogućnosti postoje, razne!

Na moru sam, u kući u kojoj ljudi borave i pišu. I ja pišem. Ponekad razmišljam o pregledu koji me čeka. Pokušavam da ne mislim na to, samo pišem.

Svuda okolo zlatni borovi, pogled na more i visoke planine koje se uzdižu nad zalivom. Neobično, veličanstveno. Gudmund i jedna misao njemu posvećena: odletanje iz svakodnevice.

Plivajući u baršunastoj vodi fantaziram, s vremena na vreme, o ljubavi. Ne mislim na nekog određenog muškarca, mislim o samoj ljubavi. I o spoznaji slobode. Plivam sve dalje, nošena, ali i sama u pokretu, kao da letim. Trenutak lepršave sreće koja se pojavljuje dok se probijamo kroz život, maločas stopala umornih od pešačenja, uplašeni od smrti, žedni ili možda slinavi ili uvučeni u neki razgovor koji se ne čini mnogo zanimljivim, s nekim ko je malo nadmen i ograničen, i na površini vode plivaju otpaci – trebalo je naći bolju plažu, ali sada smo ovde, a onda, već u sledećem trenutku iznenađuje nas potpuna sreća, u muzici koja dolazi iz kafea, u preokretu razgovora koji obećava i prija, ili u sledećoj turi plivanja, već u prvom zamahu rukama, u gipkom pokretu: na putu, u prozirnem, nošeni, sve vreme napredujemo.

Smisao života? „Odmaranje od večnosti“, pročitala sam negde – dobar predlog.

Ponovo kod kuće: ne, bilo je kao što je moj lekar sumnjao – recidiv.

Svi planovi poremećeni, nova šema terapija, izvoli, bori se!

A Gudmund? (Te sudbonosne reči nikako ne mogu zaboraviti: „Ponovo bolovi...“)

Vrlo je nezavidan taj poziv kada sam prinuđena, u ime iskrenosti, da ga obavestim da sam i ja sama ponovo bolesna. A imala sam tu odgovornost, pred njim (kao pred detetom), da dokažem da se može ozdraviti od te gnusne bolesti.

Ako nazovem i čujem da je njemu gore? Možda ne mogu podneti takve vesti, naročito ne sada kada još ne znam da li će moje terapije

moći da obuzdaju bolest.

Idem na neku malu proslavu.

Tamo je i Johan V., naš zajednički poznanik. Kako sam? Pa, valjda će biti u redu, mora biti! A Gudmund? On nije tako blizak prijatelj, nije mislio da je bilo prikladno zvati... Ne, ni ja nisam skoro zvala, sve vreme to pomeram! Ali sutra ću zvati, najverovatnije hoću!

Johan V. priča poverljivim, pomalo intimnim tonom kako samo on zna: „Kada je Gudmund letos bio ovde... Videli smo se, verovatno znaš, veče pre nego što se sreo s tobom... I pričao mi je o tome koliko mu značiš... da ste bili u toj maloj priči zajedno...“

Brižni Johan V.

Znači li to da Gudmund sve to poručuje – da li je tako trebalo da bude?

A da je sve to rekao meni, dok smo sedeli za istim stolom, meni, pravo u lice? Šta bih ja onda...?

Ali on nije takav, neće priznati. I ako bolje razmislim: šta tu ima da se prizna? Jasno mi je: „znači mi puno“. Kao i on meni.

Ali znači na koji način, zbog čega? To ne znam. Zbog toga što... sam bila tu, možda. Postojala... podsećala da ljubav postoji... tako nešto.

Da, moram da nazovem, strašno je što to nisam već odavno učinila. Sledećeg dana zovem, konačno.

Ne javlja se on, već neki ženski glas, mlađi, verovatno ćerka.

„Mogu li da razgovaram s Gudmundom?“

I šta mi ona onda kaže, šta to govori?!

„On je umro.“

Siv je januar u kome ovo pišem. Niski oblaci, strašno niski.

Kako nastaviti priču posle takve rečenice?

„Umro je.“

To je završna rečenica. Sve je utihnulo.

Jedan blagi jecaj se čuje, mora da je moj, i nekoliko zbunjujućih reči: „Nisam znala... da je tako...“

Mladi glas preuzima, ljubazno: „Zaspao je...“ Kaže i neki datum. Taj ljubazni glas i reči „zaspao je“ stvore, pred mojim očima, sliku njega kako leži na bolesničkoj postelji, mirno i veličanstveno, spuštenih

kapaka, da, vidim te spuštene kapke i čujem mir, i vidim njegovu porodicu oko njega, u vencu oko kreveta na kome počiva u miru – „zaspao“.

Ljubazni glas nastavlja: „Sahrana je danas po podne, dobro ste došli.“ Ona navodi mesto, a ja zamuckujem: „Želela bih... živim daleko...“

Daleko, naravno. Stojim s nemom slušalicom u ruci, i kao u bunilu, pomislim da bih ako požurim, nađem neki let, mogla stići... Gluposti, nemoguće je.

„On je umro.“

Razmišljam o nečem zaista groznom, o predskazanju, o tome kako sam jednom sanjala kako nas dvoje polažemo cveće na grobove, ili sam ja polagala cveće na njegov grob? I zar nije taj san bio lep, u pastelnim bojama? U stvarnosti je samo neizmerno morbidan.

„On je umro.“

Te reči se ponavljaju – odvratne reči! – najradije bih se isповračala, gade mi se!

Kasnije, sledećih dana: razmišljam o njegovoj porodici. Supruzi, ćerkama koje su izgubile oca. Njihova je tuga velika, moja je mala. Da li se može tako meriti? Naravno da može.

Ponekad dok ležim budna noću, ukazuje mi se ista slika: nas dvoje u krevetu – nepomična scena poput japanskog, erotskog crteža (verovatno i inspirisana jednim takvim) – sedimo jedno naspram drugog, spojeni u jedno, vide se njegova prednja strana i njena leđa, ruka i savijena noga, tu su odeća i čaršavi, tu su sjedinjena tela i zatamnjene, slepe oči... Stalno se ponavlja ta ista scena: tu smo mi! Sjedinjeni! Zauvek, poručuje i potvrđuje, tu smo, zauvek. Okrenuti jedno prema drugom u nebeskom prisustvu, kao kontrast svim groznim rečima o smrti, kao podrugljiv ili iskren smeh – ovde smo i ovde ćemo zauvek biti.

Pričam s nekim prijateljima.

Jedan moj ljubavnik, nekada davno. Tužno je, ali oni ga nisu poznavali. Ljudi umiru, neminovno je.

Na sahrani, tamo se mnogo plakalo, sigurna sam. Vidim to pred

sobom, vidim ih kako plaču.

Čežnja. Za nekim. Za mačetom? Možda. Sedim i čitam, dremam nad knjigom i u trenutku dok se budim javlja mi se jedna misao o tome da mama... ili Gudmund... ili nešto nepoznato... nešto me okružuje. Ili pre – ne postoji. Odsutno ali nežno.

Posle sam mnogo sanjala.

Tu je uvek Gudmund, i ja. On ide na put. Zauvek.

Stojimo u nekoj kući, zagrljeni. Njegovo telo uz moje. Suze padaju između nas, kroz toplinu zagrljaja. Vreme je, on odlazi. Jedan od njegovih prijatelja prigri me da me uteši.

Stojim tako umirena prijateljskom podrškom, ali ne, moram da vidim kako odlazi. Pusti me. Vidim ga kroz prozor. Zastao je i okrenuo se ka otvorenom bunaru. U ruci drži čašu ispunjenu tečnošću koju pokušava da zapali. Najzad plamen. A onda baca čašu u plamenu u bunar.

Vatra nad bunarom, to je poslednje.

Sanjam i da sedam u auto sa... nekim. Opušteno i slobodno.

Idemo?

Nekud, samo tako?

Da, ja se ne plašim puta!

Idemo do Indije!

Može!

Zar nije ipak predaleko?

Tražimo kartu. Nađemo kartu neke zemlje koja se možda graniči s Indijom. Koristićemo nju, za početak.

Na putu smo, uprkos svemu. Da, mislim da smo na putu.

Neki drugi put sanjam: Gudmund i ja, krenuli smo na železničku stanicu. Rastaćemo se poslednji put u životu – on odlazi da bi kasnije zauvek nestao.

Ali prvo, na stanici, ja moram napraviti kopije nekoliko stranica iz njegovog rukopisa. Ali gde? Voz kreće ranije nego što sam mislila! On mi saopštava tačno vreme tek na putu za stanicu. Tako rano? Strašno! Nije želeo da mi kaže ranije da me ne bi još više rastužio.

Pribijam se uz njegovu ruku, možda se i poljubimo, mislim da se poljubimo.

Ali sada moram da požurim da kopiram te stranice, sve se zbrkalo, neki je problem s novčićima za fotokopirni aparat, stižem li uopšte? Reč je o knjizi koju je napisala neka žena, o svojoj strasnoj,

izgubljenoj ljubavi, reči su poslagane u uspravnim, padajućim redovima, padaju jedna za drugom na beli papir. Među tim padajućim rečima ugledam jednu: „Narcis“. Da li sam to ja? Reči mogu nestati s njim koji odlazi! Žurim s kopiranjem.

U međuvremenu, on je otišao. Baš kao što je rečeno: voz je napustio stanicu tačno u planirano vreme.

Jednostavno je nestao.

Hodam i posmatram zidove. Svuda okolo samo reklame s različitim natpisima. Obraćam pažnju na jedan plakat jednostavnog dizajna, krila koja se nadvijaju nad more i pozivajući tekst: „Usudite se da putujete!“ Plakat je zakačen na crno ofarbanu drvenu lamperiju. Zapamtiću taj tekst: „Usudite se da putujete!“

Mislim na ostrvo, Gudmundovo i moje majke, dok se budim.

Svetao, zeleni zid, leteća krila... crna lamperija, pokojnici. Usuditi se na put.

Potom, ne san, već lucidna java. Kasno je večer, legla sam da spavam. Iznenada čujem prigušen zvuk telefona. Da li je moguće da se tako dobro čuje komšijski telefon?

Onda shvatim: to je moj mobilni telefon, zaboravljen u džepu od jakne.

Ko je zvao ovako kasno?

„Propušten poziv“: vrlo dugačak broj. Koja zemlja ima ovaj pozivni broj? Tražim u katalogu.

Indija!

Ali ja ne poznajem nikoga u Indiji!

Dešava se sledeće: nekoliko sekundi potpuno sam ubeđena da me je zvao Gudmund, čak iz Indije.

Predivnih nekoliko sekundi.

„Još uvek“ – nešto traje, nastavlja se.

U mom etimološkom rečniku piše da je *æn* u starom švedskom jeziku značilo još jednom, ponovo, dalje, i da je u srodstvu s rečima koje označavaju daleku prošlost i povratak. Te se reči mogu pronaći i u latinskom jeziku, gde se pojavljuju u obliku *ante*, pred, i u grčkom *anti*, protiv.

Daleka prošlost, ponovo, pred, protiv... kao da jezik želi da obeleži nešto što se samo ne da obeležiti. Nešto je bilo, i traje, ali možda prestaje, možda se nastavlja – nemamo kontrolu.

„Još uvek ne“ bila bi kombinacija reči prošlost i sada i nečega što se još nije desilo, ali se *očekuje*, zbog nečega što je bilo.

I reč *čekati* u švedskom sadrži reči *nadati se*, *verovati*, *misliti*, *pretpostavljati*. Isto tako u nemačkom postoji reč *warten*, koja znači i negovati, negovati svoju nadu na primer. Ipak, reč *čekati* u srodstvu je s rečju *wanen* iz starog nemačkog jezika, a *ne-* (šv. *van-*) s rečima koje obeležavaju nedostajanje, nepotpunost, kao u latinskom *vanus*, prazan... Gubitak, ono što nije-ovde.

Ali reč *ne-* (šv. *van-*) pristaje i uz reč naviknut (šv. *van*), što označava nešto u čemu čovek nalazi zadovoljstvo, čemu je privržen, sklon, a to je takođe u srodstvu s *vin*, što na islandskom znači ispaša...

Ponovo nega.

Negovati nije-ovde.

„Sada“ neguje „još“, neguje ono čemu je čovek sklon i čijem se nastavku nada, ili povratku.

Činjenica je da ja, baš na uskršnji dan, dan vaskrsenja, u crkvi, posle službe, razgovaram s jednom ženom koja je bila prisutna kada su Gudmundov kovčeg spuštali u zemlju.

Ja sam malo bolje, odmarala sam se, daleko od svega. Tamo se nalazila i ta žena za koju sam se odmah vezala ne samo zbog njene ljubaznosti već i zbog toga što neverovatno podseća na moju neudatu, kovrdžavu tetku, onakvu kakva je nekad bila – nešto je na njoj vrlo privlačno, vedrina.

Jednog jutra, za vreme doručka, u društvu nekolicine ljudi, ona pominje njegovo ime! Da je povremeno nastanjena u Berlinu, to sam ranije čula, ali ipak, neverovatno.

Njegovo ime – u meni bura: ona ga je, dakle, poznavala. Ali ja ne želim da razgovaram o njemu dok su drugi ljudi tu. To je moja priča.

Isto popodne ta žena se sprema za put. Ali prvo će ići na službu, rekla je. Možda bih je mogla presresti, razmeniti s njom nekoliko reči o njemu pre nego što otputuje?

Tako se ja zadesim na uskršnjoj službi, mada nisam vernik i ne volim te parade – osećam se kao uljez. Sedim u poslednjem redu i posmatram svetlost koja se probija unutra kroz ovalne prozore – prelepo, svetlo. Lep je i zvuk orgulja, moćan. Hristos je vaskrsao. Ili, ja bih pre rekla, dolazi proleće. I ovaj put.

Napolju je svetlost vrlo jaka, skoro oslepljujuća. Udaljujemo se od crkve, ja hodam pored nje. Najpre kratko razgovaramo o svešteniku, službi, muzici.

A onda Gudmund. Poslednji put ga je videla jesenas. I dalje je bio pun nade.

Terapije su u toku: još sam tu, u životu!

Ubrzo, putuje na sahranu. Bilo je dostojanstveno i prelepo kada su spuštali kovčeg.

„Prelepo“! Ne bih baš tako nazvala tu odvratnu smrt, ali pred očima mi se taj prizor ipak ukaže kao nešto lepo, dok hodamo uzbrdo i svet oko nas postaje još svetliji, kao u snu. Njegov kovčeg se spušta u zemlju, polagano, veličanstveno, kao što je i on sam bio – vidim to sada, i ja sam prisutna!

„Dugo smo se poznavali“, kažem ja. „Sretali smo se na seminarima, razmenjivali knjige i pozive.“

I dok stojimo na vrhu uzbrdice i divimo se pogledu na prelepu, probuđenu dolinu, to plemenito biće kaže: „Mogu zamisliti da se njemu veoma sviđao neko kao ti.“

Govori to tako milo i iskreno, a ja kažem da je bilo uzajamno.

Posećivali smo jedno drugo, Gudmund i ja, možda se tako može predstaviti.

Može li zaista? „Gajili smo romantične iluzije o velikoj ljubavi“, moglo bi se reći bar za mene. Mogla bih prekorno ponavljati te reči sama sebi, ali šta bi to pomoglo?

Zar nisu upravo osećanja izvor života? Naravno da jesu. Ali o kakvim osećanjima govorimo u stvari? O onima u kojima se prepliću srećni snovi, strah od smrti, samoživost, saosećajnost, ljubomora, vera, neprijateljstvo...

Onda razmišljam: neću ni pokušavati da tražim logiku u svemu. Zamisliću da je to nešto nepoznato, magično. I neće biti reči o meni nego o nečem što postoji između – između dvoje ljudi. Struja koja nas vuče napred. Daleko od nasilja, konflikata, smrti – neki drugi vid postojanja. Nemoguće ga je razumeti. Ali ga je moguće osetiti, ponekad. Srodnost duša i tela. Poput magije. Može se verovati u to ili ne.

Ja verujem.

Tamo je – jedan čovek. Dolazi i seda pored. Zatim pospanost, obostrana. Maločas stranci, sada jedno pored drugog, u toplini i rasejanom poverenju.

I nešto se budi, polagano.

Kako da završim ovu priču?

Tužno? Melanholično? Ili sa osmehom?

Mislim na snove koje sam imala. Vatra nad bunarom. „Hoćemo li na put, ti i ja?“ „Usudite se da putujete!“

Odlučila sam: sa osmehom, nesumnjivo.

Setim se jedne formulacije, nešto što sam pročitala ili možda izmislila. U svakom slučaju, iskusila:

„Osmeh nesavršenosti“.

Ali budim se usred noći i tu su neke rečenice, okrutne, daleko od osmeha: „I da ne odeš s njim u hotel ono veče... da poslednji put vodite ljubav... To je neoprostivo. Neoprostiva greška. Neoprostiv kukavičluk.“

Vidim: ne mogu napisati kraj, ostavljam to nekom drugom.

za *balkandownload.org* **Thalia**

[1](#) Tomi i Anika – likovi iz knjiga o Pipi Dugoj Čarapi, Astrid Lindgren.

Table of Contents

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25